

MAANVILJELIJÖIDEN SOPEUTUMINEN MAATALOUDEN
RAKENNEMUUTOKSEEN
Sopeutumisen identiteettiteoreettista tarkastelua Saarijärven-Viitasaaren
seutukunnassa

Riikka Jokinen
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2012

TIIVISTELMÄ

MAANVILJELIJÖIDEN SOPEUTUMINEN MAATALOUDEN RAKENNEMUUTOKSEEN

Sopeutumisen identiteettiteoreettista tarkastelua Saarijärven-Viitasaaren seutukunnassa

Jokinen, Riikka
Yhteiskuntapolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Antti Puupponen
Kevät 2012
Sivumäärä: 90 sivua + 2 liitettä

Suomalaisen maatalouden nopea rakennemuutos on muuttanut maataloutta, maataloustyötä ja siihen liittyvää elämäntapaa kokonaisvaltaisesti. Tässä työssä selvitän, millä tavoin maanviljelijät ovat sopeutuneet maatalouden rakennemuutokseen. Lähestyn viljelijöiden sopeutumista sosiaalipsykologisesta näkökulmasta ja huomioni on maanviljelijöiden tekemässä identiteettityössä. Maanviljelijöiden identiteetin katsotaan selittävän maatalouden toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten omaksumista.

Käyttämäni Sheldon Strykerin strukturalistinen identiteettiteoria pohjautuu George Herbert Meadin ja Herbert Blumerin hahmottelemaan symboliseen interaktionismiin. Symboliseen interaktionismiin pohjautuva identiteettiteoria ymmärtää identiteettien muotoutuvan yksilön ja ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa.

Aineistoni koostuu yhteensä 14 päätoimisen maanviljelijän haastattelusta, jotka suoritettiin yhdeksällä nautakarja- tai sikatilalla. Tutkimuksen analyysimenetelmänä olen käyttänyt teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Tutkimustani voi luonnehtia tapaustutkimukseksi, sillä olen rajannut aineistonkeruualueeni pohjoisessa Keski-Suomessa sijaitsevaan Saarijärven-Viitasaaren seutukuntaan.

Viljelijöiden puheessa EU-jäsenyys muodostaa taitekohdan, jonka jälkeen toimintaympäristö alkoi kiristyä ja maatalouden ylipaikallinen sääätely vahvisti otettaan viljelijöiden ammatinharjoittamisessa. Tutkimuksessani ilmenee, että maanviljelijät kokevat maatalouden toimintaympäristön olevan hyvin epävarma. Epävarmuus heikentää myös maanviljelijöiden kiinnittymistä maanviljelykulttuuriin.

Viljelijät kokeavat maatalouspolitiikan tarjoavan heille ennen kaikkea yrittäjän roolia, mutta viljelijöiden suhtautuminen rooliodotukseen vaihtelee hyvin yksilöllisesti. Osa kokee yrittäjäroolin ohjaavan maataloutta tehotuotantoon ja uhkaavan perhevilmelmiin perustuvaa maataloutta, kun taas osan suhtautuminen on huomattavasti myönteisempi. Aineistoni perusteella maatalouspolitiikan samanaikaisesti neoliberaali ja monivaikutteinen luonne asettavat haasteita maanviljelijöiden identiteettityölle.

Avainsanat: maanviljelijät, rakennemuutos, sopeutuminen, symbolinen interaktionismi, identiteettiteoria, ammatillinen identiteetti

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
2 MAATALOUDEN RAKENNEMUUTOS.....	5
2.1 Maatalous elinkeinorakenteen murroksessa.....	5
2.2 Euroopan unionin yhteinen maatalouspolitiikka.....	9
2.3 Sopeutuminen EU-aikaan.....	13
3 MAANVILJELIJÄN POSITIO.....	16
3.1 Maatalous ja modernisaatio.....	16
3.2 Maanviljelijöiden asema yhteiskunnassa.....	18
3.3 Ammatin erityispiirteitä.....	21
3.4 Maanviljelijä vai maatalousyrittäjä?.....	24
4 MAANVILJELIJÄN IDENTITEETTITYÖ.....	27
4.1 Identiteetti sosiaalitieteissä.....	27
4.2 Interaktionistinen identiteettiteoria.....	30
4.3 Strukturalistinen näkökulma.....	33
4.4 Näkökulmia maanviljelijöiden identiteettiin.....	36
5 TUTKIMUSASETELMA.....	40
5.1 Tutkimusongelma ja lähestymistapa.....	40
5.2 Maatalous Saarijärven-Viitasaaren seutukunnassa.....	43
5.3 Aineiston rajaaminen ja kuvaaminen.....	45
5.4 Aineiston lukutapa ja analyysi.....	49
6 TULOKSET.....	52
6.1 Työ ja elämäntapa.....	52
6.2 Käytännön ja byrokratian välissä.....	58
6.3 Epävarmuus syö jaksamista.....	62
6.4 Yrittäjämäiset piirteet lisääntyneet.....	67
6.5 Ammatti ja identiteetti muutoksessa.....	71
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	77
LÄHTEET.....	83
LIITTEET.....	91

1 JOHDANTO

Suomalainen maatalous ja sen tekijät ovat joutuneet viime vuosikymmeninä etsimään paikkaansa maatalouden murroksessa. Merkittävin maatalouden muutos ajoittuu vuoden 1995 EU-jäsenyyteen, joka on tarkoittanut kokonaan uudenlaisen toimintaympäristön syntymistä. Kansallisesta maatalouspolitiikasta on siirrytty Euroopan unionin yhteiseen maatalouspolitiikkaan (Common Agriculture Policy, CAP), jolloin ulkomaiselta kaupalta suojattu maatalous avautui kilpailulle. Yhteiseen maatalouspolitiikkaan siirtymisen seurauksena maatalouden tuottajahinnat laskivat ja viljelijöille suunnatuista maataloustuista huolimatta maatalouden kannattavuus on heikentynyt. Kymmenet tuhannet tilat ovat lopettaneet toimintansa ja jäljelle jääneet tilat ovat yleensä reagoineet muutospaineeseen tuotantoaan tehostamalla ja kasvattamalla tilakokoaan. Kehityksen uskotaan jatkuvan edelleen samansuuntaisena tai jopa kiihtyvänä (esim. Rantamäki-Lahtinen ym. 2008; Jokinen & Järvelä 2008).

Vuosituhaten vaihteeseen ajoittuneet tutkimukset (esim. Pråhl-Ollila 1995a, 1995b, 1997; Silvasti 1996, 2001; Vesala & Rantanen 1999) piirsivät kuvaa maanviljelijöiden kokemasta epävarmuudesta ja vaikeudesta sopeutua nopeasti muuttuneeseen toimintaympäristöön. Tämän tutkimuksen pyrkimys on tarkastella viljelijöiden sopeutumista, kun murroksen suurimmasta taitekohdasta, Euroopan unioniin liittymisestä, on aikaa lähes kaksikymmentä vuotta. Onko kuohunta laantunut ja ammatillinen itseymmärrys rakentunut uudelleen, vai ovatko viljelijät yhä ymmällään ja epätietoisia omasta asemastaan?

Pian Euroopan unioniin liittymisen jälkeen tehdyssä tutkimuksessa Pråhl-Ollila (1997, 10) toteaa, että viljelijöiden käsitys työstä ja sitä ohjaavista arvoista törmäsivät yhteiskunnalta tuleviin odotuksiin. Muutokseen sopeutuminen ei ole maanviljelykulttuurille uutta (Hangasmaa 2011), mutta viime vuosikymmenten aikana tapahtuneeseen maatalouden rakennemuutokseen sisältyy piirteitä, joihin sopeutuminen on ollut erityisen vaikeaa. Silvasti (2010, 339) luonnehtii piirteitä rakenteelliseksi väkivallaksi.

Vaikka maatalouden linjat ja ohjausratkaisut tehdään yhteisessä maatalouspolitiikassa, lopulta työn tekee ja tilan kehityssuunnasta päättää kuitenkin maanviljelijä. Viljelijöiden

sopeutuminen on ratkaisevassa roolissa maatalouden tulevaisuuden kannalta. Maatalousyrittäjän ammatti on periytyvä ja perheviljelmäpainotteinen ammatti (Silvasti 2001), joten jatkuvuuden turvaaminen vaatii pitkäjänteistä työtä. Maa- ja metsätalousministeriön tulevaisuuskatsauksessa (2010) arvioidaan, että jatkuvuuden turvaaminen on Suomen maatalouspolitiikan yksi suurimmista tulevaisuuden haasteista. Maatilojen kasvaessa tilanpidon alkuinvestoinnit ovat kasvaneet ja toisaalta paineet korvata työvoimaa yhä enemmän koneilla lisää investointien suuruutta ja pitkäkestoisuutta.

Maanviljelijöiden sopeutumista maatalouden murrokseen on tutkittu yhteiskuntatieteissä esimerkiksi elämänpolitiikan (Uthardt 2006) ja elämäntavan (Silvasti 2001) sekä kulttuurisen kestävyuden (Hangasmaa 2011) näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa tarkastelen sopeutumista identiteettiteorian näkökulmasta. Maanviljelijöiden sopeutumista muuttuneeseen toimintaympäristöön on useissa tutkimuksissa (esim. Vesala & Vesala 2010; Burton & Wilson 2006) tarkasteltu identiteettiteorioiden näkökulmasta, mutta minun tutkimuksellinen mielenkiintoni eroaa hieman aiemmista tutkimuksista. Varsinaisten viljelijöiden omaksumien identiteettien tarkastelun ja ryhmittelyn sijaan olen tässä tutkimuksessa kiinnostunut siitä ajatustyöstä, identiteettityöstä, jota identiteetin muotoutuminen vaatii.

Viljelijöiden identiteettiä koskevissa tutkimuksissa on usein oltu kiinnostuneita erityisesti identiteettityön lopputuloksesta, siitä minkä identiteetin maanviljelijät ovat lopulta omaksuneet itselleen. Monien tutkimusten tavoitteena on ollut eritellä tai tarkastella viljelijän identiteetin osa-alueita, esimerkiksi viljelijöiden yrittäjäidentiteettiä (mm. Vesala & Vesala 2008) tai talonpoikaista identiteettiä (Laitalainen & Silvasti 2010). Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että selviä jakoja esimerkiksi tuottajuuden ja yrittäjyyden välillä ei ole, vaan identiteetit ovat pikemmin liukuvia (Silvasti 2001; Uthardt 2006).

Tässä tutkimuksessa haluan kiinnittää huomioni lopputuloksen sijaan viljelijöiden tekemään identiteettityöhön. Tarkastelen tässä työssä identiteettiä symbolisen interaktionismin näkökulmasta, jossa huomiota kiinnitetään identiteetin muotoutumisen sosiaaliseen ulottuvuuteen. Alkujaan G. H. Meadin (1934/1963) ja Herbert Blumerin (1986) muotoilema identiteettiteoria ja erityisesti Sheldon Strykerin (1994, 2000, 2008)

teorian täsmennys antavat tutkimukselleni teoreettisen kehyksen, jonka avulla tarkastelen viljelijöiden sopeutumista ja sen vaatimaa identiteettityötä maatalouden murroksessa.

Tutkimukseni tarkoituksena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten viljelijät suhtautuvat työhönsä?
2. Millaiseksi maanviljelijät mieltävät maatalouden toimintaympäristön?
3. Miten maanviljelijöiden identiteettityö on onnistunut?

Maanviljelijöiden identiteetin nähdään selittävän olennaisella tavalla maataloudessa tapahtuvien politiikkatavoitteiden ja muiden pyrkimysten onnistumista (Vesala & Vesala 2008, 18). Maatalouden toimintaympäristön muutos asettaa viljelijöille vaatimuksia uudistaa ammatillista itseymmärrystä. Maanviljelijöiden sopeutuminen maatalouden murrokseen on siten tiiviisti yhteydessä maanviljelijöiden ammatillisen identiteettityön kanssa. Tutkimuksessani tarkastelen sopeutumista ensin viljelijöiden kuvaamana: millä tavoin he suhtautuvat työhönsä ja työn toimintaympäristöön. Tämän jälkeen pyrin syventämään analyysiäni kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen pohjalta ja tarkastelen, millä tavoin viljelijöiden ammatillinen identiteettityö on edennyt. Kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystä avaavat identiteettityön kahta eri puolta: yksilön henkilökohtaista, sisäistä näkemystä ja yksilön tulkitsemia ulkopuolelta tulevia merkityksenantoja (Stryker & Burke 2000, 288).

Olen rajannut tutkimukseni pohjoiseen Keski-Suomeen, mikä takaa että tutkittujen tilojen alueellinen toimintaympäristö on samankaltaista. Vaikka maatalouden viime vuosien kehitys on suurilta linjoiltaan selväpiirteistä, on maatalous elinkeinona niin moninainen, että sen sisälle mahtuu samanaikaisesti hyvin erilaisiakin kehityskulkuja (Hangasmaa 2011). Pienen ja rajatun aineiston avulla haluan nähdä maatalouden suuren ja virallisen kertomuksen taakse. Haluan selvittää, mitä maatalouden viime vuosikymmenten murrokset ovat tarkoittaneet yksittäisillä tiloilla, ja ennen kaikkea, millaista ajatustyötä ne ovat vaatineet viljelijöiltä. Olen myös rajannut tutkimukseni kotieläintiloihin ja aineistoni koostuu sika- ja nautakarjatiloihin. Päätoimiset viljelijät ovat vahvasti yleisen maatalouspolitiikan ja yleisen hinta- ja kustannuskehityksen varassa, ja erityisesti

kotieläintilallisten viljelijöiden on vaikea työn sitovuuden takia hakea lisäansioita maatalouden ulkopuolelta. (Maa- ja metsätalousyritysten taloustilasto 2011.)

Tutkielmani alkaa maatalouden rakennemuutoksen kuvaamisella. Toisessa luvussa tarkastelen maanviljelijöiden ammattia sosiologisesta näkökulmasta ja pohdin erilaisia teoreettisia näkökulmia maanviljelijyyteen. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään tutkimuksessani käyttämäni symboliseen interaktionismiin perustuvaa identiteettiteoriaa ja selvitän, miksi juuri Sheldon Strykerin täsmentämä identiteettiteoria soveltuu maanviljelijöiden sopeutumisen tarkasteluun. Teoreettisen pohjustuksen jälkeen siirryn empiiriseen osioon, jossa ensin kuvaan tutkimuksen menetelmällistä toteutusta ja tämän jälkeen raportoin saamiani tuloksia ja esitän lyhyen yhteenvedon tutkielmani tuloksista.

2 MAATALOUDEN RAKENNEMUUTOS

Tässä luvussa kuvaan maatalouselinkeinon muutosta kolmessa alaluvussa, joissa tiivistyvät maatalouden murroksen rakenteelliset välivaiheet. Ensimmäisessä osiossa kuvaan maatalouselinkeinon muutosta yleisessä elinkeinorakenteen murroksessa, jossa alkutuotanto muuttui elinkeinorakenteen perustasta yhä harvenevan väestöosan elinkeinoksi. Seuraavassa alaluvussa kuvaan maatalouspolitiikan taitekohtaa, siirtymistä Euroopan unionin yhteiseen maatalouspolitiikkaan. Rakennemuutosta käsittelevän luvun kolmannessa alaluvussa käsittelem maatalouselinkeinon sopeutumista toimintaympäristön muutokseen.

2.1 Maatalous elinkeinorakenteen murroksessa

Maatalouden murros on oleellinen osa koko suomalaisen ja länsimaalaisen yhteiskunnan modernisaatiota. Modernisaatioon liittyvät kaupungistuminen ja elinkeinorakenteen murros, joka on tarkoittanut siirtymää alkutuotannosta kohti teollisia, palvelu- tai informaatioalan elinkeinoja. Elinkeinona pienentynyt maatalous on samalla tehostunut, jolloin yhä vähemmällä työvoima- tai muilla resursseilla tuotetaan yhä suurempia määriä ruokaa. (Silvasti 2010, 32-33.) Maatalouden rakennemuutoksen syyt nousivat samanaikaisesti ympäröivän yhteiskunnan elinkeinorakenteen muutoksesta ja maataloustyön sisäisen kehittymisen seurauksena. Suomessa elinkeinorakenteen muutos oli erityisen nopea, sillä rakennemuutoksen alkuvaihetta hidastettiin poliittisilla toimilla (Vihinen 2004, 256, 262).

Vuonna 1920 maatalous työllisti 70 prosenttia maamme väestöstä, kun 2000-luvulla työllistävyys koko väestöstä on noin 4 prosenttia. 1920-luvulla monet maaseudun toimialat sulautuivat maatalouteen, joka oli agraariyhteiskunnassa eräänlainen perheen toimeentulon ja elämäntavan perusta. Esimerkiksi rakentaminen, liikennöinti tai monet hoivatyöt yhdistettiin saumattomasti maatalouteen, kun nykyisin ne nähdään ja luokitellaan omiksi toimialoikseen. (Tilastokeskus 2007.) Tilasto kuvaa, miten suuri merkitys maataloudella oli maaseudun ja koko yhteiskunnan elämäntavassa. Maatila oli paitsi yritys, myös

viljelijäperheen koti, josta käsin toimeentuloa etsittiin monista sivuansioista (Siiskonen 2004, 289-290).

Suomen maatalous on 1800-luvulta saakka rakentunut pienviljelmien varaan eikä Suomessa ole koskaan ollut todellista suurmaanomistusta, toisin kuin monessa muussa Euroopan maassa. Pienviljelijöitä pidettiin 1920-luvulta 1960-luvulle saakka eräänlaisena ”Suomen talouden ja yhteiskunnan selkärankana”. (Niemelä 2008, 122-123.) Yksiselitteistä määritelmää pienviljelijälle ei ole, joskin keskeisenä pidetään, että viljelijä itse perheineen suorittaa pääasiassa kaikki tilan työt ja perhe saa pääosan elannostaan tilalta. Tällaista tilaa kutsutaan myös perheviljelmäksi. (Ks. esim. Niemelä 2008; Siiskonen 2004.) Sivutoimen merkitys suomalaisilla pienviljelmillä on ollut aina suuri. Pirjo Siiskonen (2004, 289) toteaa, että perheviljelmämaataloudessa keskeistä on tilan omistaminen, perheen työpanoksen kohdentaminen tilan tuotantoon ja perheelle hankittu toimeentulo. Merkittävää on myös ylisukupolvinen jatkuvuus sekä tuotantotoiminnan ja yksityiselämän kietoutuminen toisiinsa.

Kun yhteiskunnan modernisaatio kiihtyi sotavuosien jälkeen, maatalouden parissa työskentelevien elintaso uhkasi jäädä yleisestä kehityksestä jälkeen. Vuoden 1945 maanhankintalaki oli tehnyt Suomen maataloudesta entistä pientilavaltaisempaa ja satoi väestöä maahan. (Niemelä 2008, 193.) Asutustoiminta myös vahvisti maatalouden pientilaja perheviljelmäluonnetta (Vihinen 2004, 262). Sotien jälkeistä asutustoimintaa perusteltiin maatalouden omavaraisuustavoitteella, mutta todellisuudessa moni pientila oli elinkelvoton. Maataloustulosta tuli vahvasti sosiaalipoliittinen kysymys ja vuoden 1956 maataloustulolain tehtävänä oli taata viljelijöille yleistä ansiotason nousua vastaava tulokehitys. (Niemelä 2008, 193-194.)

Kun maatalousvaltainen yhteiskunta alkoi eriytyä, myös erillisen maatalouspolitiikan tarve kasvoi. Jukka Kola (2002, 115) ajoittaa Suomen maatalouspolitiikan suunnitelmallisen toteuttamisen vuoden 1956 maataloustulolakiin. Lähes samaan aikaan sai alkunsa nykyisen Euroopan unionin yhteinen maatalouspolitiikka CAP, Common Agriculture Policy. CAP:n tavoitteet kirjattiin Euroopan talousyhteisö EEC:n perustamisasiakirjaan, Rooman sopimukseen, vuonna 1957. Sekä yhteinen maatalouspolitiikka että Suomen

maatalouspolitiikka painivat saman ongelman kanssa, sillä maataloustuotteiden ylituotanto oli Euroopan laajuinen ilmiö. (Emt., 122.) Yhteisestä ylituotannon ongelmasta huolimatta Suomen maatalous oli länsimaiden maatalouden kehityksestä jäljessä (Alestalo 1985, 117).

Sotien jälkeinen tuotantotekniikan uudistuminen yhdessä elinkeinorakenteen muutoksen kanssa vähensi maatalouden työllistävää vaikutusta. Elinkeinorakenteen uudistuminen eteni Suomessa kuitenkin muita Euroopan maita hitaammin, sillä maataloudella oli ruuantuotannon lisäksi myös sosiaalipoliittisia tehtäviä. Yhteiskunnan rakennemuutosta pikemmin padottiin ja luottamus maatalouteen säilyi pitkään poliittisena ohjenuorana. (Niemelä 2008, 193.) Luottamus maatalouteen oli niin vahva, ettei pientilojen ja tilattomien toimeentulo-ongelmiin etsitty ratkaisua rakennemuutoksesta, vaan maatalouselinkeinoa pyrittiin kehittämään sisältä käsin. Esimerkiksi maatalousväestön koulutustason nousun uskottiin edistävän viljelijöiden toimeentulokysymystä. (Klemelä 2001, 161.)

Maatilojen lukumäärä oli korkeimmillaan 1950-luvun lopussa, minkä jälkeen yhteiskunnallinen rakennemuutos käynnistyi toden teolla. Vuonna 1959 maatiloja oli yli 330 000 ja 38 prosenttia Suomen työllisestä työvoimasta sai toimeentulonsa maa- ja metsätalouden piirissä. 1960-luvulle tultaessa maatilojen lukumäärä alkoi kuitenkin laskea tasaista tahtia, vuosittain lähes 5 000 tilalla. Vuonna 1989 lukumäärä oli laskenut jo alle 192 000:n. (Niemelä 2008, 140; Vihinen 2004, 267.) Maanviljelijän ammatista tuli elinkeinorakenteen muutoksessa pienen vähemmistön ammatti, ja nopea rakennemuutos aiheutti suomalaisille syviä luopumisen kokemuksia (Vihinen 2004, 265–267).

Maatalouden tehostuminen johti 1960- ja 1970-luvuilla ylituotantoon, jota yritettiin hillitä monin tavoin. Esimerkiksi vuonna 1969 ylituotantoa hillittiin pellonvarausjärjestelmällä, jolloin viljelijälle maksettiin siitä, ettei hän käyttänyt peltoaan maataloustuotantoon (Kola 2002, 116). Niemelä (2008, 194–200) toteaa, että tuskin mikään muu maatalouspoliittinen ratkaisu on saanut osakseen niin paljon arvostelua kuin pellonvarausjärjestelmä. Maanviljelijöiden arvostus laski, kun he saivat rahaa ikään kuin tyhjästä. Toisaalta viljelijöitä turhautti, kun parikymmentä vuotta aiemmin raivattuja peltoja piti istuttaa

metsiksi. Lopulta järjestelmän vaikutus ylituotanto-ongelmaan osoittautui melko pieneksi, joskin pakettipellot nousivat symboloimaan yhteiskunnan rakennemuutosta.

Työnteko muuttui tuotantotekniikan uudistumisen myötä suuresti. Tuotantotekniikan kehittyessä maatilat alkoivat erikoistua ja samalla myös eläinten jalostukseen alettiin kiinnittää yhä suurempaa huomiota. Aiemmin tiloilla oli useita eläinlajeja ja kunkin eläinlajin määrä vähäinen, mutta pian tilat valitsivat jonkin tuotantosuunnan johon keskittyä. Myös elintarviketeollisuus kehittyi. (Niemelä 2008, 205, 220.) Hilikka Vihinen (2004, 279) toteaa maatalouden integroituneen tässä vaiheessa osaksi elintarviketeollisuutta. Samalla viljelijän työ ammatillistui ja viljelijän työn luonne muuttui lähemmäs tavanomaista ammatinharjoittamista.

Rakennemuutos aiheutti erikoistumisen lisäksi myös päinvastaista kehitystä, ja palkkatyössä käyminen, muu tuotannollinen toiminta ja yrittäminen lisääntyivät maataloilla (Vihinen 2004, 281). Pirjo Siiskonen (2004, 290) toteaa suomalaisen perheviljelmän ottaneen askeleen elämäntavasta kohti yritystoimintaa jo 1960-luvun maatalousverouudistuksen myötä. Myös monialaisuus on ollut tyypillistä suomalaiselle maataloudelle pienen tilakoon takia. Lisäansioita saatettiin hakea esimerkiksi turkistarhauksesta tai koneurakoinnista. Eurooppalaisittain poikkeuksellisesti Suomen maatalous on perustunut vahvasti metsätyömies-pienviljelijä -yhdistelmään (Vihinen 2004, 288). Varsinaisen monialaisen maaseutuyrittäjyyden synnyn Siiskonen ajoittaa 1980–1990-luvuille, jolloin tilat olivat jo erikoistuneita ja ne saattoivat tarjota palveluita tai jalostaa tilan raaka-aineita edelleen (Siiskonen 2004, 308–309).

Maatalouden rakennemuutosta tutkinut Hilikka Vihinen (2004, 288) toteaa suomalaisen maatalouden muuttuneen rakennemuutoksen myötä elämäntavasta elinkeinoksi. Maatilojen erikoistuminen ja markkinatalous ovat muuttaneet maatilatalouden roolia perinteisestä elämänmuodosta kohti liiketaloudellista yrittäjätoimintaa. Tässä yhteydessä myös tiloilla tehtävät työt ovat muuttuneet Vihisen mukaan luonteeltaan yhä enemmän palkkatyön kaltaisiksi. Samanaikaisesti myös perinteinen sukupuolisidonnainen työnjako alkoi tiloilla muuttua, ja vaikka työnjaossa näkyy edelleen sukupuolisidonnaisuus, on työnjakomallissa myös osaamisen ja ammatillisen koulutuksen mukaista eriytymistä.

Sukupuolisidonnaisessa työnjakomallissa kotitaloustyöt ovat perinteisesti naisten töitä ja koneelliset peltotyöt miesten töitä. Sen sijaan esimerkiksi karjanhoito tai tilan ulkopuolinen työssäkäynti vaihtelevat nykyään usein viljelijäpariskunnan ammatillisen osaamisen mukaan (Siiskonen 2004, 308–309.)

2.2 Euroopan unionin yhteinen maatalouspolitiikka

Suomen maatalouden ja maatalouspolitiikan käännekohtana pidetään usein Euroopan unionin jäsenyyttä, joka muutti maatalouden toimintaympäristöä voimakkaasti (Niemelä 2008, 224). Ilkka Laurila (2004, 339) toteaa, että maatalouspolitiikan olisi joka tapauksessa täytynyt uudistua voimakkaasti, sillä maatalouspolitiikka ei ollut kehittynyt ympäröivän yhteiskunnan vaatimalla tavalla. Maatalous kohtasi ikään kuin rakennemuutoksen toisen aallon EU-jäsenyyden kynnyksellä, ja samalla koko maatalouden toimintaympäristö muuttui (Niemelä 2008, 224).

Kansallisesta maatalouspolitiikasta siirryttiin Euroopan yhteiseen maatalouspolitiikkaan vuonna 1995. Kansallisen maatalouspolitiikan aikana maataloutta tuettiin keinotekoisin korkeilla tuottajahinnoilla, mutta EU-jäsenyyden myötä maatalouskauppa avautui jäsenvaltioiden kesken, mikä romautti tuottajahinnat. Vaikka tuottajahintojen pudotusta on kompensoitu maataloustuilla, on maanviljelystä tullut useilla tiloilla kannattamattonta. Vaikutukset koettiin rajuimminkin yksittäisillä maataloilla, kun maatalouden toimintaympäristö muuttui nopeasti ja oleellisesti. Alentuneet tuottajahinnat, uusi tukijärjestelmä ja sen tuoma paperisota, voimakas rakennemuutos sekä alati vaihtuvat tulevaisuudenkuvat vaativat viljelijöiltä sopeutumista hyvin lyhyessä ajassa. (Niemelä 2008, 224.)

Euroopan unionin yhteinen maatalouspolitiikka lohkaisee merkittävän osan unionin budjetista. Maatalouspolitiikan osuus on 40 % kaikista EU:n menoista, eikä unionin integraatio millään muulla sektorilla ole yhtä syvää. (Niemi & Ahlstedt 2011, 43). Maatalouden tukeminen on rakennemuutoksen myötä tullut väistämättömäksi politiikan alaksi teollistuneissa yhteiskunnissa, sillä maatalouden tuottavuuden nousu ei ole 1900-luvulla vastannut muiden elinkeinojen tuottavuuden nousua (Alestalo 1985, 117).

EU:n maatalouspolitiikka on muuttunut EU-jäsenyyden alkuaajoista huomattavasti markkinalähtöisemmäksi. Vielä 1990-luvun alussa maatalouspolitiikka koostui lähinnä vientituista ja muista markkinainterventioista. Vuonna 2003 siirryttiin pääosin tuotannosta irrotettuun tilatukijärjestelmään. Nyt maatalouspolitiikka jaetaan yleisimmin kahteen pilariin, joista ensimmäinen pilari muodostaa 73 % rahoituksesta. Siihen sisältyvät lähinnä markkina- ja tilatuet. Toinen pilari muodostuu maaseudun kehittämistoimenpiteistä (Rural Development Programmes). (Niemi & Ahlstedt 2011, 42–44.)

Vanhaan paradigmaan kuului maaseutupolitiikan sisällyttäminen maatalouspolitiikkaan, jolloin uhkana oli maaseudun jääminen paitsioon. Tämän jälkeen maatalous- ja maaseutupolitiikat ovat eriytyneet erillisiksi politiikan osa-alueiksi. (Uusitalo 2009, 286–287.) Viimeaikaisiin yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksiin kuuluu kuitenkin niin sanottu modulaatio, jolla maataloustukia pyritään siirtämään asteittain maaseudun kehittämistoimenpiteisiin. (Niemi & Ahlstedt 2011, 42–44.)

Suomen tukijärjestelmä koostuu sekä Euroopan unionin rahoittamista tuista että Suomen kansallisista tuista. EU rahoittaa unionin suorat maataloustuet (CAP-tuki) sekä ympäristötuen ja luonnonhaittakorvausta. Jäsenmaat saavat sopimuksen mukaan maksaa myös kansallisia tukia. Suomessa kansallisista varoista maksetaan pohjoinen tuki, Etelä-Suomen kansallinen tuki, luonnonhaittakorvauksen lisäosa sekä muutamia muita tukimuotoja. (Niemi & Ahlstedt 2011, 48.) Maataloustuet ovat erittäin tärkeitä Suomen maataloudelle ja ne muodostavat noin puolet maatalouden kokonaistuotosta (emt., 90).

EU:n yhteisen maatalouspolitiikan sisäiset tavoitteet, jotka on määritelty Rooman sopimuksen artiklassa 39, ovat Jukka Kolan (2002, 126) mukaan pääosin samanlaisia kuin Suomen pitkäaikaisen maatalouspolitiikan tavoitteet. Rooman sopimukseen kirjattuja tavoitteita ovat:

- 1) maatalouden tuottavuuden parantaminen ja sen kautta
- 2) maatalousväestön kohtuullisen elintason takaaminen,
- 3) elintarvikemarkkinoiden vakauttaminen
- 4) elintarvikehuollon turvaaminen sekä
- 5) kohtuullisten kuluttajahintojen varmistaminen kuluttajille

Sen sijaan Suomen maatalouspolitiikan aiempi tavoite, omavaraisuus, törmää yhteisen maatalouspolitiikan kolmen keskeisen toteuttamisperiaatteen kanssa. Toteuttamisperiaatteet ovat 1) yhteiset sisämarkkinat, 2) yhteisöpreferenssi eli yhteisön omien tuotteiden suosiminen sekä 3) yhteinen rahoitus EU:n budjetin kautta. (Kola 2002, 126; Niemelä 2008, 225.)

Vaikka Euroopan unionin maatalouspolitiikan perimmäiset tavoitteet ovat olleet kutakuinkin pysyviä EEC:n maatalouspolitiikan ajoista asti, on maatalouspolitiikka muuttunut jatkuvasti ja tavoitteita on täsmennetty yhteisen maatalouspolitiikan, CAP:n sisällä. Aiemmin ympäristönäkökulmat ja alueellisen kehittämisen näkökulmat saivat maatalouspolitiikassa vähän huomiota (Voutilainen, Vihinen & Wuori 2009, 11), mutta nykyisin myös ne ovat nousseet maatalouspolitiikan keskiöön, vähintäänkin retorisella tasolla (KOM(2010), 8).

Euroopan yhteisen maatalouspolitiikan suurimmiksi tulevaisuuden haasteiksi Euroopan komissio (KOM(2010), 4–6) on nimennyt elintarviketurvan kehittämisen, ilmastonmuutoksen sekä alueellisen tasapainon turvaamisen. Nämä ovat samalla myös tulevaisuuden yhteisen maatalouspolitiikan päätavoitteita (emt., 8). Komissio korostaa, että maatalous on monilla maaseutualueilla elinkeinoelämän keskeinen veturi, erityisesti harvaan asutulla maaseudulla. Komissio toteaa esityksessään maatalouden olevan myös tärkeä paikallisten perinteiden ja sosiaalisen identiteetin perusta. Komission linjaus vastaa pitkälti Suomen esittämiä toivomuksia (ks. esim. Karttunen 2010, 26), vaikkakin linjauksen vaikutuksia lopullisen politiikan sisältöön on vaikea ennustaa.

Yhteisellä maatalouspolitiikalla on runsaasti tavoitteita, ja niiden yhteensovittaminen on haastavaa. Tehokkuustavoitteet ja maatalouden laajemmat tavoitteet asettavat ristiriitoja maatalouspolitiikkaan. 2000-luvulla yhteiseen maatalouspolitiikkaan on lanseerattu käsitettä maatalouden eurooppalaisesta mallista (European Model of Agriculture, EMA), joka on alkujaan Euroopan maataloustuottajajärjestö COPAn kehittämä maatalouden malli. Maatalouden monivaikutteisuus muodostaa maatalouden eurooppalaisen mallin kulmakiven. (Kola 2002, 131.)

Eurooppalaisissa tutkimuksissa maatalouden kehitystä kuvataan usein siirtymänä tuotantokeskeisestä, produktivistisesta maataloudesta postproduktivistiseen tai monivaikutteiseen maatalouteen (Burton & Wilson 2006, 95–97). Monivaikutteisudella viitataan maatalouden merkitykseen paitsi ruuantuotannon, myös ei-markkinahintaisten hyödykkeiden ja palvelujen tuottajana. Alkujaan käsitteellä viitattiin lähinnä maatalouden ympäristövaikutuksiin, mutta sittemmin monivaikutteisiin tehtäviin on luettu myös maaseudun elinvoimaisuuden, elintarvikkeiden laadun ja turvallisuuden, kansallisen elintarviketurvan, tuotantoeläinten hyvinvoinnin sekä maatalouden kulttuuristen perintöarvojen vaalimista. Maailman kauppajärjestö WTO:ssa käydään keskusteluja monivaikutteisesta maatalouspolitiikasta, sillä osa jäsenmaista pitää käsitteen käyttöä vain tekosyynä kilpailua vääristävälle tukipolitiikalle. (Arovuori ym. 2005, 12–13.)

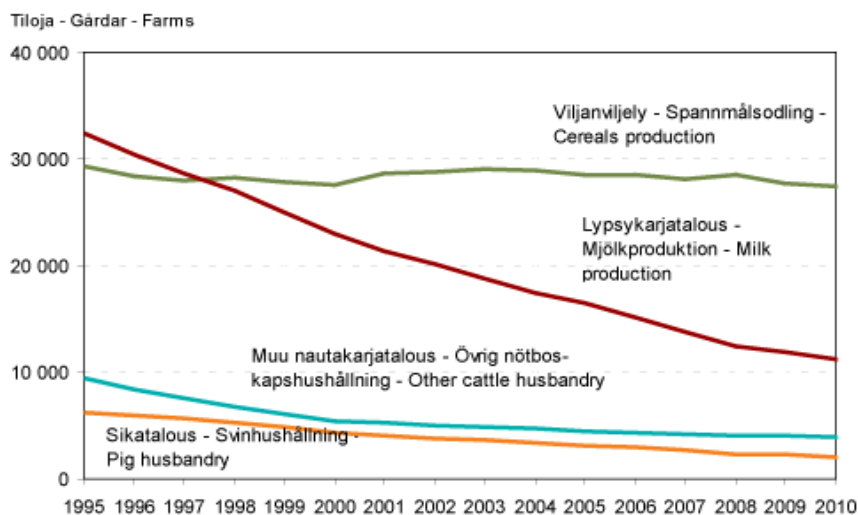
Monivaikutteisen maatalouden merkityksestä ei olla kuitenkaan aivan yksimielisiä. Joissain tutkimuksissa (esim. Potter & Tilzey 2005) oleellisempänä muutoksena pidetään maatalouden neoliberaalin, markkinasuuntaisen luonteen kasvua. Tämä vastaa esimerkiksi WTO:n pyrkimyksiä, joiden mukaan maanviljelijöiden tulisi pystyä toimimaan maailmanlaajuisilla markkinoilla kilpailukykyisesti (Laurila 2004, 349). Vesala & Vesala (2008, 17) toteavat, että neoliberaalin maatalouden myötä maanviljelijältä odotetaan yhä yrittäjämäisempää ammatinharjoittamista.

Maatilojen kannattavuusongelmat ja niihin vastaaminen joko kasvattamalla tuotantokokoa, hankkimalla sivutulota tai lopettamalla maataloustuotanto ovat merkkejä maatalouden neoliberalisoitumisesta (Vesala & Vesala 2008, 17). Vaikka markkinasuuntautuneisuus kuvaa maatalouden nykytilaa kenties vahvemmin, elää markkinasuuntautuneen diskurssin rinnalla myös maatalouden monivaikutteisuus. Euroopan unionin yhteisen maatalouspolitiikan linjauksissa korostetaan yhä maatalouden laajempia merkityksiä (KOM(2010) 672). Tämä näkyy myös maatalouden tukipolitiikassa. Esimerkiksi maatalouspolitiikan ympäristötukijärjestelmä vastaa monivaikutteisen maatalouden sopimustuotantoa, ns. täsmäpolitiikkaa (Arovuori ym. 2005, 74).

2.3 Sopeutuminen EU-aikaan

Maatilojen sopeutuminen muutokseen on tapahtunut niin Suomessa kuin muissakin EU-maissa usein kasvun kautta. Tilakoon kasvun lisäksi tiloille on kehitetty usein liitännäiselinkeinoja kuten maatilamatkailua, suoramyyntiä tai koneurakointia. (Niemelä 2008, 226–231.) Suomalaisista maatiloista noin kolmannes on monialaisia tiloja, joilla harjoitetaan maa- ja metsätalouden lisäksi yritystoimintaa jollain muulla toimialalla. Monialaisuus on ollut aina tyypillistä suomalaiselle maataloudelle, mutta uutta yritystoimintaa on aloitettu erityisen vilkkaana 1990- ja 2000-luvulla. Maatalouden ulkopuolinen yritystoiminta on usein kuitenkin varsin pienimuotoista. Monialaisten tilojen osuus on kasvanut viime vuosikymmeninä koko EU:n alueella. (Niemi & Ahstedt 2011, 82.)

Sivun alaosan kaaviossa (kaavio 1) on esitetty maatilojen lukumäärän muutos tuotantosunnittain ajanjaksolla 1995–2010 (Maatilarekisteri 2009). Jo 1960-luvulta alkanut maatilojen lukumäärän väheneminen on jatkunut EU-jäsenyyden ajan. Maatilojen määrä on vähentynyt EU-aikakaudella keskimäärin kolmen prosentin vuosivauhtia. Aktiivitulojen lukumäärä vuonna 1995 oli 95 600, ja 2010-luvulle tultaessa niiden lukumäärä on laskenut hieman alle 63 000:een (Niemelä 2008, 226).

Kaavio 1: Suomalaisien maatilojen lukumäärä tuotantosunnittain ajanjaksolla 1995-2010 (Maatilarekisteri 2010)

Myös maanviljelyn pääammatikseen ilmoittavien viljelijöiden määrä on laskenut ja yhä suurempi osuus maanviljelijöistä on sivutoimisia, eli he saavat pääosan elannostaan jostain muusta työstä, joko palkkatuloista tai liitännäiselinkeinoista (Niemelä 2008, 140). Maatalous on muuttunut rakennemuutoksen myötä myös entistä miesvaltaisemmaksi (Silvasti 2010, 333). Vielä vuonna 1970 miesten ja naisten osuus maatalousyrittäjien eläkelain mukaisista MYEL-vakuutetuista oli lähes yhtä suuri, mutta vuonna 2011 miesten osuus vakuutetuista on kaksi kertaa naisten osuutta suurempi. Erityisen selvästi naisten osuus maatalousyrittäjistä on laskenut 1990-luvulta alkaen. (Mela 2012.)

Maatiloiksi tilastoidaan kaikki yli yhden peltihehtaarin suuruiset tilat, jotka harjoittavat maataloustuotantoa ja ovat hakeneet siihen tukea. Tilasto pitää näin ollen sisällään myös sivutoimiset maanviljelijät, joiden tuloista maatalous muodostaa alle 75 %. Päätoimitilojen osuus maatiloista on vähentynyt jo pitkän aikaa (Puurunen & Seppälä 2004, 1). Maatalous on Suomessa painottunut edelleen perheviljelmiin, ja yksityishenkilöiden omistamia tiloja on lähes 90 % tiloista (Niemi & Ahlstedt 2011, 15).

Tuotantosuunnittain tarkasteltuna yleinen kehitys on, että kotieläintilojen määrä on vähentynyt, kun taas kasvinviljelytilojen lukumäärä on pysynyt melko samana. Moni kotieläintilallinen on kuitenkin vaihtanut tuotantosuuntaa ja siirtynyt kasvinviljelytuotantoon. (Maatilarekisteri 2010.) Vuonna 1995 maatiloista 52 % oli kotieläintiloja ja 39 % kasvinviljelytiloja, mutta nyt suhdeluku on kääntynyt toisinpäin: vuonna 2010 tukea hakeneista tiloista 28 % on kotieläintiloja ja 66 % kasvintuotantotiloja (Niemi & Ahlstedt 2011, 16). Lukumäärältään vähenevien kotieläintilojen osuus maatalouden markkinahintaisesta tuotosta on kuitenkin suuri, 79 %. Esimerkiksi maidontuotanto, jota harjoittaa enää 19 % tiloista, muodostaa maatalouden markkinahintaisesta tuotosta lähes puolet, 46 %. (Emt., 16.)

Vaikka maatilojen lukumäärä on vähentynyt, suurten ja keskisuurten, yli 50 hehtaarin kokoisten tilojen määrä on päinvastoin kasvanut. Tilakoon kasvun vuoksi maatalouspinta-ala ei ole Suomessa vähentynyt EU-aikana ja tuottavuus on pysynyt lähes samana koko ajan. (Maatilarekisteri 2010). Vaikka yli 100 peltihehtaarin tilojen osuus kaikista Suomen maatiloista oli vuonna 2009 vain noin kuusi prosenttia, kattoivat ne koko maan peltopinta-

alasta lähes neljänneksen (Maatilarekisteri 2010, 33). Peltoalaltaan suuria tiloja viljelevät yleensä suhteellisen nuoret viljelijät (emt., 70).

Maatilat ovat todellisuudessa keskenään hyvinkin erilaisia. Tilastollisesti tarkasteltuna esimerkiksi maatalouden tulos vaihtelee runsaasti eri tiloilla ja toisaalta viljelijäväestön tulot muodostuvat monesta eri tulolähteestä. Vuonna 2009 noin 15 prosentilla tiloista maatalouden tulos jäi nolnaan tai sen alapuolelle, kun lähes kymmenellä prosentilla tiloista tulos ylitti 50 000 euroa (Maa- ja metsätalousyriyten taloustitasto 2011, 1). Yhä useammalla tilalla maatalouden ulkopuolelta hankitut palkka- ja yrittäjätulot tai pääomasijoitukset ovat kasvattaneet merkitystään ja maatalouden tuloilla on varsin vähäinen merkitys.

Toisaalta taas tiloilla, joilla tulonmuodostus perustuu maatalouteen, maatalouden tukiratkaisujen ja hinta- ja kustannuskehityksen merkitys on ratkaisevaa. Noin kolmasosalla tiloista maa- ja metsätalous on edelleen pääasiallinen tulonlähde. Etenkin vahvasti maatalouteen investoineilla kotieläintiloilla pyritään kuitenkin edelleen saamaan koko viljelijäperheen toimeentulo maataloudesta. Kotieläintilat sitovat myös runsaasti työpanosta, joten tilan heikkoa taloudellista tulosta on hyvin vaikea paikata tilan ulkopuolisilla ansioilla (Puurunen & Seppälä 2008, 1). Kotieläintilojen on usein haettava parempaa tulosta tilakoon kasvun kautta ja automatisoimalla toimintaa. Suuret investoinnit saattavat kuitenkin pitää tulosta pitkään matalana. (Maa- ja metsätalousyriyten taloustitasto 2011.)

Koska maatalouden tulokehitys on muita aloja heikompi, voimakkaasti maatalouteen investoineet ja maatalouteen panostavat viljelijät uhkaavat jäädä paitsioon yhteiskunnan tulokehityksestä (Puurunen & Seppälä 2008). Tiloilla, joilla maatalous on osa-aikaista tai puoliso on tilan ulkopuolella töissä, yleinen tulotason nousu heijastuu myös maanviljelijäperheisiin. Tilastokeskuksen maa- ja metsätalousyriyten taloustitastossa (2011, 22) korostetaan maatalouden erityislaatuista luonnetta ja todetaan, että maatila on yrityksen lisäksi myös viljelijäperheen koti, ja tilanpitoon liittyy vahvoja tunnesiteitä. Analyysissä (emt., 22–23) arvioidaan, että maatalouden huonoa tulosta keestetään tunnesyistä pidempään kuin muussa yritystoiminnassa.

3 MAANVILJELIJÄN POSITIO

Tässä tutkimuksessa näkökulmani maatalouteen on maaseutus sosiologinen, mikä tarkoittaa sitä että maatalous nähdään paitsi teknisenä suorituksena myös sosiaalisena ja kulttuurisena toimintana (Silvasti 2001, 13). Tämän luvun alussa käsittelen maanviljelijän ammatillisuuden rakentumista niin ammattikuntien kehittymisen kuin ammattiin sosiaalistumisen näkökulmasta. Pohdin myös maatalouden erityispiirteitä ja suhteutan omaa tutkimustani modernisaatioteorioiden näkökulmaan maaseudun luonteesta. Luvun viimeisessä osiossa määrittelen maanviljelijöitä koskevia nimikkeitä ja selvitän aiemman teoreettisen taustoitukseni pohjalta, minkä vuoksi käytän työssäni käsitettä maanviljelijä.

3.1 Maatalous ja modernisaatio

Kun ihminen asettui viljelemään maata ja kehitti viljelytekniikkaa niin, että yhä useampi saatiin ruokittua pienemmällä tuotantopanoksella, työnjako mahdollistui. Durkheim (1990/1893, 134) toteaa sosiaalisen työnjaon syntyneen ammattikuntien eriydyttyä maataloudesta. Samalla kun työ osittuu, myös ammattien sisäiset erot kasvavat. Yhteiskunnan varhaisessa vaiheessa yksilöiden samankaltaisuus on yhteiskuntaa koossa pitävä voima. Modernisaation myötä yksilöiden välille syntyy eroja, esimerkiksi ammatillista eriytymistä. Yhteiskunta perustuu yksilöiden erilaisuuteen ja töiden jakamiseen, jolloin kaikkien panosta tarvitaan ja yksilöiden riippuvuus yhteisöstä kasvaa. (Emt., 126.)

Ennen yhteiskuntarakenteen muutosta työnteko lomittui kodin piirissä niin, että lapsia ja vanhuksia hoivattiin muun työnteon rinnalla ja maata viljeltiin, jotta saataisiin ruokittua tilan väki. Yhteiskunnan rakennemuutos johti töiden eriytymiseen, jolloin palkkatyöläisyys alkoi kasvaa. Ammattikunnista puhuessaan Durkheim (1990/1893, 242) tarkoittaa perinteisiä ammattikuntia, ja teoria olettaa ammattien jatkavan eriytymistään tulevaisuudessa. Työnjako on alkanut ammattien eriytyessä maataloudesta, mutta Durkheim (emt., 47) toteaa, että sama erikoistuminen ja sosiaalinen työnjako saavuttavat vielä maatalouden.

Työnjako ajaa myös ammattien sisäisten erojen kasvuun (Durkheim 1990/1893, 134). Kun työnteko eriytyi, maatalouden toiminnot eriytyivät ja tuotteiden jatkojalostuksen merkitys alkoi kasvaa (Vihinen 2004, 288). Vielä 1950-luvulla puolet maidosta kulutettiin maatiloilla tai myytiin tiloilta suoraan kuluttajille, nyt lähes kaikki maito menee meijerin kautta kuluttajille (Niemelä 2008, 220).

Myös maatalouden sisällä työnjako on kasvanut: 1970-luvulla tilat erikoistuivat tiettyyn tuotantosuuntaan, mutta erikoistuminen jatkuu edelleen. Vaikka kotieläintilojen lukumäärä on vähentynyt, on esimerkiksi emolehmätilojen lukumäärä päinvastoin kasvanut, samoin kasvintuotannossa erikoistutaan vain lähinnä yhteen tai kahteen kasvilajiin (Maatilarekisteri 2010). Maatalous eriytyi 1970-luvulla myös maantieteellisesti. Lypsy- ja naudanlihatiloja on eniten Itä- ja Pohjois-Suomessa, kun taas sianlihan tuotanto on keskittynyt lähinnä Länsi- ja Etelä-Suomeen, jonne myös siipikarja- ja kasvinviljelytilat ovat keskittyneet. (Niemi & Ahlstedt 2011, 17).

Kansainvälistymisen myötä työnjakokysymys nousee uudelleen valoon. Maailman kauppajärjestö WTO pyrkii vapauttamaan maailman maatalouskaupan ja vähentämään maatalouden tukia. Tällöin Suomen maatalouden olisi vaikea kilpailla korkean tuotantokustannustason kanssa muiden maatalousmaiden kanssa. (Kola 2002, 115, 131.) Globalisoituvan ruuantuotannon seurauksena kotimainen ruuantuotanto supistuisi ja ”globaalin ruuan” hinnan arvioidaan laskevan. Samalla kansallinen ruokaturvallisuus heikkenisi väijäämättä. (Jokinen & Järvelä 2008, 72.)

Tiina Silvasti (2001, 304) toteaa väitöskirjassaan Talonpojan elämä, että maaseutusiologian kytkeminen modernisaatioteorioihin on lähtökohtaisesti vaikeaa. Maaseutu ja maalaisuus mielletään usein ei-moderniksi ja traditionaaliseksi. Traditionaalisen paikka on maaseudussa, toisin kuin modernisaation, joka sijoittuu kaupunkiin ja kehitykseen (ks. myös Hangasmaa 2011). Silvasti toteaa, ettei voi hyväksyä tällaista ajatusmallia, jonka sisäinen logiikka ajaa vahvistamaan modernisaatioteorioiden käsitystä maalaisuudesta traditionaalisenä ja jäykkänä.

Toisaalta modernisaation käsite on yhteiskuntatieteisiin niin sisäänrakennettua, että sitä on vaikea vältellä. Koko sosiologian tieteenala perustuu modernisaation ajatukseen (Heiskala 1996, 143). Maaseutu on erilainen paikka nyt kuin ennen ja modernisaatioteoriat pyrkivät kuvaamaan tätä muutosta. Modernisaatioteorioissa ongelmallista tosin on, että maaseutua katsotaan usein modernisaation paikasta, kaupungista käsin.

Maaseudussa ja etenkin viljelijöissä yhdistyvät sekä traditio että moderni. Kuten Silvasti (2001, 307) toteaa, traditiot uivat ajan virrassa tähän päivään ja sulautuvat moderniin. Leena Hangasmaa (2011, 64) toteaa tradition ja modernin yhdistyvän viljelijöissä hyvin postmodernilla ja yksilöllisellä tavalla. Tämän päivän viljelijän on toisaalta etsittävä paikkansa suhteessa aiempiin sukupolviin, mutta myös suhteessa muuttuneeseen yhteiskuntaan.

3.2 Maanviljelijöiden asema yhteiskunnassa

Durkheimin ajatus yhteiskunnan eriytymisestä työnjaon mukaan pienempiin ryhmiin on käyttökelpoinen näkökulma edelleen, sillä työn ja ammatin vaikutus yhteiskunnalliseen asemaan on suuri myös nykyajan yhteiskuntateorioiden valossa. Nykyaikaisessa luokkatutkimuksessa ammattiaseman merkitys nähdään hyvin keskeisenä luokkajaon perusteena (Erola 2010). Kolbe (2007, 194) näkee ammatillisen luokka-aseman vahvistumisen olevan seurausta maailmansotien jälkeisessä ajassa, jolloin työmarkkinajärjestöt vahvistivat asemaansa. Esimerkiksi maanviljelijät liittoutuivat tällöin tiiviisti Maataloustuottajain Keskusjärjestö MTK:n taakse.

Yhteiskunnan rakennetta eritellään usein sosioekonomisiin asemiin perustuvan jaottelun avulla. Jaottelu on tilastollinen tapa eritellä väestöä sosiaalisen ja taloudellisen aseman mukaan määrittäviin ryhmiin. Erittelyn keskeisenä lähtökohtana on yksilön ammatti, jonka lisäksi huomioidaan yksilön elämäntilanne, ammattiasema ja toimiala. Sosioekonomisen aseman luokittelu pohjautuu kansainvälisiin suosituksiin, joten tilastoaineistot ovat myös kansainvälisesti vertailukelpoisia. Tilastokeskuksen luokittelussa tyytitellään koko väestö yhteensä seitsemään pääryhmään: yrittäjiin, ylempiin ja alempiin toimihenkilöihin,

työntekijöihin, opiskelijoihin ja eläkeläisiin sekä muihin, johon sisältyvät esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät. Maanviljelijät muodostavat tässä luokittelussa yrittäjien alaryhmän. (Tilastokeskus 2001.)

Maanviljelijät sisällytetään luokkatutkimuksissa perinteisesti yrittäjiin, joskaan aivan kiistatonta maanviljelijöiden yrittäjäyys ei ole (ks. esim. Alestalo 1985, 125, 135). Nykyisin kansainvälisesti käytetyin luokkajaottelu on Eriksonin-Goldthorpen luokittelu, jossa maanviljelijät luokitellaan omaksi luokakseen. Maanviljelijöiden luokka kuitenkin kuuluu yksityisyrittäjien kanssa samaan ryhmään, aivan kuten sosioekonomisessakin luokittelussa. (Erola 2010, 27–29.)

Yhteiskuntaluokka voidaan nähdä rakenteellisena mallina, mutta se voidaan nähdä myös kulttuurisena konstruktiona. Kivinen toteaa (2002, 157), että juuri luokkien sosiaaliset konstruktiot ja luokkiin vaikuttavat kausaaliset mekanismit tekevät luokista sosiologisesti mielenkiintoisia ryhmiä. Sen sijaan luokkien näkeminen pelkinä abstrakteina jakoina jättää ne etäisiksi linjoiksi. Kulttuurisesti tarkasteltuna maanviljelijöiden luokkaa voidaan pitää erityisen vahvana, sillä viljelijäyys on sosiaalisesti konstruoitunut ja ammatilla on kulttuurisesti vahva ja pitkä historia. Maanviljelijöiden elämäntapa ja ammatti ovat kietoutuneet erityisen tiiviisti yhteen, minkä takia maanviljelijät eroavat oleellisesti muista ammattiryhmistä (ks. Silvasti 2001 80–81). Myös maatalouspolitiikka on vahvistanut viljelijöiden yhteenkuuluvuutta (Alestalo 1985, 128).

Agraariyhteiskunnassa maatalousväestö muodostui useasta eri sosiaalisesta kerrostumasta ja tuloluokasta. 1900-luvulle tultaessa luokkaristiriidat kiristyivät sisäpoliittisesti esimerkiksi niin kutsuttuun torpparikysymykseen. (Alapuro 1985, 52.) Alestalo (1985, 128) arvioi, että toisen maailmansodan jälkeen maanviljelijät muuttuivat sosiaaliselta koostumukselta ja taloudelliselta asemalta varsin yhtenäiseksi yhteiskuntaluokaksi. Luokkatutkimuksen näkökulmasta Alestalo (emt.) korostaa ylisukupolvisen periytymisen olevan erityisen keskeinen, ellei peräti keskeisin, yhteiskuntaluokkia yhtenäistävä tekijä.

Alestalo (1985, 125) toteaa, että maanviljelijät on käsitetty kapitalistisissa yhteiskunnissa usein pikkuporvariston tai ns. vanhan keskiluokan osana. Pikkuporvaristoon viljelijöiden

on nähty kuuluvan, koska he yleensä omistavat itse tuotantovälineensä eivätkä ole juurikaan käyttäneet ulkopuolista työvoimaa. Toisaalta maatalojen erikoistuminen ja tilakoon kasvaminen on heikentänyt maatalojen omavaraisuutta ja ohjannut maanviljelijöitä markkinoille. Tämä on Alestalon (emt.) mukaan lähentänyt maanviljelijöitä kohti perinteisiä pienyrittäjiä.

Nils Westermarck (1971, 44) totesi jo vuonna 1971 perheviljelmän olevan ”ainutlaatuinen liikeyrityksen ja elämisen muodon yhdistelmä” eikä maanviljelijöitä voi siten niputtaa perinteisiin luokkajakoihin. Myös nykyiset maaseutusosiolegit käsittävät maanviljelijöiden työn luonteen oleellisesti muista ammattiryhmistä eroavaksi. Silvasti (2001, 80) perustelee ammatin eroavaisuutta nimenomaan ammatin pitkän historian myötä syntyneellä talonpoikaisella kulttuurilla, minkä vuoksi viljelijöiden työtä ohjaavat talonpoikaiset arvot eikä yksinomaan kapitalistinen voiton tavoittelu.

Sosiologisessa tutkimuksessa yhteiskunnan rakenne nähtiin etenkin aiemmin vahvasti luokkajakoisena, mutta nykyisin luokkateorioiden on arvioitu tulleen tiensä päähän. Yhteiskunnan on uskottu muuttuvan luokattomaksi keskiluokkaistumisen ja elämäntapojen moninaistumisen myötä (Kivinen 2002, 140). Luokattomuutta on perusteltu sillä, että luokkarajat eivät enää näy kulutuksessa ja vapaa-ajanvietossa kuten ennen, vaan yksilöiden omat valinnat korostuvat (esim. Giddens 1991). Yhteiskuntaluokkien sijaan on siirrytty puhumaan enemmän yhteiskunnallisista jaoista, jolla pyritään vastaamaan kritiikkiin yhteiskuntaluokkien lokeroivuudesta (Kivinen 2002, 140).

Maatalouden ripeä rakennemuutos on saattanut hajaannuttaa viljelijöiden yhtenäisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, ja luokkateorioita koskeva kritiikki tuntuu osuvalta maanviljelijöiden kohdalla. Maatilat erilaistuvat osin vastakkaisiinkin suuntiin (Vesala 2004, 180–183) ja tilat ovat yhä yksilöllisempiä toiminnoiltaan ja niitä ohjaavilta arvoiltaan (Hangasmaa 2011, 63–64). Myös maataloudesta saatavan toimeentulon näkökulmasta maatilat eroavat toisistaan vahvasti, joskin monilla tiloilla toimeentuloa hankitaan myös maatalouden ulkopuolelta (Maa- ja metsätalousyritysten taloustilasto 2011, 22–23). Toisaalta maanviljelijänä oleminen saattaa ohjata yksilön elämää vahvemmin mitä monen muun ammatinharjoittajan kohdalla, sillä maatila muodostaa vahvan elämisen

kontekstin ja esimerkiksi vaihtelevat työajat asettavat ehtoja vapaa-ajanvietolle. Työn luonnetta ja siihen liittyviä erityispiirteitä käsittelemme tarkemmin seuraavassa luvussa.

3.3 Ammatin erityispiirteitä

Maatalouden toimintaympäristön muuttuessa myös maanviljelijän ammatti on muuttunut. Ammatti on jo aiemmin ollut moninainen ja sisällyttänyt lukuisan kirjon eri tehtäviä mekaanikosta eläintenhoitajaan, mutta nyt moninaisuus on kasvanut entisestään (Pråhl-Ollila 1997, 9–10). Vuokko Jarva (1998, 73) toteaa, että maataloudessa käsillä oleva muutos vaatii viljelijöiltä erikoistumista tietotyöhön. Maataloustuotteiden tuottamisen lisäksi työssä vaaditaan aiempaa enemmän suunnittelu-, laskenta- ja raportointitaitoja. Maanviljelijät kokevat, että yrityksen hallinnointi- ja johtamistöiden määrä ja niiden henkinen kuormittavuus ovat lisääntyneet viime vuosina selvästi. Etenkin keskikokoisten tai suurten tilojen omistajat mieltävät, että tilan ammattitaitoinen johtaminen on fyysisistä maataloustyötä tärkeämpää. (Karttunen & Tuure 2008, 55.)

Maatilatöiden organisointi on Suomessa hyvin monimuotoista, vaikka ennen tilan työt suoritettiin lähes yksinomaan perheen piirissä (Siiskonen 2004, 289). Alle kymmenesosa maamme tiloista tekee kaiken työn itse: töiden ulkoistaminen, tilayhteistyö ja toisaalta myös oman tilan ulkopuolella tehtävä maatalouskoneurakointi ovat monella tilalla tapoja organisoida työtä. Noin puolet tiloista on ulkoistanut joko kaikki tai osan ”paperitöistä”. (Karttunen & Tuure 2008, 55.)

Mia Pråhl-Ollila (1997, 9) painottaa, että maanviljelijän työlle on ominaista sen läheinen yhteys eri elämänalueisiin, kuten vapaa-aikaan, perheeseen, kotiin, sukuun ja luontoon. Suomessa maatalous perustuu perheviljelyyn ja työpaikka on samalla viljelijäperheen koti. Yksityiselämä ja ammatinharjoittaminen lomittuvat, eikä työn ja vapaa-ajan välillä ole selkeää rajaa. Pråhl-Ollila (emt., 9) korostaa, että maataloustyötä leimaa paikkasidonnaisuuden rinnalla myös aikasidonnaisuus. Maanviljelijöiden työ on kiinteästi yhteydessä ympäristöön ja luonto syklittää viljelijän työtä kevätkylvöineen, rehuntekoineen ja kasvukauden päättyessä sadonkorjuuneen. Toisaalta

maanviljelykulttuurin aikajänne yltää myös pidemmälle, sillä perinteiseen maanviljelykulttuuriin kuuluu oletus tilan siirtymisestä sukupolvelta toiselle (Silvasti 2010, 257).

Kotieläintiloilla työn luonteeseen vaikuttaa myös eläinten hoitaminen: karjanhoitotöitä on tehtävä useasti päivässä ja työ ja vapaa-aika lomittuvat toisiinsa. Maanviljelijän tapaturmariski on myös selvästi muita ammattiryhmiä suurempi, ja eniten tapaturmia sattuu juuri karjanhoitotehtävissä (Tilastokeskus 2008). Maanviljelijöiden työkyky on tutkimusten mukaan heikompi kuin muilla työntekijäryhmillä (Peltoniemi 2005; Aromaa & Koskinen 2010). Syinä pidetään niin työn fyysistä raskautta kuin maatalouden haastavaa ja epävarmaa toimintaympäristöä. Toisaalta Aromaa ja Koskinen (emt., 43) arvioivat, että maatalousammattien luonteeseen liittyy myös vahvasti elämäntapamaisia piirteitä, eikä ammattista voida tai haluta luopua vaikka työkyky selvästi heikkenisikin.

Suurin osa maanviljelijöistä päätyy ammattiin varsin suljetun sosioekonomisen ryhmän sisältä sukupolvenvaihdoksen kautta (Silvasti 2001, 105). Burton ja Wilson (2006, 98) korostavat ammatin olevan yksilön minän muotoutumisen merkittävimpiä rooleja. Maanviljelijöillä työ on Tiina Silvastin (2010, 307) mukaan poikkeuksellisen tärkeä identiteetin osa, sillä viljelijät ovat usein sosiaalistuneet ammattiinsa lapsesta lähtien. Maanviljelijät omaksuvat viljelijän identiteetin jo primaarisosialisaation aikana (emt., 100), ja sittemmin sosialisatiota vahvistetaan sekundaarisosialisaatiossa, esimerkiksi alan oppilaitoksissa.

Maanviljelijän ammattiin opitaan usein käytännön työssä kotona (Niemelä 2008, 206), vaikka yleensä eri alojen ammattitaito hankintaan lähinnä työssä tai koulutuksessa (Teräs 2001, 29). Maatalousalan koulutus on kuitenkin lisääntynyt ja korkeamman koulutusasteen on todettu selittävän kykyä sopeutua muutokseen (Prähl-Ollila 1997, 69). Vuonna 1950 maatalousalan peruskoulutusta oli vain noin 6 %:lla maanviljelijöistä. Vuonna 2000 maatalousalan peruskoulutus oli noin 28 %:lla viljelijöistä ja ylempi koulutus 6 %:lla. (Niemelä 2008, 205.)

Myös nuoren viljelijän aloittamistuen ehtona pidetään riittävää ammattitaitoa, johon vaaditaan tiettyä koulutustasoa. Koulutuksen lisäksi käytännön kokemukselle annetaan kuitenkin arvoa: Luonnonvara-alan toisen asteen tutkinnon rinnalla riittävänä ammattitaitona pidetään kolmen vuoden työkokemusta sekä vähintään 15 opintopisteen koulutus (Valtioneuvoston asetus maatalouden investointituesta ja nuoren viljelijän aloitustuesta 2008, 4§). Vaikka ammatillisen koulutuksen merkitys viljelijän ammatissa on kasvanut, on viljelijän osattava hankkia ja omaksua uutta tietoa jatkuvasti ja soveltaa sitä tilalla (Niemelä 2008, 205).

Maanviljelijöitä on tutkittu Suomessa elämäntavan näkökulmasta (mm. Silvasti 2001) ja elämänpolitiikan näkökulmasta (Uthardt 2006). Silvasti korostaa jatkuvuuden ja talonpoikaiskulttuurin merkitystä ja toteaa, ettei huomiota tule antaa yksin taloudelliselle toimintaympäristölle. Silvasti käsittelee elämäntapaa jatkuvuutta tukevien skriptien kautta ja keskittyy tilan taitekohtiin, perheen ja tilan jatkuvuuden kannalta merkittäviin tekijöihin. Silvastin (2010, 339) mukaan rakennemuutoksessa piilee rakenteellista väkivaltaa, sillä viljelijöiden kulttuurillisen ”hyvän viljelijän mallin” toteutuminen käy usein mahdottomaksi esimerkiksi poliittisten vaikutuskeinojen takia. Kun viljelijöiden pyrkimys täyttää kulttuurisesti oikeanlaisena kokemaansa tehtävää maanviljelijänä estyy, kokevat viljelijät henkistä pahoinvointia ja syvää turhautumista maataloutta kohtaan (emt., 339–340).

Silvastin (2001) tutkimuksen mukaan maanviljelijöitä ohjaavat talonpoikaisen kulttuurin mallit, joista hän erottaa kolme keskeisintä piirrettä. Keskeisin maanviljelijöiden elämää ohjaava kulttuurinen malli on jatkuvuuden ihanne, jossa tilan ylisukupolvinen jatkuvuus on tärkeää. Toisena keskeisenä piirteenä Silvasti pitää sukupuolisidonnaista työnjakoa. Kolmas keskeinen ammatin kulttuurinen piirre on luontosuhteessa, jota ohjaavat produktiivisen tuotantofilosofian arvot. Silvasti (emt., 288) myöntää kulttuuristen mallien olleen ja olevan yhä muutoksen tilassa, mutta toisaalta muuttumisen prosessissa ne myös uudistuvat ja kietoutuvat nykyisyyteen. Leena Hangasmaa (2011, 68) myös huomauttaa, että viljelykulttuuri on aina ollut muutoksessa ja että oikeastaan vain muutos on varmaa ja pysyvää.

Maanviljelijöiden sopeutuminen maatalouden rakennemuutokseen on useiden tutkimusten mukaan ollut haastavaa. Kari Mikko Vesala (2004, 169) toteaa, että moni viljelijä kokee EU:n alistaneen maatalouden markkinavoimille. EU:n maatalouspolitiikan koetaan sanelevan viljelijälle liiaksi tilan toimintaa, mutta samalla viljelijöiden on yrittäjämäisesti tavoiteltava taloudellista menestystä. Pråhl-Ollila (1995a, 10) toteaa, että viljelijöiden ajatuksissa on syvä ristiriita omien vaikutusmahdollisuuksien suhteen. Vaikka viljelijät kokevat, että he ovat riippuvaisia tekijöistä joihin he eivät voi vaikuttaa, näkevät he samanaikaisesti, että tilalla on työskenneltävä niin paljon kuin suinkin jaksaa.

3.4 Maanviljelijä vai maatalousyrittäjä?

Maanviljelijöille on tarjolla useita eri nimikkeitä tuottajasta maatalousyrittäjään ja nimikkeitä käytetään usein rinnakkain (ks. Puupponen 2009, 16). Nimikkeissä ja niiden sekalaisessa käytössä heijastuu maanviljelijän moninainen rooli, jossa on erilaisia päällekkäisiä ulottuvuuksia. Maanviljelijän synonyyminä käytetään nykyisin yhä useammin käsitettä maatalousyrittäjä, jota käytetään usein esimerkiksi virallisissa lähteissä. Suomen laki tarkoittaa maatalousyrittäjällä ”maatilatalouden harjoittajaa, joka omaan tai yhteiseen lukuun itse työhön osallistuen harjoittaa maatilataloutta vähintään viisi hehtaaria maatalousmaata käsittävällä viljelmällä”. Tämän lisäksi maatalousyrittäjiksi lasketaan kalastajat sekä poronmestajat. (Maatalousyrittäjän eläkelaki (22.12.2006/1280) 3–5 §.)

Käytän tässä työssäni maanviljelijän nimikettä, sillä se on mielestäni neutraalein ja sitä käytetään yleisesti ammattikunnasta tehdyissä tutkimuksissa (Puupponen 2009; Silvasti 2001). Maanviljelijän käsite pitää käsitteenä sisällään myös ammatin traditionaalista sisältöä ja korostaa ammatin kiinnittymistä maatilaan, ammatin merkittävään kontekstiin (Puupponen 2009, 18). Maatalousyrittäjä-käsitteen käyttö pitää sisällään uhkan, että ammatti pelkistetään yrittäjyydeksi, vaikka ammattiin sisältyy perinteisistä yrittäjämäisistä arvoista eroavia kulttuurisia piirteitä (Silvasti 2001) ja esimerkiksi maataloustukien korkea osuus viljelijöiden tulonmuodostuksessa asettaa haasteita tavanomaiselle yrittäjyydelle (Vesala & Rantanen 1999, 77).

Joissain maanviljelijöiden identiteettiä käsittelevissä tutkimuksissa maanviljelijöitä luokitellaan tulonsaaja, tuottaja ja yrittäjä -käsitteiden avulla (mm. Vesala & Rantanen 1999). Luokittelun pohjalla on Pertti Alasuutarin (1996) diskursiivinen tyypittely. Alasuutarin luokittelu koostuu kolmesta maanviljelijän ammatti-identiteettiä muokkaavasta puheavaruudesta, diskurssista, jotka ovat tuottaja, yrittäjä ja tulonsaaja. Kaikkien näiden puheavaruuksien ainekset löytyvät jo vuosikymmenten takaa. Alasuutari (1996, 18) korostaa historiallisen kehityskulun merkitystä puheavaruuksien muovautumisessa. Puheavaruuksien eläminen ajallisesti pitkään muokkaa myös yhteiskunnallisia organisatorisia rakenteita (emt.). Alasuutarin tutkimus perustuu maatalouspoliittiseen lehtikirjoitteluun ja sieltä löytyviin puheavaruuksiin, eikä siis viljelijöiden omiin näkemyksiin. (Emt., 51–73.)

Tuottajapuheessa viljelijöiden tehtävä on ollut taata koko väestön ravinnonsaanti. Yleisen hyvän nimissä maatalouden tukeminen on perusteltua ja maatalous nähdään vahvasti elämäntapana. Puheavaruudessa maatalouden harjoittaja ei ole yksin voiton maksimointia tavoitteleva yrittäjä, vaan hänen toimintaansa ohjaavat laajemmat, yleistä hyvää ajavat ja vaalivat arvot. (Alasuutari 1996, 60.) Tuottajuuteen liittyvät arvot nähdään maanviljelijöiden identiteetin keskeiseksi perustaksi (Silvasti 2010; Burton & Wilson 2006).

Tulonsaajapuheen juuret ovat Alasuutarin mukaan sotien jälkeisessä maahengessä ja sen purkautumisessa 60-luvun rakennemuutoksen aikana. Puheavaruudessa maataloustukia perustellaan yhteisen kakun jakamisen näkökulmasta. Maataloussektorin työpanosta ei hinnoitella vapailla markkinoilla kuten muita tuotannonaloja, joten yhteiskunnan on tulonsaajapuheen mukaan taattava maataloustuilla ettei maatalous jää muista aloista jälkeen. (Alasuutari 1996, 51–73). Tulonsaaja-aseman takia maatalous on hyvin poliittisesti latautunut elinkeino ja monet viljelijät kokevat olevansa väärinymmärrettyjä erityislaatuisen asemansa takia (ks. esim. Uthardt 2006, 95; Pråhl-Ollila 1997, 71).

Yrittäjäpuhe ei myöskään ole uusi maatalouden puheavaruus, vaan Alasuutari (1996, 67) paikantaa yrittäjäpuheen alkaneen erityisesti 1960–1970-luvulla, jolloin maatilat alkoivat monialaistua ja toisaalta erikoistua tiettyyn tuotantosuuntaan. Alasuutari (emt.) toteaa, ettei

EU muuttanut paljon maatalouden puheavaruuksia, mutta painopiste puheavaruuksien välillä kääntyi tulonsaaja-aseman painottamisesta yrittäjyyttä korostavaksi. Yrittäjyyspuheessa maataloustuottajat voisivat nähdä itsensä tasavertaisina kilpailijoina yleiseurooppalaisilla markkinoilla, ja tukipolitiikka perustuisi yksinomaan tasapuolisten mahdollisuuksien takaamiseen epäedullisten pohjoisten olosuhteiden kompensoinnilla. Alasuutarin mukaan suurin EU:n tuoma muutos on ollut, että maatalouden asemaa yhtenä luonnollisena osapuolena kansantalouden ”kakun” jakamisessa on kyseenalaistettu aiempaa enemmän. (Emt. 70–73.)

Vesala ja Rantanen (1999, 2) toteavat, etteivät puheavaruuksista luodut toimija-asetat yksistään riitä, vaan tärkeää on myös itse toiminta ja se, millaiseksi viljelijät oman asemansa kokevat. Vesala ja Rantanen (emt., 41–42) löytävät Alasuutarin tyypittelyn omasta haastatteluaineistostaan, mutta he löytävät yrittäjän toimija-aseman lisäksi avuttoman yrittäjän toimija-aseman. Avuton yrittäjä näyttäytyy muutoin yrittäjänä, jonka toimeentulo riippuu yritystoiminnan kannattavuudesta, mutta vaikutusmahdollisuudet koetaan vähäisiksi.

Viime aikoina tutkimuksissa on korostettu maanviljelijän ammatin yrittäjämäistymistä (esim. Vesala & Vesala 2008). Lorenz Uthardt (2006, 101) toteaa, että erityisesti nuorempien viljelijöiden keskuudessa on paljon maataloustoimintaan hyvin yrittäjähenkisesti suhtautuvia maanviljelijöitä. Myös Tiina Silvasti (2001, 305) on havainnut monen viljelijän omaksuneen yrittäjämäisen puhetavan, mutta kokee yrittäjäpiirteiden olevan silti kaukana maanviljelijöiden elämäntavasta. Toisaalta maanviljelijän ammatin yrittäjämäistyminen tapahtuu Suomessa perheviljelmien ja perheyrittäjyyden lähtökohdista käsin, ainakin toistaiseksi. Sen sijaan globaalilla tasolla yrittäjäpiirteiden liittäminen maatalouteen viittaa usein niin sanottuun agribusinessiin, jossa tilakoon kasvu usein ohittaa perheviljelmiin perustuvan maatalouden (Jokinen & Järvelä 2008, 71).

4 MAANVILJELIJÄN IDENTITEETTITYÖ

Maanviljelijöiden identiteetti on ollut laajan tieteellisen mielenkiinnon kohteena viime vuosina ympäri Eurooppaa. Identiteetin katsotaan selittävän maatalouden muutosten luonnetta ja muutoksiin sopeutumista (Vesala & Vesala 2010, 22–23). Toisaalta myös Euroopan komissio näkee maatalouden tärkeänä paikallisten perinteiden ja sosiaalisen identiteetin perustana monilla maatalousalueilla ((KOM(2010) 672 lopullinen). Identiteetti on käsitteenä hyvin monitahoinen ja eri tieteenalat ja tutkimusperinteet määrittelevät sitä monin eri tavoin. Tässä tutkimuksessa identiteettiä tarkastellaan sosiaalipsykologisesta näkökulmasta, jossa huomio kiinnittyy maanviljelijöiden identiteettityöhön. Lähestyn identiteettiä George Herbert Meadin (1934/1963) ja Herbert Blumerin (1986) symbolisen interaktionismin näkökulmasta. Tarkempana teoreettisena lähtökohtana käytän Sheldon Strykerin (1994, 2004, 2008) tarkentamaa identiteettiteoriaa.

4.1 Identiteetti sosiaalitieteissä

Identiteetti on eri tieteenalojen ja koulukuntien käyttämä monitasoinen käsite. Pelkistetyin identiteetin määritelmä on, että identiteetti vastaa kysymykseen ”Kuka minä olen?” (Jenkins 2008, 5). Käsitteeseen on teoreettisesti haastava tarttua, sillä sen metodologinen käyttökelpoisuus liukuu herkästi eri tasoja käsittäväksi ja monimerkitykselliseksi yleiskäsitteeksi. Tällöin uhkana on, että identiteetin ymmärretään käsittävän lähes mitä tahansa. (Anttila 2007, 8.)

Jenkins (emt. 2008, 17) toteaa, että kaikki identiteetit ovat luonteeltaan sosiaalisia, sillä ne syntyvät sosiaalisessa kanssakäymisessä. Identiteetti syntyy yksilön tulkitessa merkityksiä, jotka syntyvät vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Identiteetit ovat osa ihmisen arkielämää ja tarvetta ymmärtää itseä, ympäristöä ja niiden suhdetta (emt., 27). Yksilön määrittäessä itseään hän reflektoi samalla itseään muihin. Jenkins kutsuu identiteettiä prosessiksi, millä hän tähdentää, että identiteetti on jatkuvasti liikkeessä ja muotoutuu koko ajan. Samanaikaisesti yksilöllä on useita erilaisia ja eritasoisia identiteettejä, joista erityisesti ryhmäidentiteettien painoarvoa usein korostetaan (emt., 8).

Identiteetistä on tullut yhteiskuntatieteissä kiistanalainen käsite, sillä modernien identiteettien uskotaan olevan pirstoutuneita (Hall 1999, 19–20; ks. Giddens 1991; Bauman 1992). Hallin mukaan modernissa yhteiskunnassa yksilön vakaa minätunne on siirtynyt paikaltaan, mikä aiheuttaa yksilölle identiteettikriisin. Hall toteaa, että vasta identiteettikriisi tekee identiteetistä kiinnostavan tutkimuskohteen, ja perustelee siten identiteettitutkimuksen tarpeellisuutta.

Toisaalta Anttilan (2007, 56) tulkinnan mukaan esimerkiksi Bauman (1992) tarkoittaa postmodernissa tilassa tapahtuvalla identiteettien hajoamisella ennen kaikkea yksilön kokonaiskuvan ja kokonaiskäsityksen hajaantumista, eikä niinkään yksilöiden eri osaintiteettien hajoamista. Tämän tulkinnan valossa yksilön kokonaisidentiteetti sisältää keskenään vaikeasti yhteensovittavia ja erilaisia alaintiteettejä. Modernisaatioon liittyen usein kuvataan, miten yksilöt pystyvät vaihtamaan positiota työssä ja vapaa-ajalla. Esimerkiksi maanviljelijällä identiteettiristiriitaa saattaa aiheutua, mikäli viljelijä haluaa erottaa työ- ja vapaa-ajan aiempaa selvemmin, sillä käytännössä se saattaa kuitenkin olla hyvin vaikeaa. Modernisaatioteorioiden näkökulmasta viljelijän työhön liittyvän identiteetin voidaan nähdä myös pirstoutuneen yhä pienemmiksi alaintiteeteiksi (esim. Burton & Wilson 2006).

Stryker ja Burke (2000, 284–285) toteavat, että identiteetti käsitetään sosiologiassa ja sosiaalipsykologiassa yleensä kolmella eri tavalla. Yksinkertaisimmillaan identiteetti rinnastetaan perimmäiseksi kulttuuriksi, jolloin identiteetti jää teoreettisesti hämäräksi ja erittelemättömäksi. Toinen tapa on käsittää identiteetti kollektiivisena samastumisena. Esimerkiksi Tajfelin (1982) sosiaalisen identiteetin teoria ymmärtää identiteetin yhteisenä identifikaationa johonkin sosiaaliseen kategoriaan. Anttila (2007, 58) toteaa, että Tajfel käsittää identiteetin yksilöllisen minäkuvan osana ja jättää vähäiselle huomiolle identiteetin sosiaalisesti rakentuneen ja jaetun luonteen. Tajfelin sosiaalisen identiteetin teoriassa identiteetin rakentuminen ja vahvistuminen myös sivuutetaan, kun sosiaalinen identiteetti otetaan valmiiksi annettuna. Kolmas identiteetin sosiaalitieteellinen ymmärtäminen pohjautuu Chicagon koulukunnan ja ennen kaikkea sen oppi-isä George Herbert Meadin (1934/1963) ajatteluun. Yksilöllä nähdään olevan useita identiteettejä eri roolien mukaan ja nämä identiteetit näyttävät eri tavoin erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa.

Vesala & Vesala (2010, 24) toteavat, että kaksi jälkimmäistä identiteetin hahmotustapaa ovat molemmat käyttökelpoisia maanviljelijöiden identiteetin tutkimiseen. Sosiaalisen identiteettiteorian näkökulmasta tutkittuna maanviljelijät nähtäisiin ryhmään sosiaalistuneina. Tällöin tutkimuskohteena olisi ryhmä ja sen kollektiivinen identiteetti. Meadin lähtökohdista kehitetty identiteettiteoria antaa kuitenkin mahdollisuuden tarkastella viljelijöiden henkilökohtaisia näkemyksiä roolistaan ja asemastaan, jolloin mielenkiinto on yksilöissä. Maatalouden rakennemuutokseen sopeutumisen kannalta oleellista on, millä mielin yksittäisillä tiloilla suhtaudutaan työhön, omaan asemaan ja rooliin maanviljelijänä. Muutos ja sopeutuspaine koetaan ennen kaikkea yksittäisillä tiloilla, joten Meadin tutkimusperinteeseen pohjautuva strukturalistinen identiteettiteoria soveltuu parhaiten tämän tarkastelupinnan tutkimiseen.

Mielestäni symbolinen interaktionismi on erinomainen teoreettinen lähtökohta tarkasteltaessa maanviljelijöitä, joiden toimintaympäristö muuttuu nopealla tahdilla ja joiden työhön tuodaan enenevässä määrin uudenlaisia määrittelyjä. Stryker ja Burke (2000) toteavat, että epäonnistunut identiteettityö heikentää yhteiskunnan sidoksia. Jos identiteettityö onnistuu ja viljelijän identiteetti muotoutuu ulkopuolelta tulevien vaatimusten suuntaan, voidaan maatalouden jatkuvuuden ja kestävyuden edellytyksiä pitää hyvinä. Jos taas viljelijä kokee roolinsa ristiriitaiseksi eikä pysty asettumaan siihen, heikentää se maatalouden kestävyyttä. Kun huoli maatalouden jatkuvuudesta on suuri (MMM 2010) ja ammatti on periytyvä ja primaarisosialisaation kautta omaksuttu (Silvasti 2001, 100), vaatii maatalouden jatkuvuuden turvaaminen pitkäjänteistä politiikkaa, johon maanviljelijät pystyvät sitoutumaan (Uthardt 2006).

Maanviljelijöiden identiteettitutkimuksissa on yleensä oltu kiinnostuneita vain identiteettityön lopputuloksesta, siitä, mikä maanviljelijä kokee olevansa. Huomiota ei niinkään ole kiinnitetty siihen prosessiin, jota identiteetin muodostuminen vaatii. Vaikka symbolista interaktionismia on käytetty useissa maanviljelijöiden identiteettitutkimuksissa, on niissä teoriaa käytetty lähinnä identiteetin käsitteelliseen ymmärtämiseen (esim. Laitalainen & Silvasti 2010, Vesala ym. 2006, Burton & Wilson 2006). Tässä tutkimuksessa sovelletaan teoriaa näitä tutkimuksia syvemmin empiiriseen tarkasteluun ja paneudun viljelijöiden identiteetin muodostumiseen.

4.2 Interaktionistinen identiteettiteoria

Interaktionistisessa identiteettiteoriassa yksilö nähdään aktiivisena ja sosiaalisena, merkityksiä kehittävänä toimijana. Teoria pohjautuu Chicagon koulukunnan, ennen kaikkea George Herbert Meadin (1934/1963), ajatuksiin. Mead ei kirjoittanut teoriastaan yhtään teosta, vaan ainoa Meadin nimeä kantava kirja *Mind, self and society* on julkaistu postuumisti ja perustuu Meadin luentoihin. Varsinaisesti symbolisen interaktionismin käsitteen on luonut Meadin oppilas, Herbert Blumer (1986), jota pidetään teorian ansiokkaana kehittäjänä. Vaikka Blumer itse on kokenut olevansa Meadin ajattelun edistäjä, ei sosiaalipsykologiassa olla kuitenkaan aivan yksimielisiä siitä, onko Blumerin teoreettinen kehittäminen suoraa jatkumoa Meadin tutkimusperinteelle (Kalliola 2001, 327–330).

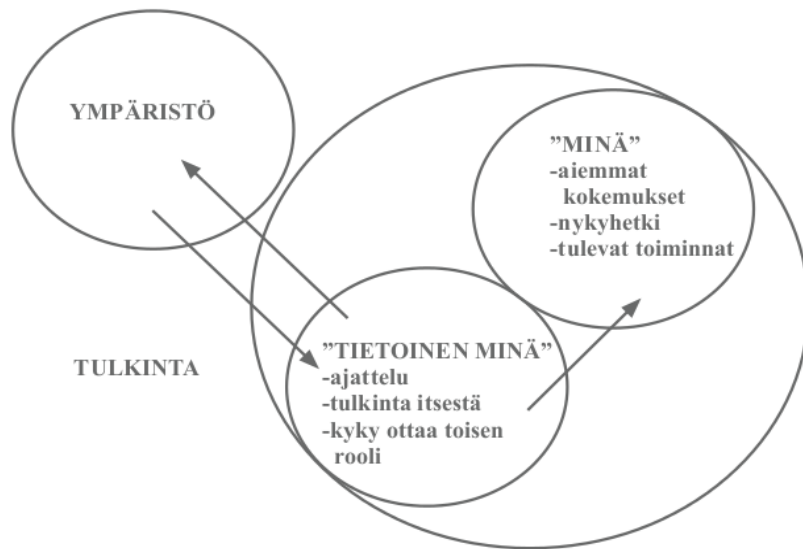
Meadin sosiaalipsykologinen lähestymistapa oli Satu Kalliolan (2001, 329) mukaan Chicagon koulukunnalle hyvin tärkeä. Ennen Meadia yhteiskunta määriteltiin siten, ettei minällä (self) ollut siinä paikkaa ja yhteiskuntaa tarkasteltiin lähinnä makrotasolla. Mikrotason tarkastelulle oli kuitenkin tarvetta ja Mead vastasi tarpeeseen pohtimalla minän ja yhteiskunnan suhdetta. Pekka Kuusela (2001, 69–71) toteaa, että Meadin sosiaalinen minäteoria rakentuu ennen kaikkea interaktioon. Yksilön ja yhteiskunnan suhde on ymmärrettävissä vain toisiinsa suhteutettuina ja teoria pyrkii kuromaan umpeen individualismin ja kollektivismien välistä kuilua.

Mead (1934/1963, 90) hahmottaa yksilön identiteetin koostuvan kahdesta osasta, joiden välillä yksilön käymä sisäinen interaktio tapahtuu. Teoria jakaa minän (self) kahteen osaan: subjektiminään (I), joka on yksilöllinen, ajatteleva ja toimiva osa ja objektiminään (me), joka on ihmisen käsitys siitä, millaiseksi muut hänet mieltävät. Minä on jatkuvassa interaktiossa sekä yksilöllisesti että muiden kanssa symbolien kautta.

Mead (1934/1963, 90) kutsuu sosialisaaion kautta uudistuvaa objektiminää käsitteellä ”yleistetty toinen”. Yleistetty toinen muotoutuu sosiaalisissa ryhmissä, joihin ihminen kuuluu. Objektiminä omaksuu yhteisön odotukset ja arvot. Teoriassa nähdään sosiaaliset roolit ja niiden taustalla oleva sosiaalinen rakenne ihmisen identiteetin perustaksi, mutta

yksilö työstää, tulkitsee ja muovaa identiteettiään aktiivisesti. Näin ollen yksilö on siis paitsi vuorovaikutuksessa häntä ympäröivän maailman kanssa, myös hänen sisällään minän eri puolet, I ja me, ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Ohessa on Raisa Koivusalo-Kuusivaaran (2007, 92) hahmottelema kaavio (kaavio 2), jossa kuvataan yhteiskunnan ja yksilön suhdetta Meadin ajattelun mukaan.

Kaavio 2: Meadin jäsenyys yhteiskunnan ja yksilön suhteesta Raisa Koivusalo-Kuusivaaran mukaan (2007, 92).

Meadin teoriaa tarkemmin muotoillut Herbert Blumer (1986, 2–7) toteaa symbolisen interaktionismin nojaavan kolmeen perustavaan oletukseen. Ensimmäkin symbolinen interaktionismi korostaa asioiden tulkinnallisuutta. Blumerin mukaan ihminen antaa asioille merkityksiä ja tämä tulkinta vaikuttaa hänen suhtautumiseensa asioihin. Tulkinta ja merkityksenanto vaikuttavat yksilön toimintaan. Asenteet ja näkemykset eivät ole lukkiutuneita, vaan saattavat muuttua tulkinnan jatkuessa. Toiseksi keskeiseksi oletukseksi Blumer (emt.) nostaa sosiaalisen vuorovaikutuksen merkityksen asioiden tulkinnassa. Ihmiset käyvät teorian mukaan neuvottelua sosiaalisen ympäristönsä kanssa eivätkä vain omaksu yhteiskunnan luomia merkityksiä ulkoapäin annettuina. Merkitykset ovat sosiaalisia tuotteita, jotka syntyvät vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.

Kolmas keskeinen oletus Blumerin (1986, 2–7) mukaan on ihmisen ryhmätoiminnassa. Ryhmä on ihmiselle luontainen yhteistoiminnan muoto, jossa tämä suhteuttaa omaa toimintaansa muiden toimintaan. Yksilön toiminta, merkitysten soveltaminen, on tulkinnan prosessia. Yksilön toiminta ja interaktio tapahtuvat kahdella peräkkäisellä tavalla. Ensin yksilö käy sisäistä interaktiota, ja vasta sitten interaktio laajenee ympäristön kanssa käytäväksi. Yksilöt eivät Blumerin mukaan toimi erillisinä yksilöinä, vaan he suhteuttavat itseään niin sanottuun yleistettyyn toiseen valitessaan toimintatapojaan. Suhteuttaessaan itseään yleistettyyn toiseen yksilö pääsee käsiksi minuuteensa ryhmän näkökulmasta.

Monimuotoisen minuuden yksilöllinen osa-alue on jäänyt teoriassa vähälle määrittelylle. Stryker ja Burke (2000, 293) myöntävät, että identiteettiteorioissa yksilöllisen minän merkitys on jätetty hyvin vähälle tulkinnalle ja esimerkiksi tunteiden vaikutusta ei juurikaan ole pohdittu. Teoreettisesti symbolinen interaktionismi on enemmän kiinnostunut yksilön sosiaalisesta puolesta kuin yksilön sisäisestä psykologisesta ymmärtämisestä. Koivusalo-Kuusisalo (2007, 89) toteaa symbolisen interaktionismin painottavan yksilön ja ryhmän sosiaalista suhdetta suhteessa sosiaaliseen rakenteeseen.

Interaktionistinen näkökulma soveltuu hyvin työelämän ja muutoksen tutkimiseen, sillä näkökulmassa painopiste on sosiaalisen merkityksessä ja muutoksen korostamisessa (Eteläpelto 2007, 90). Teoriaa on kritisoitu sen subjektiivisuutta korostavasta näkökulmasta ja löyhästä käsitteenmäärittelystä. Symbolinen interaktionismi on enemmän teoreettinen viitekehys, joka ei ole kovin tarkasti mallinnettavissa. Teoriaa sovelletaankin usein tutkimuksiin, joiden aineistoa kerätään havainnoinnilla ja joihin liittyy etnografista kuvailua. (Koivusalo-Kuusivaara 2007, 238–239.)

Stuart Hall (1992, 276) toteaa symbolisen interaktionistisen identiteettiteorian olevan silta sisäisen ja ulkoisen maailman välillä, joka yhdistää yksilön persoonallisen maailman ja julkisen maailman. Näin ollen symbolinen interaktionismi on oiva näkökulma tarkastella viljelijöiden sopeutumista niin sisäisen maailman kuin ulkoisten kannustimien ja pakotteiden törmäyskohdassa. Ulkopuolelta tulevat viestit, poliittiset odotukset ja vaatimukset vaativat viljelijältä identiteettityötä ennen kuin ne muuttuvat käytännön teoiksi. Jos pakottavat poliittiset toimet ovat liian suuressa ristiriidassa viljelijän omien

näkemyksien kanssa, voi se aiheuttaa identiteettiristiriitaa. Viljelijän toiminnassa se saattaa näkyä monin eri tavoin: mahdollisena uupumuksena, turhautumisena ja esimerkiksi toiminnan lopettamisena. Vaikka pakottamalla saadaan aikaan muutosta haluttuihin käytäntöihin, voi identiteettiristiriidan nähdä pahimmillaan uhkana koko maatalouden tulevaisuudelle.

4.3 Strukturalistinen näkökulma

Symbolista interaktionismia on kritisoitu identiteetin operationalisoinnin vaikeudesta (Stryker & Burke 2000, 285) ja Strykerin tarkoituksena on ollut tehdä identiteettiteoriasta empiirisesti paremmin soveltuva. Strykerin muotoileman strukturalistisen symbolisen interaktionismin tavoite on ymmärtää, miten sosiaaliset rakenteet vaikuttavat minuuteen ja miten tämä vaikuttaa sosiaaliseen käyttäytymiseen.

Teoria käsittää identiteetin minuuden osaksi, joka muodostuu merkityksistä, joita ihminen antaa kullekin roolilleen yhteiskunnassa. Identiteettiteorian huomio on yksilön eri sosiaalisissa positioissa, joita kutsutaan myös rooleiksi (Stryker & Burke 2000, 293). Stryker (2008, 20) toteaa, että identiteetit ovat hierarkkisesti jäsenyneitä. Kun tietty identiteetti on yksilölle keskeinen, on yksilö myös sitoutunut identiteettiin liittyvään sosiaaliseen ryhmään ja jakaa ryhmän kanssa yhteisiä arvoja ja normeja. Mitä keskeisempi identiteetti on yksilölle, sitä vahvemmin identiteetti ohjaa yksilön käyttäytymistä. Vahvasti maanviljelijyyteen kiinnittynyt maanviljelijä saattaa esiintyä kaikkialla ennen kaikkea maanviljelijän roolissaan, ja tämä sosiaalinen positio määrittää viljelijän minuutta (ks. myös Nuttbrock & Freudiger 1991). Silvasti (2010, 313) toteaa maatalouden harjoittamisen ja siihen liittyvän elämäntavan olevan monelle maanviljelijälle minuuden keskeisiä osia. Silvasti (emt., 100) pitää maanviljelijöiden varhaista maatalouteen sosialisoitumista identiteetin keskeisyyden selittäjänä.

Strykerin (2008, 18) keskeinen teoreettinen tarkennus liittyy roolin ja identiteetin käsitteelliseen määrittelyyn. Rooli edustaa yhteiskuntaa ja on siten ulkopuolelta tuleva, sosiaalisiin rakenteisiin liittyvä positio. Identiteetti puolestaan syntyy yksilöstä käsin ja siinä on yksilön sisäistämiä arvoja, mielikuvia. Identiteetti on ikään kuin prosessoitu rooli,

jossa yksilö on käsitellyt ulkopuolelta tulleita odotuksia omista henkilökohtaisista lähtökohdistaan käsin. Tämän näkökulman mukaan ympäristö voi määritellä roolia uudella tavalla, jolloin yksilö omaksuu uudenlaisia merkityksiä roolille. Uusi roolin muotoilu ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ryhmään kuuluva yksilö automaattisesti omaksuisi uudet rooliodotukset identiteettiinsä. Yksilö työstää identiteettiään ja käy sisäistä neuvottelua siitä ja uuden roolin piirteistä. Tämän sisäisen neuvottelun tuloksena syntyy identiteetti. (Stryker & Burke 2000, 289.)

Yksilöllä voi olla lukuisia eri rooleja, erilaisia sosiaalisia ryhmiä ja useita erilaisia identiteettejä. Identiteetit voivat Strykerin ja Burken (2000, 290) mukaan tukea toisiaan, mutta usein niiden yhteensovittaminen voi olla vaikeaa ja aiheuttaa kilpailua. Mikäli jompaankumpaan kilpailevaan identiteettiin kiinnittyminen on selkeästi vahvempaa, saattaa se syrjäyttää heikomman. Yhteiskunnan kannalta on tärkeää, että yksilöiden identiteettityö onnistuu, sillä pirstaleiset identiteetit rikkovat yhteiskunnan sidoksia. Sen sijaan yksilöt, joilla on samalla tavalla ymmärretyt identiteetit, solmivat helpommin yhteiskuntaa uusintavia sidoksia. (Emt.)

Identiteettiteoriassa kiinnitetään huomiota myös sosiaalisiin rakenteisiin, jotka rajaavat identiteetin kehystä: maanviljelijöistä puhuttaessa ei ole ainoastaan kyse siitä, minkä identiteetin he itselleen ottavat, vaan myös siitä, millaisen toimintaympäristön sosiaaliset rakenteet mahdollistavat. Blumer (1986) ymmärsi sosiaalisten rakenteiden muodostuvan yksilöiden vuorovaikutuksessa ja olevan siten jatkuvassa muutoksessa. Stryker (2008, 19) huomauttaa, että sosiaalisilla rakenteilla on kuitenkin suuri merkitys yksilön identiteetille ja yhteiskunnassa käytävälle vuorovaikutukselle. Rakenteet ovat olemassa jo entuudestaan, eikä niitä luoda jokaisessa vuorovaikutustilanteessa uudelleen.

Esimerkiksi puhuttaessa maanviljelijän yrittäjäidentiteetistä usein ajatellaan, että maanviljelijät valitsevat yrittäjämäisen asenteen itselleen. Mikäli viljelijät eivät omaksu nopeasti muuttuvan roolin uusia määritelmiä, saatetaan heitä pitää vanhanaikaisina tai muutosvastarintaisina. Taustalla vaikuttavat kuitenkin sosiaaliset rakenteet. Myös maatalouden pitkät historialliset ja kulttuuriset perinteet ovat osaltaan luoneet maanviljelijöille omalaatuisen aseman. Ajallisesti pitkään uusinnettua sosiaalista

rakennetta ei ole helppo muuttaa kertaheitolla, vaan nopeaa muutospainetta voidaan luonnehtia jopa rakenteelliseksi väkivallaksi (Silvasti 2010, 339). Burtonin (2004, 211) mukaan identiteettiteoria auttaa ymmärtämään, ettei maatalouden murrosta pidä ymmärtää vain talouden ohjaamana rakennemuutoksena, vaan murroksen sosiaalinen ulottuvuus on myös huomioitava. Vaikka identiteettiteoria pitää sisällään ajatuksen identiteetin uusiutumisesta ympäröivän toimintaympäristön mukaan, korostaa Burton (emt.), että liian nopea muutospaine uhkaa maatalouden kulttuurista ja sosiaalista jatkuvuutta. Mikäli olemassa oleva maanviljelykulttuuri hajoaa ja rikkoutuu rakennemuutoksen runnomana, saattavat viljelijät Burtonin mukaan luopua maanviljelystä.

Stryker haluaa strukturalistisella tulkinnallaan korostaa sitä, ettei yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutus ole alati uudistuvaa kuten symbolinen interaktionismi yleensä olettaa, vaan sitä ohjaavat tietyt rakenteelliset mallit. Yhteiskunta on näin ollen rakenteellisesti olemassa oleva, eikä vain vuorovaikutuksessa uusiutuva järjestelmä. (Stryker 2008, 18–20). Rakenteellisuus ei ole yksin yhteiskunnan, vaan myös yksilön piirre. Yksilön minuuks koostuu useista eri identiteeteistä ja myös nämä ovat rakenteellisesti järjestäytyneitä. (Stryker & Burke 2000.)

Strykerin muovaamaa teoriaa ovat käyttäneet ainakin Laitalainen ja Silvasti (2010) sekä Vesala & Vesala (2010) tutkiessaan suomalaisten viljelijöiden identiteettiä. Laitalainen ja Silvasti tarkastelivat viljelijöitä talonpoikaisen identiteetin näkökulmasta, Vesala puolestaan yrittäjänäkökulmasta. Molemmissa suomalaisissa tutkimuksissa teoriaa sovellettiin kvantitatiiviseen tutkimukseen, kun taas itse käytän Strykerin teoriaa kvalitatiivisessa analyysissä. Selvitän seuraavissa luvussa tarkemmin, miten teoria soveltuu maanviljelijöiden työidentiteetin tulkintaan. Kuvaan myös, miten Strykerin strukturalistinen symbolinen interaktionismi selittää maanviljelijöiden sopeutumista muuttuvaan tilanteeseen ja miten erittelen sitä omassa tutkimuksessani.

4.4 Näkökulmia maanviljelijöiden identiteettiin

Maanviljelijän identiteettiä on lähestytty erilaisista näkökulmista: on tutkittu niin ammatti-identiteettiä (González & Gómez Benito 2001), yrittäjäidentiteettiä (Vesala & Vesala 2008) ja talonpoikaista identiteettiä (Silvasti & Laitalainen 2010). Lisäksi on tehty joukko tyypittelyjä, joilla on eritelty viljelijöiden identiteettejä (mm. Burton & Wilson 2006; Vesala & Rantanen 1999). Kansainvälisissä tutkimuksissa maanviljelijöitä on tyypitelty monin eri tavoin. Paljon käytetty (mm. Burton & Wilson 2006) on seuraava sosiaalipsykologinen identiteettiluokittelu: 1) perinteinen tuottaja, 2) agribusiness-viljelijä, joka pyrkii voiton kasvattamiseen esim. laajentamalla tilaa, 3) ympäristösuuntautunut, jolle maatalous on elämäntapa ja ympäristöasiat tärkeitä, 4) yrittäjä, joka perinteisen maatalouden lisäksi on monialaistanut toimintaansa.

Vierastan itse hieman edellä mainittuja tyypittelyjä, sillä ne antavat mielestäni liian kärkevän kuvan muutoksesta ja viljelijöiden työhön liittyvästä ajattelutavasta. Erittelyn sijaan olen tässä tutkimuksessa kiinnostunut identiteettien ja roolien yhteen sovittamisesta. Ilmeneekö ulkoa annettujen roolien ja omien näkemyksien välillä ristiriitoja? Viljelijöiden identiteettityö on varmasti monitasoinen ja -ulotteinen ilmiö, jossa roolipainotukset vaihtelevat. Kari Mikko Vesala (2006, 19–21) toteaa viljelijöiden identiteettiä koskevien tutkimusten olevan usein ristiriitaisia, mikä mielestäni osoittaa identiteettityön olevan kaikkea muuta kuin suoraviivaista. Kiinnitettäessä huomiota yksittäiseen, vallitsevaan identiteettiin, jäävät identiteettityön haaleammat sävyt huomioimatta. Myös Tiina Silvasti (2010, 305) korostaa viljelijöiden identiteetin muotoutuvan monesta osasta, eikä näitä ole mahdollista irroittaa toisistaan.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lähestyä maanviljelijöiden identiteettiä kokonaisvaltaisesti, mutta kuitenkin niin, että huomio on ennen kaikkea maanviljelijöiden työssä ja työhön liittyvässä identiteetissä. Koen tärkeänä, etten lähesty identiteettiä liian rajatuista rooleista käsin, vaan annan viljelijöille mahdollisuuden erilaisiin suhtautumistapoihin. Huomioni on yksilön työtä koskevassa ajattelussa, yksilön identiteetin työtä koskevassa osa-alueessa. Työhön liittyvän identiteetin osa-alueesta voidaan käyttää nimeä työidentiteetti, ammatti-identiteetti tai ammatillinen identiteetti.

Tutkimuksia työhön liittyvästä identiteetistä on tehty etenkin viime aikoina, kun työelämän muutosvaatimusten on todettu kasvavan (Eteläpelto 2007, 90–91).

Työhön liittyvää identiteettiä kutsutaan monin tavoin, sillä englanninkielinen työtä koskeva sanasto on laajaa. Työidentiteettiin liittyvä käsitteenmäärittely on varsin ohutta ja eri käsitteillä viitataan lähinnä aukikirjoittamattomiin painotuseroihin, jotka ovat kieleen rakentuneita (Kirpal 2004, 220). Ammatti-identiteetti tai ammatillinen identiteetti viittaa professionaaliseen asiantuntijaidentiteettiin (professional identity), kun taas työidentiteetti tai työhön liittyvä identiteetti (work identity) ovat laajempia käsitteitä. (Eteläpelto 2007, 92; Kirpal 2004, 220). Työtä koskevissa tutkimuksissa puhutaan myös uraidentiteetistä (career identity), jolla tarkoitetaan enemmän yksilön omaa, nousujohteista kehityshalua työelämässä ja erityisesti palkkatyön kontekstissa (Rosenfeld & Spenner 1998).

Työidentiteettiin vaikuttavat Rosenfeldin ja Spennerin (1988, 286–287) mukaan yksilön elämäntilanne, työhön liittyvät aiemmat kokemukset ja asenteet sekä työhön sitoutuminen. Työelämän muutosten myötä myös työidentiteettien katsotaan hajoavan ja pirstaloituvan (Kirpal 2004). Tämän takia perinteisen ammatti-identiteetin sijaan on siirrytty puhumaan enemmän yksilöllisistä työidentiteeteistä (Eteläpelto 2007, 139).

Työidentiteetin käsitettä käytetään usein erityisesti palkkatyötä tutkittaessa, jolloin työyhteisön merkitystä identiteetin muotoutumisessa korostetaan (ks. esim. Kirpal 2004). Työntekijän työidentiteetin merkitystä saatetaan esimerkiksi oppivissa organisaatioissa korostaa organisaation menestystekijänä, jota työnantajat pyrkivät kehittämään organisaation edun mukaiseksi (Brown 2004). Tällaisessa näkökulmassa korostetaan työyhteisön merkitystä ja se soveltuu lähinnä palkkatyön tarkasteluun. En tule tässä tutkimuksessa käyttämään työidentiteetin määritelmää kovinkaan tarkasti, enkä peilaa saamiani tuloksia muiden toimialojen työidentiteettitutkimuksiin.

Osaidentiteettien erottelu on aina teoreettisesti epätarkkaa, sillä yksilön kokonaisidentiteetissä eri osat sulautuvat toisiinsa ja niiden täsmällinen rajaaminen on mahdotonta. Identiteettitutkimuksissa on kuitenkin järkevää tarkastella identiteettiä jostain näkökulmasta käsin, samalla kuitenkin pitäen mielessä osaidentiteetin suhdetta

kokonaisidentiteettiin. Vaikka työidentiteetillä tarkoitetaan minän työtä koskevaa osa- aluetta, ovat yksilön työtä koskevat käsitykset tiiviisti sidoksissa yksilön koko elämäntilanteeseen. Persoonallinen identiteetti auttaa yksilöä myös suuntaamaan ammatillista identiteettiään itselleen tärkeäksi koettuun suuntaan. (Ropo & Gustafsson 2008, 73.)

Maanviljelijöiden tutkiminen työidentiteetin näkökulmasta ei ole tyystin vierasta, joskin harvinaista. Esimerkiksi Lia Bryant (1999) on tutkinut maanviljelijöiden työidentiteettiä (occupational identity). Käsitteellä hän viittaa paitsi palkkatyöhön myös palkattomaan työhön, maatilalla kun arki ja työ sekoittuvat toisiinsa. Sittemmin Bryant käyttää tutkimuksessaan identiteetistä nimitystä farming identity viitaten maanviljelyyn liittyvään identiteettiin. Ammatillisesta näkökulmasta maanviljelijöiden identiteettiä tutkineet espanjalaiset González ja Gómez Benito (2001) ovat tutkineet viljelijöiden identiteettiä ammattitaidon ja osaamisen merkityksen näkökulmasta puhuen professionaalista identiteetistä.

En tässä tutkimuksessa tee tarkkaa käsitteellistä eroa ammatillisen, ammatti-identiteetin tai työidentiteetin välille, vaan tarkoitan käsitteihin viitatessani laajasti työhön liittyvää identiteetin osa-aluetta. Lia Bryantin (1999) kuvaama maanviljelyyn liittyvä identiteetti vastaa sisällöllisesti eniten sitä, miten käsitteen ymmärrän. Joissain tutkimuksissa puhutaan sisällöllisesti samasta identiteetistä käyttämällä laajempaa käsitettä maanviljelijän itseidentiteetti (ks. Burton & Wilson 2006).

Olen aiemmissa luvuissa todennut, että modernisaatioteoriat mieltävät yksilön identiteetin pirstaloituneen (ks. Hall 1999, 19). Pirstaloituminen näkyy myös maanviljelijän identiteettiä koskevissa tutkimuksissa, joissa käytetään yhä tarkempia ja pirstaloituneempia identiteettimäärittelyjä maanviljelijöistä puhuttaessa. Yleensä ei puhuta vain viljelijän identiteetistä, vaan maanviljelyyn liittyvää identiteettiä pilkotaan tuottajaidentiteettiin, yrittäjäidentiteettiin, ammatti-identiteettiin jne. (ks. Burton & Wilson 2006, Vesala & Vesala 2008). Eri näkökulmat summaavat toisaalta hyvin maanviljelijän ammatin moninaisuutta, mutta uhkaavat jättää kokonaiskuvan hämäräksi.

Monissa maanviljelijöiden identiteettitutkimuksissa viljelijät ovat itse valinneet

ammattinimikkeeseen johon samastuvat, ja tämän uskotaan kertovan viljelijän identiteetistä (esim. Vesala & Vesala 2008; Burton & Wilson 2006). Identiteetin nimeämiseen pohjautuva identiteettitutkimus on mielestäni luokittelevaa ja jättää työhön liittyvän identiteetin ymmärtämisen melko vähäiseksi. Ymmärtääkö viljelijä nimikkeet samalla tavoin kuin tutkija? Entä kertooko viljelijän vastaus enemmän siitä, mitä he haluaisivat olla, kuin mitä he todellisuudessa ovat?

Esimerkiksi Burtonin ja Wilsonin (2006, 101) tutkimuksen esihaastatteluissa viljelijät torjuivat traditionaalisen-käsitteen käytön, sillä mielsivät sen viittaavaan vanhanaikaisuuteen. Vastaavasti varsinaisessa tutkimuksessa luovuttiin kokonaan yrittäjäsanana käytöstä, sillä esihaastattelun perusteella viljelijät eivät kokeneet sitä omakseen. Minua kiinnostaa enemmän tietää, millaiseksi viljelijät mieltävät oman paikkansa kuin millä nimikkeellä he omaa ammattiaan luonnehtivat. Identiteetin sisällöllinen hahmottaminen, kutsutaan sitä millä nimikkeellä tahansa, on mielenkiintoisempaa ja lisää todellista ymmärrystä viljelijöiden työstä ja ammatista enemmän kuin identiteetin osittaminen yhä pienempiin ja pirstaleisempiin osiin. Tutkimuksissa on myös havaittu, että viljelijät voivat kokea ja kokevat yhä enenevässä määrin olevansa samanaikaisesti tuottajia ja yrittäjiä (Vesala & Vesala 2010, 21), joten roolien hajautumisen ja luokittelun sijaan on mielenkiintoista, millä tavoin erilaisten roolien sisällöllinen yhdistäminen onnistuu.

5 TUTKIMUSASETELMA

Tässä luvussa selvitän tutkimukseni toteutusta. Aloitan luvun täsmentämällä tutkimusongelmaani, jonka jälkeen selvitän tutkimuksen metodologista lähestymistapaa. Tämän jälkeen siirryn esittelemään tutkimuksen empiiristä osiota ja kuvaan keräämääni aineistoa sekä sen analysointitapaa.

5.1 Tutkimusongelma ja lähestymistapa

Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella pohjoisessa Keski-Suomessa asuvien ja työskentelevien maanviljelijöiden sopeutumista maatalouden murrokseen. Olen kiinnostunut viljelijöiden suhtautumisesta työhönsä ja työn toimintaympäristöön. Syvemmin viljelijöiden itseymmärrystä selittää identiteetti, jonka muotoutumista ja sisältöä haluan tässä tutkimuksessa tarkastella.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten viljelijät suhtautuvat työhönsä?
2. Millaiseksi maanviljelijät mieltävät maatalouden toimintaympäristön?
3. Miten maanviljelijöiden identiteettityö on onnistunut?

Kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystä johdattavat tutkimusta Strykerin erittelemiin identiteetin muotoutumisen osa-alueisiin, sisäiseen ja ulkoiseen vuorovaikutukseen. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tarkastelen yksilön työlle antamia merkityksiä ja suhtautumista työntekoon identiteetin sisäisen muodostumisen näkökulmasta. Toisessa tutkimuskysymyksessä selvitän, millaisena viljelijät pitävät maatalouden toimintaympäristöä ja millaisena he näkevät maatalouselinkeinon muutoksen ja toimintamahdollisuutensa siinä. Tässä tutkimuskysymyksessä kiinnitän huomiota niin yleiseen maatalouden poliittis-hallinnolliseen toimintaympäristöön kuin paikalliseen toimintaympäristöön, pohjoiseen Keski-Suomeen.

Kolmas tutkimuskysymys yhdistää kahden edeltävän tutkimuskysymyksen aihepiirit. Ovatko viljelijöiden omat ajatukset ja toisaalta kokemukset maatalouden laajemmasta toimintakehyksestä yhteensovitettavissa? Viljelijöiden sopeutumista mallinnan symboliseen interaktionismiin pohjautuvan strukturaalisen identiteettiteorian avulla. Sopeutumisen mittarina pidän näin ollen onnistunutta identiteettityötä, jossa viljelijä kokee itsensä ”kotoiseksi” hänelle annetussa roolissa maanviljelijänä.

Symbolinen interaktionismi ja tapaustutkimus ovat tutkimustani ohjaavia metodologisia lähtökohtia. Symbolisen interaktionismin, kuten koko Chicagon koulukunnan, luonteelle ominaisesti lähestyn tutkimusongelmaa laadullisesti. Symboliseen interaktionismiin voidaan soveltaa laajasti erilaisia tutkimusmetodeja, joskin alkuaan symboliseen interaktionismiin pohjautuvat tutkimukset olivat usein etnografisia (Kalliola 2001, 328). Symbolista interaktionismia on kutsuttu myös arkielämän sosiologiaksi, samoin kuin muita tutkimussuuntia, jotka korostivat toimijan omia näkökantoja ja todellisuuden sosiaalista rakentumista (Tuomi & Sarajärvi 2002, 45–46).

Puhuessani viljelijöiden identiteettityön onnistumisesta lähestyn onnistumista viljelijän näkökulmasta. Onnistuneella identiteettityöllä tarkoitan viljelijän kokemusta omasta sopeutumisestaan ja mahdollisuudesta harjoittaa maatalouselinkeinoa omista lähtökohdistaan. Identiteettityön onnistumisesta puhuttaessa on huomattava, että vaikka sopeutumisprosessia käy viljelijä, ei sopeutuminen ole yksin hänestä kiinni. Mikäli toimintaympäristö on liian haastava, vaatii sopeutuminen ja identiteetin työstäminen niin suuria ponnisteluja, ettei selviytyminen ole itsestäänselvyys, vaan se saattaa olla peräti mahdotonta (Pråhl-Ollila 1997, 65).

Tutkimustani voi luonnehtia myös tapaustutkimukseksi, sillä teen tutkimuksen alueellisesti rajatulla alueella (Eriksson & Koistinen 2005). Tapaustutkimuksella tarkoitetaan lähestymistapaa, jossa nimensä mukaisesti tutkitaan yhtä tai useampaa tapausta. Koska kyseessä on enemmän lähestymistapa kuin rajattu menetelmällinen suuntaus, on tapaustutkimusta vaikea määritellä täsmällisesti. (Eriksson & Koistinen 2005, 5.) Tapaustutkimuksessa tärkeää on hahmottaa, mikä tutkimuksen tapaus tai tapaukset ovat, ja että se on kohtuullisen helposti rajattavissa. Tapauksen erityispiirteet huomioidaan läpi

tutkimuksen ja tutkimusmenetelmät, toteutus ja analyysi tehdään tapaukseen parhaiten sopivilla tavoilla. (Emt., 4.)

Omassa tutkimuksessani tapaustutkimuksen piirteet näkyvät lähinnä tavoitteena ymmärtää ilmiötä syvällisesti, mikä on myös tutkimuksen kulkua ohjaavan identiteettiteorian keskeinen pyrkimys. Fenomenologisen tieteenfilosofian tavoin symbolinen interaktionismi korostaa yksilön kokemusta ja tulkintaa tiedon vastaanottamisessa. Blumer (1986, 51) toteaa, että sosiaalitieteilijän on nähtävä toiminnan kohde samalla tavalla kuin tutkittavat, muutoin ilmiön ymmärtäminen ei ole mahdollista. Viljelijöiden todellisuus näyttäytyy sellaisena kuin he sen tulkitsevat, ja ymmärtääkseni viljelijöiden tekemiä ratkaisuja on minun asetettava heidän näkökulmaansa.

Kun tavoitteeni on ymmärtää maanviljelijöiden identiteettiä, on minun nähtävä myös maatalouden toimintaympäristö heidän näkökulmastaan. Blumerilaisesta näkökulmasta voin vain tällä tavoin voin ymmärtää tiloilla tehtyjä ratkaisuja. Minun on helpompi nähdä maatalouden toimintaympäristö viljelijöiden näkemällä tavalla, kun rajaan alueen minulle tuttuun ja maatalouden ominaispiirteiltään samankaltaiseen alueeseen. Tämä on myös tapaustutkimuksen näkökulmasta perusteltua. Eriksson ja Koistinen (2005, 23) toteavat, että tutkittavaksi tapaukseksi valikoituu usein sellainen, johon on helppo päästä ”sisään”.

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella maanviljelijöiden sopeutumista maatalouden murrokseen. Saadakseni kiinni sopeutumisen moninaisesta luonteesta, tarkastelen tutkimuskohdetta alueellisesti rajatun tapaustutkimuksen kautta. Tutkimukseni rajoittuu pohjoisessa Keski-Suomessa sijaitsevaan Saarijärven-Viitasaaren seutukuntaan. Koen tärkeäksi ymmärtää maanviljelijöiden itseymmärrystä ja heidän työlle antamiaan merkityksiä. Ne pääsevät parhaiten esiin toimintaympäristön ollessa samankaltainen, selvästi rajattu tutkimuskohde. Kun alueellisista eroista johtuva vaihtelu tilojen välillä on vähäistä, saan paremmin esiin tiloilla tapahtuneita yksilöllisiä maatalouden sopeuttamistoimia ja ajatuksia niiden takaa.

Myös tapaustutkimuksella pyritään lisäämään ilmiön ymmärrystä yksittäisten ja usein ainutlaatuistenkin tapausten avulla, eikä tavoitteena usein ole tutkimuksen yleistettävyyys

(Eriksson & Koistinen 2005, 23). Tutkimuskohteen valintaa ohjaa usein tutkijan omat intressit (emt.). Paitsi maatalous elinkeinona, myös koko maaseutu on ollut muutoksen kourissa. Halusin viedä tutkimukseni harvaan asutulle maaseudulle, jossa kehityskulku on ollut kipeintä. Saarijärven-Viitasaaren seutukunta on monilta osin tyypillistä harvaan asuttua maaseutua. Harvaan asutun maaseudun ongelmana on mm. maatalouden oheneminen ja yhdessä monen muun osa-alueen kanssa nämä muodostavat harvaan asutulle maaseudulle epäedullisen kehityskierteen. (Malinen ym. 2006, 6.)

Mielenkiintoista onkin, millä tavoin maanviljelijät ovat sopeutuneet ja sopeuttaneet maatalouttaan alueella, jossa kehitys tilastojen valossa vaikuttaa heikolta. Maatilat ovat vahvasti sidoksissa paikkaan, jolloin alueellinen toimintaympäristö selittää esimerkiksi maatilain mahdollisuuksia liitännäiselinkeinoihin. Kaupunkien läheisen maaseudun ja ydinmaaseudun alueella maatalous on vankempaa ja mahdollisuudet esimerkiksi matkailupalveluihin ovat harvaan asuttua maaseutua paremmat. (Malinen ym. 2006, 6) Seuraavassa luvussa kuvaan tutkimukseni tapausta, Saarijärven-Viitasaaren seutukunnan maataloutta ja sen erityispiirteitä.

5.2 Maatalous Saarijärven-Viitasaaren seutukunnassa

Tämän tutkimuksen tutkimusalueena on Saarijärven-Viitasaaren seutukunta, joka on yksi kuudesta Keski-Suomen maakunnan seutukunnasta. Saarijärven-Viitasaaren seutukuntaan kuuluu kahdeksan kuntaa: Saarijärvi, Karstula, Kannonkoski, Kyyjärvi, Kivijärvi, Kinnula, Viitasaari ja Pihtipudas. Liitteenä on Keski-Suomen maakunnan kartta (liite 1), josta ilmenee seutukunnan sijainti maakunnassa. Saarijärven-Viitasaaren seutukunnassa asuu yhteensä noin 33 000 henkilöä ja seutukunta on väestömäärältään maakunnan toiseksi suurin heti Jyväskylän seutukunnan jälkeen. (Keski-Suomen maaseutuohjelma 2007-2013.)

Alkutuotanto on seutukunnalla merkittävä toimiala ja sen työllistävyys Saarijärven-Viitasaaren seutukunnan väestöstä on 17 %, kun koko Suomessa sen työllistävyys on vain 4 % väestöstä ja koko maakunnassa 5 % (Pietilä 2010, 37). Maakunnan eteläisin osa jakautuu C1- ja B-tukialueisiin, mutta Saarijärven-Viitasaaren seutukunta kuuluu C2-tukialueeseen (Niemi & Ahstedt 2011, 47). Keski-Suomi ei sovellu aivan eteläisintä

maakunnan osaa lukuunottamatta leipäviljan viljelyyn (Rikkinen 1994, 70). Luonnonmaantieteellisesti Saarijärven-Viitasaaren seutukunnan kunnat kuuluvat Suomenselän alueeseen, joka on Pohjanmaan ja Järvi-Suomen väliin jäävä vedenjakaja-alue. Ilmastoltaan Suomenselkä eroaa ympäristöstään hieman karumman ilmaston ja kasvillisuuden takia ja maasto on soista. (Emt., 45.)

Kaikki Saarijärven-Viitasaaren seutukunnan kunnat kuuluvat maaseututyypiltään harvaan asuttuun maaseutuun (Malinen ym. 2006, 52–54). Malisen ym. tutkimuksessa maaseutu on luokiteltu kuntayksiköittäin kolmeen eri ryhmään: harvaan asuttuun maaseutuun, ydinmaaseutuun ja kaupunkien läheiseen maaseutuun. Harvaan asuttu maaseutu on maaseututyyppi, jota uhkaa huonon kehityksen kierre: väestö ikääntyy, maatalous ohenee ja elinkeinorakenne yksipuolistuu ja kuntien talous on kireällä. Kaupunkien läheinen maaseutu saa elinvoimaa läheisestä kaupungista, ydinmaaseudulla paikallistaloudet ovat puolestaan kestävämpiä. Maatalouden kannalta kaupunkien läheisellä maaseudulla erityisesti lähimarkkinat tarjoavat mahdollisuuksia maatalouden liitännäisyrittäjyydelle. Tämä maaseututyyppi on yleistä etenkin Etelä- ja Länsi-Suomessa, missä edellytykset maataloudelle ovat myös luonnonmaantieteellisesti suosiolliset. Myös ydinmaaseudulla alkutuotanto on vahvaa. (Emt., 6.)

Maatalouden merkitys Keski-Suomen alueella on suurin Joutsan ja Saarijärven-Viitasaaren seutukunnilla. Tällä hetkellä koko maakunnassa on noin 3600 aktiivista maatilaa (Paloviita & Puupponen 2008, 17) ja näistä yli kolmannes on Saarijärven-Viitasaaren seutukunnassa, missä tiloja on noin 1300 (Niemelä ym. 2005, 8). Keski-Suomen liiton maakuntasuunnitelmassa (2010, 8) arvioidaan, että koko maakunnan tilojen määrä tulee laskemaan vuoteen 2020 mennessä noin 2250 aktiivitilaan, joista maitotiloja olisi enää 250-300. Maataloustuotantoon tämä ei arvion mukaan tule välttämättä vaikuttamaan, sillä tilakoon ja tuottavuuden uskotaan kasvavan edelleen. Sen sijaan maatalouden työllistävä vaikutus tulee heikkenemään. Tällä hetkellä maatilat ovat maakunnassa melko pieniä, tiloilla on peltoa keskimäärin noin 30 hehtaaria ja metsää noin 70 hehtaaria (Paloviita & Puupponen 2008, 17).

5.3 Aineiston rajaaminen ja kuvaaminen

Olen kerännyt tutkimuksen aineiston yhdeksällä teemahaastattelulla, joihin osallistui yhteensä 14 maanviljelijää. Haastattelut tehtiin keväällä 2010 ja kaikki haastattelut suoritettiin haastateltavien kodeissa. Haastatteluista sovittiin etukäteen puhelimitse, eikä kukaan pyytämäni maanviljelijä kieltäytynyt haastattelupyynnöstä.

Alueellisen aineiston rajaamisen lisäksi olen päätenyt haastattelemaan tutkimukseeni vain päätoimisia viljelijöitä, sillä tutkimusongelmani kannalta tärkeää on viljelijöiden identifioituminen maanviljelijöiksi (ks. Silvasti 2001, 38). Käytännössä toteutin tämän rajaamalla haastattelut kotieläintiloihin, jolloin sivutoimiset viljelijät rajautuivat automaattisesti pois. Kotieläintilojen valitsemista puoltaa työn luonne, sillä eläinten hoito vaatii päivittäistä työpanosta ympäri vuoden 26 lakisääteistä vuosilomapäivää lukuun ottamatta. Rajaus on perusteltu paitsi työn luonteen vuoksi, myös pohjoisen Keski-Suomen alueellisten piirteiden vuoksi. Pohjoisessa Keski-Suomessa maatalous on hyvin lypsykarjapainotteista, sen sijaan peltoviljelyn merkitys on vähäisempää (Keski-Suomen liitto 2010).

Vaikka osa-aikaiset viljelijät lasketaan yhtä lailla maanviljelijöiksi, olen kiinnostunut erityisesti niistä viljelijöistä, joiden tuotantopanos maatalouteen on suuri ja maatalouden merkitys osana toimeentuloa vastavaasti merkittävä. Vaikka tutkimustulosten mukaan myös sivutoimiset viljelijät saattavat identifioitua vahvasti maanviljelijöiksi ja perinteiset talonpoikaiset arvot saattavat olla jopa korostuneita (ks. Burton & Wilson 2006, 98–99), on sivutoimisilla viljelijöillä muiden tulonlähteiden merkitys suuri maatalouden rinnalla. Päätoimisilla viljelijöillä maatalouden merkitys on suuri, jolloin myös tarve sopeuttaa maataloutta muutoksiin on sivutoimisia viljelijöitä suurempi, sillä heillä ei ole muita tulonlähteitä.

Suomalainen maatalous perustuu perheviljelmiin ja sukupuolittuneeseen työnjakoon (mm. Vihinen 2004), joten minua kiinnostavat tutkimuksessani sekä miesten että naisten näkökulmat. Maataloutta koskevaa tutkimusta on kritisoitu siitä, että perheviljelmät nähdään yhtenä kokonaisuutena, jossa miehen roolia painotetaan ja tämä puhuu koko

perheen suulla (Silvasti 2001, 38). Omassa tutkimuksessani halusin saada esiin sekä miesten että naisten äänet, vaikka sukupuolitarkastelu ei tutkimuksessani keskeisellä sijalla olekaan. Haastatteluihin osallistui yhteensä 9 miestä ja 5 naista, siten että jokaisessa haastattelussa oli mies ja viidessä tapauksessa myös miehen puoliso osallistui haastatteluun. Toteutin haastatteluni joko yksilö- tai parihaastatteluina.

Käytännössä moni tekijä ajoi siihen, että haastateltaviksi kertyi enemmän miehiä kuin naisia. Yritysrekisterissä moni tila on miehen nimissä vaikka tilalla työskentelisikin myös puoliso, joten jo yhteydenottovaiheessa miehiä oli suurempi osa. Myös lumipallomenetelmällä miesten osuus oli suurempi, sillä usein haastateltavani puhuivat vain tilan isännistä ja minun täytyi erikseen tarkentaa, työskenteleekö tilalla myös isännän puoliso. Muutamassa tapauksessa mies myös työskenteli tilalla yksin tai vanhempiansa avustamana. (Ks. myös Vesala & Rantanen 1999). Yhdeksästä tilasta, joilla tein haastatteluja, vain yksi oli ulkopuoliselta ostettu. Kahdeksalla muulla tilalla tila oli tullut perheen haltuun miehen vanhemmilta sukupolvenvaihdoksen kautta, mikä osaltaan selittää maatalouden miesvaltaisuutta (ks. Silvasti 2010, 333). En kuitenkaan ole kokenut tärkeäksi etsiä tieteen tahtoon naisia haastateltaviksi, sillä toisaalta aineistoni kuvaa maatalouden kulttuurista todellisuutta.

Alun perin tarkoitukseni oli hankkia haastateltavieni yhteystietoja lumipallomenetelmän avulla, mutta huomasin lumipallomenetelmän heikkoudeksi sen, että moni mielti jo valmiiksi, ketkä voisivat olla sanavalmiita henkilöitä ja keillä olisi hyviä näkemyksiä tulevaisuuden maataloudesta. Eräs haastateltavani pohtikin ääneen, että haastatteluihin saattaa valikoitua yksinomaan viljelijöitä, jotka ovat paikallisesti näkyviä ja aktiivisesti mukana eri yhdistysten toiminnassa ja politiikassa. Hän pelkäsi, etteivät ”ne unohtuneet ja väsyneet viljelijät, jotka ovat sitä todellisuutta” pääsisi ääneen ollenkaan.

Halusin aineistooni mahdollisimman monipuolisesti viljelijöiden näkemyksiä, myös niiden, joilla ei välttämättä ole kiinnostusta maatalouspolitiikkaan tai sen tulevaisuuteen, vaan jotka omien sanojensa mukaan vain puurtavat päivästä toiseen. Vaikka tutkimukseni aihe on maanviljelijöiden sopeutuminen, eivät minua kiinnosta ainoastaan muutokseen kivuttomasti sopeutuneet. Myös viljelijät, jotka eivät koe sopeutuneensa uudenlaiseen

ajatteluun, ovat aivan yhtä tärkeitä tutkimukseni kannalta. Näin ollen huomattessani, että saavutan lumipallomenetelmällä ainoastaan tietynlaisia maanviljelijöitä, vaihdoin yhteystietojen hankinnan tapaa. Osan viljelijöistä valitsin sattumanvaraisella otannalla yritysrekisteristä, mikä johtikin kokonaan uudenlaisen viljelijäryhmän löytymiseen.

Tutkimusaineistoni koostuu yhdeksästä haastattelusta, joihin osallistui yhteensä neljätoista maanviljelijää. Olen koonnut seuraavan sivun taulukkoon (taulukko 1) haastateltavistani tutkimuksen kannalta oleellista tietoa, kuitenkin pysyen varsin yleisen tason kuvauksissa. Vaikka analyysissä olen pyrkinyt huomioimaan tilojen erityispiirteet ja haastattelun kontekstin, olen raportointivaiheessa häivyttänyt viljelijöiden yksilötietoja.

Taulukko 1: Maanviljelijöiden ja heidän tilojensa taustatietoja.

	Tuotantosuunta	Aloittanut viljelijänä	Muuta huomioitavaa
Mies	Maito	2010-luvulla	Tilaa on laajennettu viime vuosina.
Mies	Sianliha	1980-luvulla	Painopiste siirtynyt muuhun yritystoimintaan. Eläimistä luovutaan pian.
Mies Nainen	Emolehmä	1970-luvulla	Maatalouden rinnalla muuta yritystoimintaa. Eläimistä luovutaan pian.
Mies	Maito	2010-luvulla	Tilan laajennus on suunnitteilla.
Mies	Naudanliha	2000-luvulla	
Mies Nainen	Sianliha	1970-luvulla	Eläimistä saatetaan luopua pian.
Mies Nainen	Maito, emolehmä	2000-luvulla	Tuotantosuuntaa vaihdetaan maidontuotannosta emolehmiin.
Mies Nainen	Maito	1990-luvulla	Kokemusta muusta yritystoiminnasta. Eläimistä luovutaan pian tai vaihdetaan tuotantosuuntaa.
Mies Nainen	Sianliha	1990-luvulla	Kokemusta muusta yritystoiminnasta. Kotieläimistä saatetaan luopua pian.

Haastateltavien valinnassa pidin tärkeänä sitä, että haastateltava on ollut maatalan toiminnassa vähintään muutamia vuosia. Pyrin saamaan haastateltavaksi myös kaiken ikäisiä maanviljelijöitä. Aineistossani on sekä perustuotantotiloja sekä monialaisia tiloja. Yhdeksästä tilasta neljä nimeää olevansa tai jossain vaiheessa olleensa monialainen, mutta myös muutamalla muulla tilalla on pienimuotoista urakointia, esimerkiksi lumen aurausta, jota ei välttämättä mielletä omaksi yritystoiminnakseen. Tutkimuksissa monialaisiksi tiloiksi luokitellaan tilat, joilla on maatalouden lisäksi muuta yritystoimintaa, joskaan metsätaloutta ei lasketa muuksi yritystoiminnaksi (ks. esim. Rantamäki-Lahtinen 2004).

Tutkimukseen osallistuneista tiloista viidellä harjoitetaan lypsykarjataloutta, yhdellä naudanlihantuotantoa ja kolmella sianlihantuotantoa ja kaikki tilat ovat pieniä tai keskisuuria. Tiloilla eletään monenlaisia vaiheita: joillain tiloilla mietitään investointeja, toisilla maataloutta aletaan jo jäähdytellä ja valmistautua toiminnan lopettamiseen. Viljelijöiden elämäntapa näkyy vahvasti maatalan toiminnassa: nuoret viljelijät pohtivat yleisimmin tuotannon kasvattamista, kun taas iäkkäämmillä viljelijöillä on usein edessä karjasta luopuminen. Yhdellä maitotilalla on investoitu maatalouteen voimakkaasti, samoin eräällä toisella maitotilalla on suunnitteilla uuden tuotantorakennuksen rakentaminen. Sen sijaan erityisesti sikatiloilla mietitään, milloin on aika laittaa sikalan ovet säppiin.

Keräsin tutkimusaineistoni teemahaastatteluilla. Olin hahmotellut haastattelurunkoon (Liite 2) muutaman teeman, joita täydensin apukysymyksin. Teemojen laatimisessa hyödynsin identiteettiteoriaa sekä aiempia viljelijöiden elämäntapaa käsitteleviä tutkimuksia. Tutkijan tehtävänä on teemahaastatteluissa huolehtia, että kaikki etukäteen suunnitellut aihepiirit käydään läpi, järjestyksellä ei kuitenkaan ole väliä (Hirsjärvi ja Hurme 2001, 66–67).

Haastattelut etenivät pitkälti haastateltavien ehdoilla ja kunkin oman vastausvalmiuden mukaan. Haastateltavista huomasin, että he ovat pohtineet paljon työtään ja sen muutosta, mutta ajatuksia saattoi olla vaikea pukea sanoiksi. Osa haastatteluista eteni varsin järjestelmällisesti ja kysymysjohtoisesti, mutta muutamat haastattelut olivat lähempänä syvähaastattelua. Näissä haastatteluissa haastateltavat kertoivat vapaasti työstään ja ajatuksistaan ja esitin väliin vain muutamia tarkentavia kysymyksiä. Kaikki haastattelut kestivät yli tunnin, muutama venyi kahteen tuntiin.

Kaikkiaan haastateltavat kertoivat työstään ja ajatuksistaan avoimesti, enkä kokenut että minua vierastettiin tai pidettiin etäisenä. Esimerkiksi tilojen taloudellisista vaikeuksista tai karjan terveysongelmista kerrottiin haastatteluissa avoimesti. Korostin haastattelun alussa, että haastattelut ovat luottamuksellisia ja haastateltavat voivat surutta kertoa syvimmistä tunnoistaan ja ajatuksistaan. Erään haastattelun päätteeksi tilan emäntä naurahti terapian tehneen hyvää. Tämä mielestäni oli merkki siitä, että minulle kerrottiin asioista avoimesti ja toisaalta osoitti, että viljelijöiden ajatukset ovat myllerryksessä ja ajatuksia harvemmin saa tai edes uskaltaa tuulettaa ulkopuolisten kanssa. Vaikka osa kysymyksistä oli melko vaikeita haastateltaville, koen haastattelurungon toimineen hyvin.

Teemahaastattelu sopii hyvin tämänkaltaiseen tutkimukseen, sillä tutkimusaihe on hyvin laaja ja tavoitteena on lisätä ilmiön ymmärtämistä (Hirsjärvi & Hurme 2001). Viljelijät saattavat kokea oman ammatillisen asemansa ja itseymmärtämisen hyvinkin eri tavoin ja eri painotuksin (ks. Hangasmaa 2011, 63–64), jolloin teemahaastattelu antaa haastateltavalle riittävästi tilaa kertoa asioista, joita olisi mahdoton etukäteen listata. Teemahaastattelulla kerätty kvalitatiivinen aineisto on omiaan antamaan selvyyttä siitä, missä identiteettikehyksessä liikutaan, sillä maanviljelijöitä koskevan identiteettitutkimuksen on havaittu olevan osin ristiriitaista ja hajanaista (Vesala & Vesala 2008, 18).

5.4 Aineiston lukutapa ja analyysi

Olen käsitellyt aineistoani laadullisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysissä tavoitteena on löytää aineiston keskeisin sisältö sekä yhtenäistää hajallaan olevaa tekstiä kadottamatta kuitenkaan tutkimustehtävän kannalta informatiivista sisältöä (Eskola & Suoranta 2005, 137). Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jossa etsitään aineistosta sisällöllisiä, inhimillisiä merkityksiä. Usein analyysi pitää sisällään tekstien analysointia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 104.) Satu Kalliola (2001, 344) huomauttaa, että tekstianalyysin yhdistäminen symboliseen interaktionismiin ei ole kuitenkaan ongelmatonta. Tekstianalyysissä huomio kiinnittyy usein tekstin analysointiin eikä niinkään tekstin tuottaneen henkilön antamiin merkityksiin ja analyysi voi jättää

huomioimatta tekstin synnyn kontekstin. Tässä työssä pyrin ulottamaan analyysin tekstin taakse ja pitämään analyysivaiheessa mielessä kunkin haastateltavan tarinan ja tilanteen tietoisestikin.

Sisällönanalyysin apukeinona olen käyttänyt teemoittelua, joka on yleinen tapa lähestyä aineistoa ja jäsenellä sitä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 173). Teemoittelu on tutkimusvaihe, jossa tutkimuskysymyksen kannalta oleellista tietoa järjestetään ja valikoidaan helposti käsiteltävään muotoon (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93). Aineiston teemoittelua on ohjannut teoreettinen viitekehys, mutta myös haastattelurungon teemat ja aineiston tarkka lukeminen ovat vaikuttaneet siihen, mitä aineistosta olen nostanut esiin. Ennen kaikkea teemoittelu on edennyt tutkimuskysymysten ohjaamana.

Koska identiteetti on käsitteenä monitahoinen ja sitä voi lähestyä monesta eri suunnasta, koen tärkeäksi pitäytyä teorian ohjaamana koko tutkimusprosessin ajan. Olen hyödyntänyt teemoittelussa Sheldon Strykerin identiteettiteoriaa, ja tutkimustani voikin kutsua teoriaohjaavaksi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99). Käsitän tutkimuksessani identiteetin Strykerin ajattelemalla tavalla ja tämä identiteetin määrittely ohjaa analyysin kulkua. Teoria ohjaa koko tutkimusprosessia ja vaikuttaa kaikissa sen vaiheissa, mutta analyysissä annetaan tilaa myös aineistolähtöiselle tulkinnalle. (Emt.)

Eskolan ja Suorannan (1998, 176) mukaan teemoittelussa piilee uhka, että varsinainen analyysi jää puuttumaan ja tutkimus koostuu vain empirian esittelystä aihepiireittäin. Näin ollen teorialähtöinen aineiston jäsentäminen tarjoaa vasta asetelman, jonka jälkeen syvällisemmälle analyysille ja pohdinnalle avautuu tilaa. Vaikka käyttämäni teoria auttaa minua operationalisoimaan tutkimusta, on identiteettiteoria niin yleisellä tasolla identiteettityötä hahmottava, että varsinaiseen tulkintaan se luo vain asetelman, jota minun on tarkasteltava myös teorian ulkopuolisin silmin. Näin voin myös arvioida tekemiäni teoreettis-filosofisia ratkaisuja ja arvioida tutkimuksen luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 142). Luotettavuutta arvioidessa ja verratessa tuloksia muihin tutkimuksiin on kuitenkin muistettava, että symbolinen interaktionismi korostaa todellisuuden tulkinnallisuutta ja että tutkimukseni todellisuus on niissä merkityksissä, joita haastateltavillani on. (Ks. emt., 147).

Tutkimuseettisistä syistä huolehdin haastateltavieni anonymiteetin säilymisestä tutkimusraportissani. Tästä syystä en puhu haastateltavista heidän oikeilla nimillään ja häilytän muitakin tunnistetietoja. En erittele viljelijöiden ikää, asuinpaikkaa tai muita tietoja tarkasti, sillä alueellisesti rajatulla tutkimusalueella viljelijöiden henkilöllisyyden päättelemisen pienistäkin tiedoista on helppoa.

6 TULOKSET

Tässä luvussa tarkastelen haastattelemieni maanviljelijöiden puhetta työstään ja arvioin, millä tavoin viljelijät ovat sopeutuneet maatalouden muuttuneeseen toimintaympäristöön. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen viljelijöiden puhetta käytännön työstä ja heidän työlle antamiaan merkityksiä. Toisessa kappaleessa käsittelen maanviljelijöiden kokemusta maatalouden toimintaympäristön muutoksesta. Pohdin, millä tavoin viljelijän ja muuttuvan toimintaympäristön kohtaaminen on tapahtunut. Kolmannessa kappaleessa tarkastelen viljelijöiden työssäjaksamista ja pohdin, millä tavoin heidän yksilötason identiteettityönsä on edennyt. Luvun viimeisessä kappaleessa tulkitsen tekemiäni havaintoja identiteettiteorian näkökulmasta.

6.1 Työ ja elämäntapa

Tässä luvussa käsittelen maanviljelijöiden tekemää käytännön työtä ja tarkastelen, millainen merkitys työllä on aineistoni maanviljelijöiden elämässä. Identiteettiteorian näkökulmasta pohdin myös, kuinka paljon maanviljelijänä oleminen vaikuttaa ja ohjaa haastateltavieni elämää. Aloitan luvun kuvaamalla maatiloilla tehtävää työtä ja osoitan, että samankaltaisuuksista huolimatta kullakin tilalla toimeentulo ja työ järjestetään hyvin omista lähtökohdistaan.

Tutkimukseeni haastattelemani maanviljelijät työskentelevät kaikki kotieläintiloilla pohjoisessa Keski-Suomessa. Vaikka tilat ovat alueellisesti rajatulla alueella ja tuotantosuunta on kaikilla tiloilla maidon-, naudanlihan- tai sianlihantuotanto, on jokainen tila toiminnallisesti hyvin erityislaatuinen yksikkö ja jokaisen tilan talous muodostuu monien eri ratkaisujen summana. Esimerkiksi osalle aineistoni tiloista metsätalous on tärkeä tukijalka johon panostetaan vahvasti, kun toisilla tiloilla metsää ei ole juuri lainkaan. Osa tiloista panostaa perusmaatalouteen, mutta jotkut hakevat lisätuloja maatalouden ulkopuolelta, joko palkkatyöstä tai liitännäisyrittäjyydestä. Leena Hangasmaa (2011, 68) toteaaakin, että sopeutuakseen maatalouden murrokseen viljelijät ovat tehneet hyvin erilaisia ratkaisuja tiloillaan ja elinkeinon sisäinen moninaisuus on lisääntynyt.

Viljelijöiden puheessa maatalouteen kytkeytyvä muu yritystoiminta sulautuu usein muuhun tilalla tehtävään työhön, eikä esimerkiksi pienimuotoista koneurakointia tai lumen aurausta nähdä omaksi, perusmaatalouden ulkopuoliseksi yritystoiminnaksi. Sen sijaan selkeästi eri toimialan tai tilan kokonaistalouden kannalta merkittävä yritystoiminta koetaan varsinaisena tilan monialaistumisena.

Maatalouden sisäinen erilaistuminen näkyy aineistossani myös eri tavoissa tavoitella tilan kannattavuutta. Eräällä tilalla viljelijä kertoo, miten työtä tehdään vanhoilla koneilla, jolloin koneet ovat edullisia mutta ne vaativat paljon työpanosta. Toisella tilalla on valittu päinvastainen toimintatapa: konekanta on uutta ja työ tehokasta. Koneet on hankittu tilayhteistyössä, jolloin usean tilan omistamilla koneilla tehdään monen tilan peltotyöt. Erilaisista toimintatavoista huolimatta molemmilla tiloilla koetaan, että ratkaisu on ollut oikea. Maatiloilla tehtävissä ratkaisuissa ei viljelijöiden mukaan ole yhtä ainoaa ja oikeaa vaihtoehtoa, vaan kaikki ratkaisut on tehtävä tilan omista lähtökohdista käsin.

Päälinjoiltaan kotieläintiloilla tehtävä työ on samankaltaista eläimistä huolenpitoa. Vaikka aineistoni koostuu eri tuotantosuunnista, rytmittyy kaikilla tiloilla aikataulu eläinten ehdoilla ja navetassa käydään kahdesti päivässä, vuoden jokaisena päivänä. Keväällä, kesällä ja syksyllä karjanhoitotöiden rinnalla tehdään peltotöitä. Monen viljelijän puheessa työ sykliittyy vahvasti luonnon kiertoon: peltoviljelyssä työn tulos näkyy kasvun ihmeenä ja työteliään kasvukauden jälkeen sato korjataan ennen talvea. Talvisin on puolestaan rauhallisempaa ja osa tekee sivutyönään esimerkiksi lumitöitä tai metsänhoitotöitä.

Monella tilalla perheenjäsenet osallistuvat tilan töihin tarpeen vaatiessa. Vaikka esimerkiksi vanhemmat sukupolvet ovat eläkkeellä, auttavat he silti usein tilan töissä. Tämä osoittaa perheviljelmien säilyttävän edelleen asemansa maatalouden toiminnassa (ks. myös Jokinen & Järvelä 2008, 71). Toisaalta maatalouden kehittymisen seurauksena monet työtehtävät vaativat ammatillista osaamista, eikä niitä voi tehdä joustavasti perheen piirissä se kuka vain ennättää. Tämä asettaa Uthardt'n (2006, 97–99) mukaan haasteita työnjaolle perheviljelmiin perustuvassa maataloudessa.

Kun tila on kodin läheisyydessä ja navetta- tai sikala-ajat jakautuvat kahteen osaan päivässä, on työn ja vapaa-ajan erottaminen usein vaikeaa. Osa haastateltavistani ei koe tärkeäksi erottaa työtä ja vapaa-aikaa, kun taas osa kokee jatkuvan ”työmaalla olon” raskaaksi. Kaikestaan maatalous rytmittää viljelijäperheen elämää vahvasti ja kaikki viljelijät kokevat kasvaneensa ammattiin. Maanviljelijän ammatti ei ole pelkkä työ, vaan viljelijät toteavat sen olevan elämäntapa. Seuraava haastateltava kuvaa, miten vapaa-aika ja työ lomittuvat toisiinsa tiiviisti, eikä hän koe sitä häiritsevänä:

”Mutta tota, vaikka mulla on se kannattavuus ohjenuorana, mutta kyllä se osittain on se maatalous sellainen elämäntapa, että se menee, työ- ja vapaa-aika ja harrastukset osittain lomittain ja osittain niinku niissä on samojakin piirteitä, niinku se, että mikä on harrastus ja mikä työtä.”

Maanviljelijät kertovat arvostavansa työssään itsenäisyyttä ja mahdollisuutta vaikuttaa työtapoihin ja -aikoihin sekä omaan menestymiseensä. Työn itsenäisyyden arvostus on noussut myös muissa tutkimuksissa esiin viljelijöiden arvostamana työn piirteenä (esim. Uthardt 2006). Viljelijät kokevat myös ylpeyttä siitä, miten ovat saaneet jatkaa vanhempien sukupolvien elämäntyötä ja miten heidän lapsensa saavat varttua maalaisympäristössä. Moni haastateltava toteaa, että maanviljelijän työ vaatii nykyisin hyvin laajaa eri alojen osaamista. Monipuolisuus on viljelijöille mieluista, vaikkakaan kaikkiin uusiin vaatimuksiin sopeutuminen ei aina ole helppoa. Työnkuvan monipuolisuus tarjoaa myös mahdollisuuksia painottaa omassa työssä juuri ominta osaamistaan.

Maatalouden taloudellinen ja poliittinen toimintaympäristö on muuttunut viljelijöiden kannalta haastavaksi. Viljelijät kertovat, että kannattavuuden heikkenemisen huomaa ennen kaikkea omassa taloudessa, ja heikkenevää kannattavuutta joudutaan usein paikkaamaan runsailla työtunneilla ja pienellä palkalla. Haastateltavani toteavat, että nykyisin maatalouden kannattavuuden säilyttäminen on niin haastavaa, että on varauduttava myös maatalouden ulkopuolisiin vaihtoehtoihin. Monella tilalla viljelijät kertovat pohtineensa jo useiden vuosien ajan kotieläintuotannon lopettamista ja päätös jatkamisesta tehdään kerrallaan hyvin lyhyeksi ajaksi.

Erään maatilalan emäntä toteaa pitävänsä työstään ja elämäntavastaan tilan emäntänä, mutta hän myöntää työn olevan fyysisesti hyvin raskasta ja tilan kannattavuuden olevan vähästä kiinni. Perheen menneitä vuosia tilan emäntä kuvaa kitkutteluksi ja hänen miehensä toteaa, että perheen taloutta luonnehtii parhaiten sanonta ”ei ne suuret tulot, vaan pienet menot”. Pariskunta ei kuitenkaan haluaisi luopua sioista ellei kannattavuus heikkene entisestään. Viljelijäperheen kiinnittyminen maatalouteen ja sitä ohjaavaan kulttuuriin ohjaa perheen käyttäytymistä, eikä identiteetin keskeisestä osasta haluta usein luopua. Laitalainen ja Silvasti (2010) ovat havainneet, että mitä vahvemmin maanviljelijät identifioituvat talonpoikaiseen kulttuuriin, sitä raskaampaa maataloudesta luopuminen on henkisesti.

Tunneside maatalaan ei kuitenkaan näytä olevan kaikilla viljelijöillä kovin vahva, jolloin myös maanviljelijyyden merkitys yksilön kokonaisidentiteetin kannalta on vähäinen. Voi myös olla, ettei tunnesidettä maatalouteen ole varaa rakentaa syväksi, sillä toimintaympäristön muutokset heijastuvat hetkessä tilan kannattavuuteen ja aiheuttavat lopettamispainetta. Noin 30-vuotias naudanlihantuottaja toteaa ajan hengen muuttuneen ja olevansa valmis menemään tarpeen vaatiessa kokonaan uudentyyliin töihin.

”RJ: Entä millainen suhtautuminen sinun vanhemmillä oli työhön?”

H: Kyllähän ne varmaan arvosti sitä työtä vielä enemmän kuin minä. (...) Että ei ollut niin tärkeitä mitään siitä tulee tilille, että se oli ehkä enemmän elämäntapa.

RJ: Entä onks se sulle elämäntapa?”

H: Ei sillä lailla välttämättä, mutta kyllähän siihen kasvaa kun toistakymmentä vuotta ollut tässä isäntänä ja sitä ennen muutaman vuoden siinä mukana. Ja lapsesta asti kasvanut tähän, että... Mutta kyllä mä nään myös vaihtoehtoja. Jos se menee huonoks, niin voin kuvitella ajavani esimerkiksi metsäkonetta.”

Aineistooni kuuluvalla maitotilalla päätettiin reagoida jatkuvasti heikkenevään maatalouden kannattavuuteen siirtämällä painopistettä kodin ulkopuolisiin töihin. Vielä 1990-luvulla maataloudesta sai tilan isännän mukaan varsin turvatun tulotason, kun taas nykyään kannattavuuden eteen joutuu tekemään suuria ja kipeitäkin ratkaisuja. Kun isännälle tarjoutui kokonaan eri alan työmahdollisuus, tehtiin tilalla ratkaisu lypsykarjatalouden lopettamisesta. Taustalla on viljelijäpariskunnan mukaan niin

maatalouden kannattavuuden heikkeneminen kuin maitotilan työllistävyys ja sitovuus. Tilan isäntä myöntää, että jos hän olisi ”intohimoisesti maanviljelijä”, ei hän varmasti harkitsisi alanvaihtoa. Viljelijä arvioi itse, että maatalous on ajan saatossa liukunut hänen perheensä kohdalla elämäntavasta silkkään toimeentulon turvaamiseen. Maanviljelijöiden suhde työhön on perinteisesti hyvin emotionaalinen ja sen voidaan katsoa kiinnittävän viljelijöitä työhönsä (Silvasti 2010, 105). Jos maanviljelijöiden emotionaalinen työhön sitoutuminen ohenee, ei työn huonoja puolia hyväksytä ja siedetä yhtä helposti kuin aiemmin, sillä maatalouteen liittyvät arvojen ja normien vaikutus yksilön toimintaan heikkenee. (Ks. Stryker & Burke 2000.)

Suomalaisen maanviljelyn kulttuurinen kestävyys perustuu useiden tutkimusten mukaan ennen kaikkea jatkuvuuden ideaaliin (Hangasmaa 2011, 64; Silvasti 2001; Puupponen 2009, 103). Silvasti (2001, 155) kuitenkin arvioi, että jatkuvuuden kulttuurinen malli saattaa muuttua maatalouden toimintaympäristön muuttuessa. Vaikka tilan jatkuvuus on myös aineistoni viljelijöille tärkeää ja heille on ollut omalla kohdallaan kunniakysymys jatkaa vanhempiensa työtä, on osan täytynyt myöntää ettei jatkuvuuden pyrkimyksestä ole mahdollista pitää kovin tiukasti kiinni. Toisaalta jatkuvuuden ideaalin rikkoutumiseen liittyy myös se, ettei ammatin voida enää ajatella siirtyvän saumattomasti sukupolvelta toiselle. Haastattelemani viljelijät korostavat, että tulevan sukupolven on itse saatava valita ammattinsa. Hangasmaa (2011, 64) toteaaakin, että viljelijät haluavat tarjota tuleville sukupolville mahdollisuuden jatkaa maataloutta, mutta eivät velvoita heitä maatalouden pariin.

Osa aineistoni viljelijöistä kertoo puheessaan pettyneensä maatalouteen. Vaikka viljelijät kokevat harjoittaneensa maataloutta omasta mielestään oikealla tavalla, ei se ole aina riittänyt tilan taloudellisen kannattavuuden säilymiseen (ks. Burton 2004, 210–211). Pettymyksen kokemukseen liittyy maanviljelyn jatkuvuuden kieltäminen ja suoranainen toivominen, että tulevat sukupolvet eivät jatkaisi maanviljelijöinä. Osa viljelijöistä ehdottaa, että tilalla voisi jatkaa jotain muuta yritystoimintaa, osa kokee että toimeentulon saa muista töistä helpommalla. Emolehmitilan omistava pariskunta kertoo olevansa tyytyväinen, että heidän lapsensa ovat sijoittuneet muille toimialoille. Maatalouteen he eivät ole lapsiaan kannustaneet, pikemmin päinvastoin:

”Sillä keinon, omat lapset on opetettu, että tähän ei kannata jäädä. Että ei niin sukurakas kannata olla. Että hankkii työn, missä on säännölliset vapaapäivät ja muuta.”

Tunneside tilaan on ohentunut samalla kun jatkuvuuden pyrkimyksestä on luovuttu. Pariskunnan puheessa työteliästä ajanjaksoa, jolloin lapset olivat pieniä ja elämä pyöri maatilalla ympärillä, kuvaillaan ”todelliseksi elämäksi”. Nykyisin suhtautuminen maanviljelyyn on kyynistä ja tilalla ollaan mentaalisesti oltu valmiita lopettamaan jo pitkän aikaa:

”RJ: Entä onks tän tilan merkitys muuttunut? Onks tunneside muuttunut?”

H1: Kyllä se melkein menee työnä, että ei muuta. Ja varmaan se kun aattelee että tää loppuu.

H2: On se varmaan, vähän leväperäsemmäks käynyt. Paikat repsottaa ja tosiaan kun ei oo jatkajata niin...

H1: Että ei me tätä enää kohenneta, loppu tehdään niinku tehdään ja...”

Jatkuvuuden tavoittelu ei tule ainoastaan vanhemmilta polvilta nuoremmille, vaan näkyy myös nuorten kokemana haluna jatkaa aiempien sukupolvien elinkeinoa. Ulkopuolisilta tilan ostanut maanviljelijä kertoo, ettei tilalla ollut toimintaa aloittaessa ”sukurasitetta” ja maatalouden saattoi aloittaa puhtaalta pöydältä. Vaikka viljelijän oma tunneside tilaan ei ole kovin vahva, kertoo hän omien lapsiensa suhtautuvan tilaan tunteikkaammin. Lapsille tilasta on tullut kotitila ja heille ajatus maanviljelyn lopettamisesta tuntuu kipeältä. Yleisesti ottaen viljelijät eivät kuitenkaan pidä sukutilan perinteitä velvoittavina, vaikkakin sukutilan ja aiempien sukupolvien merkitys tilan toiminnassa usein näkyikin.

Identiteettiteoreettisesta näkökulmasta maanviljelijöiden kiinnittyminen maatalouteen näyttää epävarmuuden sävyttämältä. Vaikka aineistoni maanviljelijät kertovat maanviljelyn olevan heille elämäntapa, johon on kasvettu pienestä pitäen, suhtautuminen maatalouteen ja tilan tulevaisuuteen on varovaista. Tilan jatkuvuuden ja toimintaympäristön vaikean ennustettavuuden aiheuttama epävarmuus heijastuu viljelijöiden tekemään identiteettityöhön. Erilaisia mahdollisuuksia pidetään usein avoinna, suuria investointeja

vältellään ja maanviljelykulttuuriin kiinnitytään ohuesti. Maatilan toiminnan jatkuvuuden kannalta on luonnollisesti huolestuttavaa, mikäli maatilaan ja maanviljelijän identiteettiin ei uskalleta tai voida sitoutua vahvasti, sillä tällöin kynnyks luopua maanviljelystä on myös korkeampi (Burton 2004). Toisaalta kehitys saattaa liittyä yleiseen modernisaatioon, jossa yksilöllä voi olla useita erilaisia ja keskenään ristiriitaisia identiteettejä (Hall 1999, 19). Yksilö ei välttämättä halua rakentaa koko minuuttaan maanviljelijänä olemisen ympärille, kun vielä talonpoikaisessa kulttuurissa sen merkitys minuudelle on ollut huomattavan suuri (Silvasti 2010, 307).

6.2 Käytännön ja byrokratian välissä

Vanhimmat haastateltavani ovat aloittaneet viljelyn 1970-luvulla, jolloin monella tilalla tehtiin ratkaisu tiettyyn tuotantosuuntaan erikoistumisesta: aiemmin tiloilla oli sulassa sovussa niin lehmiä, sikoja, kanoja kuin lampaitakin. Etenkin iäkkäämpien haastateltavien puheessa menneisyys kuvataan työteliään maatalouden aikana, jolloin käytännön työn osuus oli suuri, työntekoa arvostettiin ja työn tavoitteet olivat ennen kaikkea ruuan tuotannossa. Seuraavat katkelmat osoittavat, miten iäkkäämmän maanviljelijän käsitys maanviljelijän työstä on muuttunut vuosikymmenten saatossa. Viljelijäuran alkutaivalta haastateltava kuvaa tuottajaidentiteetin näkökulmasta:

”RJ: Oliko se työ miten erilaista silloin, 70-luvun alussa?”

H: Olhan se ihan, ei ollu mittään tukiasioita, ei seurantaa tai mittään. Se oli vähän sellaista, sitä oltiin vaan ja koitettiin, että saatas mahdollisimman paljon tavaraa tulemaan. Vappaampata se oli.”

Hieman myöhemmin sama viljelijä kuvaa maanviljelijän työtä nykyisin. Hänen mukaansa työn painopiste on siirtynyt paperityöhön, byrokraatiaan. Hän kokee, ettei hänen arvostamansa konkreettinen maataloustyö ole enää pääosassa, vaan sen tekeminen ja siihen tarvittava ammattitaito on toissijaista:

”Se on ihan ensimmäinen ehto, että pystyy sen papersodan tekemään. Viljelys nyt on niin sinne sun tänne ja siitä voi luovia, mutta paperit pitää osata hakea ja hakea tukea ja olla jäljillä, että mitä mihinki hommaan saa. On oltava asioista perillä, jos ite nämä täytät.”

Aineistoni viljelijöiden puheessa suurena maatalouden murrosvaiheena korostuu ennen kaikkea EU-jäsenyys. Maatalouden toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset lasketaan viljelijöiden puheessa lähes kokonaisuudessaan EU:n nimiin, sillä poliittis-hallinnollisen muutoksen vaikutukset muuttivat koko toimintaympäristöä. Viljelijöiden näkökulmasta maatalous jakautuu kahteen ajanjaksoon: aikaan ennen EU:ta ja EU:n jälkeen. Maatalouden koneellistuminen ja tekninen kehittyminen on viljelijöiden ajattelussa luontevaa kehitystä, sen sijaan EU-jäsenyyttä seuranneeseen poliittisen ja taloudellisen toimintaympäristön muutokseen näyttää liittyvän vaikeammin ymmärrettäviä piirteitä.

Muutos koetaan hyvin eri tavoin eri ikäryhmissä. Etenkin EU-aikana maataloustoiminnan aloittaneet viljelijät kokevat kuuluvansa eri sukupolveen kuin ennen EU-jäsenyyttä aloittaneet viljelijät. EU-aikana aloittaneiden viljelijöiden ei ole tarvinnut omakohtaisesti kokea järjestelmän kokonaisvaltaista muutosta ja heidän sopeutumisensa tapahtuukin siksi hyvin erilaisista lähtökohdista (ks. esim. Uthardt 2006). Vaikka viljelijät kokevat tottuneensa EU-maatalouteen, kaihertaa monella iäkkäämmällä viljelijällä mielessä edelleen EU:ta edeltänyt maatalouspolitiikka. Nykyisen maataloustukijärjestelmän haasteena on järjestelmän monimutkaisuus eikä tukien muodostumista täysin ymmärretä. Vanha tukijärjestelmä näyttäytyy viljelijöiden mielessä tuottamiseen kannustavana järjestelmänä, kun taas nykyiseen malliin viitattaessa esimerkiksi eräs vanhempi viljelijä puhuu keplottelusta, mikä osoittaa että järjestelmään suhtaudutaan yhä melko epäluuloisesti:

”Kyllä minä sen mieluummin ottasin sen vanhan systeemin käytäntöön. Että tuet pois ja se laitettas siihen tuotteen hintaan siihen kattoen, että sillä pärjää. Sillon se kannustaa yrittämään entistä enempi ja paremmin, kun sä saat sen siitä tuotteen hinnasta. Kun taas että lähetään tälleen niin sanotusti keplottelemalla hankkimaan ne tulot.”

Haastateltavat korostavat puheessaan arvostavansa ammattinsa itsenäisyyttä, joka on talonpoikaiseen kulttuuriin syvästi rakentunut arvo. Oma maa, maatila ja sen hallinta on talonpoikaisen identiteetin koti ja perusta talonpoikaiselle elämälle (Silvasti 2001, 268). Yhä edelleen paikkasuhde ilmentää Hangasmaan (2011, 65) mukaan viljelijälle pysyvyyttä ja konkreettisesta ympäristöstä haetaan turvaa, kun poliittinen ja taloudellinen rakenne muuttuu. Maatalouden rakennemuutos on kuitenkin rajoittanut viljelijöiden toiminnan vapautta ja osa viljelijöistä kokee rajun toimintaympäristön muutoksen uhkaavan oman tilan toimintaa ja sen jatkuvuutta (ks. Uthardt 2006, 91).

Moni haastateltava toteaa, että maanviljelijä on oppinut työskentelemään luonnon ehdoilla, käytännön vaatimalla tavalla. Tämä on myös Silvastin (2010, 308) mukaan talonpoikaiselle identiteetille keskeinen piirre, luonnon ja itsen sopusointuisa yhteys. Aineistoni viljelijät arvostavat työssään käytännön osaamista ja etenkin vanhemmista viljelijöistä maatalouspolitiikan täsmälliset ehdot saattavat tuntua ammatillista vapautta rajoittavilta (ks. myös Kumpulainen 1999, 196–197). Monella viljelijällä on kerrottavanaan monenlaisia byrokraattisia hankaluuksia, joihin he ovat törmänneet viljelijäuran aikana. Tiiviisti luontoa ja käytäntöä lähellä oleva viljelijä mieltää lainsäädännön yrittävän hallita luontoa, jota ei kuitenkaan voi ulkopuolelta käsin määrätä.

”Ne törmää, kaks erityyppistä kulttuuria. Lainsäädäntö ja luonto. Ja lainsäädäntö ei voi määritellä sitä luontoa. Luonto hoitaa asian omalla tavallaan.”

Viljelijäpariskunta toteaa, että ehdot olivat erityisen tiukkoja 1990-luvulla yhteisen maatalouspolitiikan tultua voimaan. Tällöin ristiriita oli heidän mukaansa ilmeinen, mutta sittemmin sitä on pyritty lieventämään. Vaikka moni haastateltava kertoo tottuneensa maatalouden nykyiseen tukijärjestelmään ja tukijärjestelmän muotoutuneen hieman toimivammaksi, tuntuvat paperityöt haastavilta. Tukiehdot muuttuvat vuosittain ja ohjeita on noudatettava pikkutarkasti. Monella perusmaatalouteen keskittyneellä tilalla maataloustuet muodostavat reilusti yli puolet tilan tuloista, joten tukihakemuksien täyttäminen on myös taloudellisesti tärkeää. Osa viljelijöistä täyttää itse tukihakemukset ja kouluttautuvat tukikoulutuksissa, mutta monella tilalla tukihakemukset täyttää ulkopuolinen asiantuntija.

Viljelijät kokevat usein olevansa altavastaajana maatalouspolitiikan järjestelmässä. Haastateltavien mukaan pieniäkin laiminlyöntejä tai puutteita seuraa sanktioiden uhka. Eräs viljelijä toteaa, että ”kun viljelijä tekee virheen, sitä ei anneta anteeksi, mutta kun EU tai valtiovalta tekee virheen, ni ne voi aina muuttaa kaikkea jälkikäteen.” Tukijärjestelmään kuuluu kiinteästi myös valvonta, joka monesta viljelijästä tuntuu jopa epäluottamuksen osoittamiselta.

”H1: Heittäähän se aina, kun tietää että tarkastajat on tulossa ja vaikka minä olisin tehnyt asiat ihan viimesen päälle hyvin ja kaikin puolin, mutta ainahan se veetättää kun joku tulee minun jälkiä nyysimään.

H2: Ja tuntuuhan se vähän kyttäämiseltä. Että ei niinku luoteta siihen, että me tehdään. Kai sitä nyt parhaansa mukaan tehdään, ja jos tulee inhimillisiä erehdyksiä niin siinä ei paljon selittelyt auta.”

EU-jäsenyyden aikana viljelijöinä aloittaneille järjestelmään mukautuminen tuntuu olevan helpompaa. Eräs maitotilallinen ei hänkään suhtaudu järjestelmään innolla, mutta kertoo ajattelevansa tukijärjestelmän sopimuksellisena: ”se on sopimus, valvontaa tulee kun mä haen tukia ja se kuuluu tähän järjestelmään.” Ajattelemalla itsensä sopimusosapuolena, ei viljelijä koe olevansa aivan niin voimakkaan ja yksisuuntaisen vallankäytön kohteena (ks. Sulkunen 2006). Tämänkaltainen suhtautuminen näyttää kuitenkin olevan harvinainen ja saattaa olla enemmän yksilön henkilökohtainen sopeutumistapa.

Osalle viljelijöistä maatalouspolitiikan uudet käytänteet ovat olleet haastavia omaksua, mutta kenties huolestuttavampaa järjestelmään sitoutumisen kannalta on viljelijöiden tunne poliittisen järjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta. Van den Bos & Lind (2002) ovat havainneet, että yksilö etsii tukea identiteettityölleen erityisesti oikeudenmukaisuuden kokemuksista. Haastateltavani kokevat erityisen suurena ongelmana, että järjestelmä jättää liian suuria aukkoja niin kutsutulle näennäisviljelylle. Tämä vaikeuttaa viljelijöiden mukaan ”oikeiden” viljelijöiden työtä, sillä vaikka toimintaympäristöstä kumpuaa paineita laajentaa tuotantoa, ei peltoa ole helposti saatavilla.

Luonnollisesti epäilykset tukijärjestelmän väärinkäytöstä nakertavat koko järjestelmän uskottavuutta ja heikentävät omaa työnteon motivaatiota, kun samalla on tunne siitä, että järjestelmä sallii vapaamatkustuksen. Viljelijät kokevat näennäisviljelyn tahraavan maatalouden mainetta myös ulkopuolisten silmissä ja leimaavan viljelijöitä ”tukiaisten nostajiksi”. Toisaalta maatalouden monivaikutteiset tehtävät, joihin esimerkiksi perinnemaisemien ylläpito lasketaan, eivät välttämättä saa viljelijöiden hyväksyntää, vaan niitä pidetään herkästi lähinnä puuhasteluna (ks. Hangasmaa 2011, 66–67).

6.3 Epävarmuus syö jaksamista

Maanviljelykulttuurissa jatkuvuuden ideaali on perinteisesti ohjannut maanviljelijöiden tilanhoitoa, mutta kuten luvussa 6.1 totesin, on maatalouteen kiinnittyminen epävarmassa toimintaympäristössä aiempaa ohuempaa eikä jatkuvuuden ideaalista voida aina pitää kiinni. Epävarma toimintaympäristö heijastuu myös maatilojen toiminnan suunnitteluun, mitä tarkastelen tässä luvussa tarkemmin. Luvun lopussa arvioin myös, millä tavoin epävarma toimintaympäristö vaikuttaa viljelijöiden henkiseen työssä jaksamiseen.

Monella tilalla maatalouden epävarma toimintaympäristö pitää tilan tulevaisuudensuunnitelmat avoimina. Useilla aineistoni pienillä tiloilla on jo pitkään vältetty suurten investointien tekemistä siltä varalta, että mikäli maatalouden kannattavuus heikkenee entisestään, voi ovet pistää säppiin. Moni tila on kannattavuuden suhteen puun ja kuoren välissä, sillä maataloudessa tehtävät investoinnit ovat niin suuria, ettei laajentamista uskalla monikaan toteuttaa epävarmassa tilanteessa. Maatilaan olisi viljelijöiden mukaan kuitenkin investoitava jatkuvasti toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi.

Mikäli maatilan toimintaa ei aktiivisesti kehitetä, viittaa se usein tilan elinkaaren ns. jäädyttelyvaiheeseen, jolloin maataloudesta tullaan ennen pitkää luopumaan (Rantamäki-Lahtinen 2008, 67). Tämä vaihe on maatiloilla usein varsin pitkä. Maatalouden investointien kannattavuus muotoutuu usein pitkällä aikavälillä, kun taas hankintakustannukset painottuvat ensimmäisiin vuosiin (Hirvijoki, Knuutila & Heikinmaa 2003, 15). Investointien kannattavuus vaatii näin ollen hyvin pitkän aikavälin sitoutumista

maatalouteen, ja monessa tapauksessa tilaan kohdistuvat investoinnit tehdäänkin seuraavia sukupolvia varten (Hangasmaa 2011, 64). Jos tietoa jatkajasta ei ole, maatalouteen ei myöskään ole usein kannattavaa investoida.

Haastatteleman maanviljelijät mieltävät vahvasti, että maataloudessa siirrytään yhä suurempiin tilakokoihin. Moni viljelijä ei ole kuitenkaan halukas lähtemään voimakkaan laajentamisen tielle. Taustalla on usein epävarmuutta maatalouden muuttuvasta toimintaympäristöstä ja tilan tulevista jatkajista, toisaalta suuren eläinmäärän tuoma sitovuus ja riskit hirvittävät. Maatalouden voimakas laajentaminen saatetaan myös nähdä kulttuurisesti rakentuneiden hyvän viljelijyyden arvojen vastaisina (ks. Burton 2004). Suomalaisen maatalouden perusmallia, perheviljelmää, pidetään parhaana maataloustuotannon tapana. Moni viljelijä pelkää kuitenkin maatalouden tehostumispaineiden kasvavan niin suuriksi, että niihin ei pystytä vastaamaan perheviljelmäkoossa. Tilakoon kasvuun liittyviä taloudellisia ja tilan toiminnallisia riskejä, kuten eläinten sairastumisia, pidetään myös liian suurina esteinä laajentamiselle. Toisaalta moni viljelijä arvioi maanviljelijöiden henkisen jaksamisen joutuvan liian koville tilakoon kasvaessa.

Useissa tutkimuksissa (esim. Rantamäki-Lahtinen 2004; Jokinen & Järvelä 2008; Puupponen 2009) maatilojen monialaistumista pidetään perheviljelmien mahdollisena sopeutumiskeinona kiristyvässä toimintaympäristössä. Osa aineistoni maanviljelijöistä suhtautuu liitännäisyrittäjyyteen myönteisesti ja muutamalla tilalla onkin pienimuotoista yritystoimintaa. Suurin osa aineistoni maanviljelijöistä ei kuitenkaan pidä kotieläintuotannon ja muun yritystoiminnan yhdistämistä kovinkaan hyvänä vaihtoehtona. Toisaalta on huomattava, että osalla aineistoni tiloista joilla harjoitetaan jo nyt liitännäiselinkeinoja, toiminta on niin pienimuotoista, ettei sitä välttämättä edes nähdä maataloudesta erillisenä yritystoimintana.

Haastatteleman viljelijät kokevat, että mikäli tila aiotaan jatkossakin pitää kotieläintilana tuotantosuuntaa vaihtamatta, on maatalouteen panostettava niin paljon, ettei resursseja muulle yritystoiminnalle jää. Kotieläintuotannon jatkuvuuden kannalta tilakoon kasvattaminen ja tuotannon tehostaminen tuntuukin olevan aineistoni viljelijöiden mielestä

lähes ainoa vaihtoehto. Sen sijaan karjanhoidosta luovuttaessa mahdollisuuksien liitännäiselinkeinoihin uskotaan paranevan. Harvaan asutulla maaseudulla ei kuitenkaan uskota olevan paljon palkkatyömahdollisuuksia, eikä myöskään liitännäiselinkeinoille nähdä riittävää kysyntää. Myös Rantamäki-Lahtisen (2004) tutkimus osoittaa, ettei kotieläintuotannon ja liitännäisyrittäjyyden yhdistäminen ole kovin helppoa. Vaikka moni liitännäisyrittäjyyttä harjoittava maanviljelijä yleensä jatkaa maataloutta eikä siirry kokonaan muuhun yritystoimintaan, on maatalouden tuotantosuunnan vaihtuminen kotieläintuotannosta kasvinviljelyyn yleistä.

Eräs monialaisesta maataloudesta takaisin perusmaatalouteen palannut viljelijä kokee, että liitännäiselinkeinojen takia tilan voimavarat ylihajautuvat. Ylihajautuminen on myös tutkimusten mukaan monialaisten tilojen yleisimmin kohtaama haaste (Rantamäki-Lahtinen 2004). Toisaalta eräs mökkivuokrausta sivutoimenaan pitävä maanviljelijä kokee, että liitännäiselinkeinot tarjoavat mahdollisuuden riskien hajauttamiseen. Maatalouteen investoiminen ei tilan jäähdyttelyvaiheessa olisi ollut kannattavaa, ja toisaalta kotieläintuotannon hiipussa mökkivuokrausta voi edelleen jatkaa. Toinen liitännäiselinkeinoja harjoittava maanviljelijä kertoo, että perusmaatalouden kannattavuus on heikentynyt niin, että he ovat päättäneet luopua kokonaan kotieläimistä ja panostaa yksinomaan muuhun yritystoimintaan. Aineistoni kaikki kotieläintuotannon lopettamista harkitsevat viljelijät aikovat kuitenkin jatkaa muun työn tai yrittäjyyden rinnalla pienimuotoisesti maataloutta. Kun tilalla on hallussa peltopinta-alaa ja toimivat koneet, jatkavat monet viljelijät edelleen omien peltojen viljelyä.

Maanviljelijöiden tekemä identiteettityö on haastavaa, kun ympäristö on hyvin epävarma ja jatkuvuudelle perustuva viljelykulttuuri joutuu sopeutumaan suuriin muutoksiin nopeassa aikataulussa. Maataloudessa investoinnit ovat suuria, mutta tulojen muodostumisessa politiikka on merkittävää ja viljelijät kokevat sitä tehtävän lyhyellä tähtäimellä. Kun maatilan toimintaa suunnitellaan vuosikymmenten aikajänteellä, nousee epävarmassa toimintaympäristössä luottamus kantavaksi tekijäksi. Eräs aineistoni viljelijä toteaa, että ”uskonnon on oltava kymppi”. Tällä viljelijä tarkoittaa, että vaikka laskelmat ohjaavat maatilan toimintaa, lukujen tulkintaa ohjaa kuitenkin halu ja usko maatalouteen.

Maatalouden epävarman toimintaympäristön on kuitenkin todettu heikentävän viljelijöiden tulevaisuuden uskoa ja lisäävän työn henkistä kuormittavuutta (ks. Mäkelä-Pusa, Terävä & Manka 2011; Peltoniemi 2004). Oman toiminnan ulkopuolelta tuleva toimintaympäristön epävarmuus nähdään erityisen ongelmallisena, sillä se heikentää toiveikkuutta ja psykologista pääomaa (Mäkelä-Pusa ym. 2011, 44). Tämä näkyy viljelijöiden puheessa haasteena luottaa järjestelmään. Seuraavassa katkelmassa viljelijä toteaa politiikan epävarmuuden aiheuttavan henkistä rasitetta:

”Sieltä tulee sitä henkistä rasitetta, että kun sitoudut johonkin ja sitten sitä muutetaan, niin se on vähän sellaista ei-johdonmukaista toimintaa.”

Monen viljelijän haastattelussa nousivat esiin työssä jaksamista koettelevat terveydelliset ongelmat, sillä työ on fyysisesti hyvin kuormittavaa. Työssä jaksamista heikentävät viljelijöiden mukaan myös työn sitovuus ja vaikea työstä irtautuminen. Vuosilomapäivien määrä koetaan vähäiseksi, ja lomapäivien aikana työstä irrottautuminen on usein vaikeaa. Mikäli kotoa ei poistu, saattaa vapaapäivätkin kulua töiden parissa. Monesti tilalta poistuminen on vaikeaa jo siksi, että lomittajat eivät välttämättä hallitse kaikkien päivittäin tarvittavien koneiden käyttöä.

Maitotilalla viljelevä nuori pariskunta kertoo kokevansa työssään usein väsymystä ja päättäneensä vaihtaa tilan tuotantosuuntaa vähentääkseen tilan päivittäistä työmäärää. Samalla mahdollistuu sivuansioiden hankinta, sillä lypsykarjatilan arjessa aikaa ei liikene kovinkaan paljon muille töille. Vaikka koneellistuminen on helpottanut työn tekoa monella tilalla, ei pariskunnan tilalla koneellistumisesta ole ollut apua karjanhoitotöissä. Navettarakennus on niin vanha, ettei sinne ole saatu lisättyä työntekoa helpottavia koneita ja esimerkiksi rehu jaetaan eläimille käsin. Maatalousinvestointien koko on pariskunnan mukaan karannut niin suureksi, ettei heillä ole halua lähteä tavoittelemaan kannattavuutta hyvin suurilla investoinneilla.

Viljelijäpariskunnan riesana on myös monenlaisia terveysongelmia kuten astmaa ja selkävaivoja. Usein sairaslomien aikana tilalle ei ole saatu lomittajaa, jolloin työt joko kasaantuvat toisen tehtäväksi tai töitä on paiskittava kipeänä. Fyysisen kuormittavuuden

lisäksi pariskunta näkee maatalouden toimintaympäristön hyvin kielteisessä valossa. Taloudelliset haasteet ja turhauttavat paperityöt tuovat viljelijän mukaan lisää rasittavuutta työhön. Tiloilla koetaan usein, että toiminnallisia vaihtoehtoja on hyvin vähän eikä viljelijöillä ole mahdollisuuksia vaikuttaa tulonmuodostukseen. Työnteon yhteys tilan menestymiseen tuntuu heikolta, mikä aiheuttaa avuttomuuden tunnetta ja uhkaa myös jaksamista. Seuraavassa kommentissa heijastuu suorastaan avuttomuuden tunne, kun viljelijä kokee toimintaympäristön kiristyvän kiristymistään:

”Ja sit en mä tiiä, mitenkä tuohon tilan menestymiseenki se, että joku muu aina päättää, että nyt nousee rehun hinta ja nyt nousee polttoaineen hinnat ja sähkön hinnat, nyt nousee lannoitteen hinta. Ja sit joku päättää, että nyt sun tuotteesta maksetaan sen ja sen verran. Sä et pysty itse vaikuttaa siihen sun tuotteen hintaan millään tavalla. Ja sit sä et pysty vaikuttaa EU-tukiin millään lailla.”

Viljelijät kokevat toimintaympäristön epävarmuuden lisäksi usein olevansa yhteiskunnassa väärinymmärrettyjä (mm. Uthardt 2006; Pråhl-Ollila 1997). Maanviljelijät kokevat esimerkiksi, että heitä syytetään välinpitämättömyydestä ympäristöasioissa, vaikka he eivät tieten tahtoen luontoa tarvele. Suurempi ja syvempi syyllistäminen liittyy kuitenkin maataloustukiin, joita etenkin vanhemmat viljelijät eivät ehkä itsekään täysin hyväksy tai ymmärrä. Pråhl-Ollila (1997, 71) arvioi, että viljelijöiden poliittinen historia on heille taakka ja ammattikunnan ulkopuoliset usein arvioivat viljelijöiden etuja ajettavan hyvinkin hanakasti. Myös aineistoni viljelijät kokevat, että ulkopuoliset näkevät maanviljelijöiden olevan etuoikeutettu ammattikunta, vaikka todellisuus viljelijöiden mukaan on päinvastainen.

Moni viljelijä toteaa kuitenkin, että yleinen ilmapiiri on muuttunut maataloutta kohtaan suopeammaksi. Ruuanjalostusta ja suoramyyntiä liittäessä harjoittava maanviljelijä toteaa, että ihmisten arvostus puhdasta ruokaa kohtaan on kasvanut ja hän kokee maatalouden arvostuksen nousseen sitä kautta. Hän kokee maanviljelijöiden olleen aiemmin silmätikkuina, mutta arvioi tilanteen parantuneen muutaman vuosikymmenen aikana. Muutos näkyy jo kuluttajien ostokäyttäytymisessä, ja sitä pitäisi viljelijän mukaan entisestään ohjata ja kannustaa suomalaista ruokaa suosivaksi.

Stryker (2008, 19) painottaa, että tärkeimpiä paikkoja identiteetin muotoutumisen kannalta ovat erityisesti paikalliset yhteisöt. Yksilö peilaa minäänsä yhteisöön ja tarvitsee ryhmää, jonka kanssa jakaa rooliin liittyviä arvoja ja normeja. Tästä näkökulmasta onkin huolestuttavaa, että moni haastateltavani kertoo maanviljelyn muuttuneen yksinäiseksi puurtamiseksi. Yhteisiin tapahtumiin ei enää osallistuta kuten ennen eikä maanviljelijöiden yhteenkuuluvuuden tunne ole yhtä tiivis kuin ennen. Toisaalta osa viljelijöistä kokee tilojen välisen yhteistyön ja verkostoitumisen aiempaa tärkeämmäksi. Yhteisöllisyyden näkökulmasta viljelijät tuntuvatkin jakautuneen kahteen joukkoon: niihin, jotka ovat hyvin vähän tekemisissä muiden viljelijöiden kanssa, ja toisaalta joukkoon, jotka kokevat yhteistyön menestymisen ehdoksi. Viljelijöiden yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistaminen on erittäin tärkeää myös Uthardt'n (2006, 100) mukaan, sillä yhteenkuuluvuuden tunne on elämänpoliittisesta tutkimusnäkökulmasta yhteydessä viljelijöiden menestymiseen ja stressinhallintaan.

6.4 Yrittäjämäiset piirteet lisääntyneet

Kaikki haastatteleman viljelijät tuovat puheessaan esiin työn yrittäjävaatimusten lisääntymisen ja kertovat mieltävänsä itsensä yrittäjiksi. Tulos on samansuuntainen kuin muutama vuosi sitten tehdyssä suomalaisessa tutkimuksessa (Vesala & Vesala 2008). Osa maanviljelijöistä kuvaa muutosta kielteiseen sävyyn, osa puolestaan näkee maanviljelyn yrittäjämäistymiseen kuuluvan myös myönteisiä piirteitä. Viljelijät, jotka mieltävät maatalouden tarjoavan yhä eväitä menestykseen, ovatkin usein omaksuneet varsin markkinalähtöisen ajattelutavan. Seuraavassa sitaatissa nuori maitotilallinen perustelee yrittäjämäisen ajattelun tärkeyttä:

Monia semmosia vakauttamismekanismeja, mitä maatalouspuolella on ollut ja mitkä on turvannut hintaheilahteluja ja muita, on purettu. Se on johtanut entistä epävarmempaan tilaan ja silloin se vaatii entistä enempi suunnittelua, että kuinka pystyy toimimaan sellaisessa toimintaympäristössä, mikä muuttuu hyvin nopeasti.

Osa viljelijöistä käsittää maanviljelijän työn yrittäjämäiset piirteet ennen kaikkea taloushallinnon ja taloudellisen riskin lisääntymisenä. Saattaa kuitenkin olla, että yrittäjyyteen liitettävät positiiviset piirteet, kuten esimerkiksi työn itsenäisyys, mielletään jo ennestään maanviljelijän ammattiin kuuluvaksi. Yrittäjyyden mielletään usein kuuluvan EU-ajan maatalouteen, ja esimerkiksi seuraavassa katkelmassa yrittäjäominaisuudet nähdään melko kielteiseen sävyyn ”kylminä laskelmina”:

H1: Ehkä se on EU:ssa enempi muuttunut sillai yrittäjäpohjaiseksi.

H2: Vai onko sen sitten sisäistänyt nyt niin...

H1: Onhan se ennenkin ollut kylmät laskelmat että mitä sitä on tullut ja mitä menee. Mutta EU:ssa sen on sitten vielä enempi tiedostanut voimakkaammin itelleen sen, että se on lähettävä siltä yrittäjäpohjalta.

Maatalouden toimintaympäristön muuttuminen vaatii haastattelemieni viljelijöiden mukaan yrittäjämäisiä ominaisuuksia. Viljelijöiden arkikokemus vastaa myös tutkimusten kuvaamaa muutosta. Yrittäjäominaisuuksien korostuminen on useiden tutkimusten (Ondersteijn 2006; Vesala & Vesala 2008) mukaan tapa sopeutua maatalouden muuttuneeseen toimintaympäristöön ja sen lisääntyneeseen epävarmuuteen. Yrittäjäidentiteetti ei kuitenkaan ole viljelijöille täysin vapaaehtoinen valinta, vaan se saattaa olla pakon sanelema (Vesala & Vesala 2008).

Työn organisointi, tuotannon suunnittelu ja johtaminen ovat nousseet maatalojen menestyksen kannalta erityisen tärkeiksi tekijöiksi. Kun tilakoko kasvaa ja työn luonne muuttuu teknologisen kehityksen myötä, tilan johtaminen ja työpanoksen oikea kohdentaminen turvaavat viljelijän työssä jaksamisen. (Karttunen & Tuure 2008, 60.) Eräs viljelijä arvioi, että maataloudessa on eräänlaisena perinteenä työteliäisyyden arvostaminen ja työtä tehdään edelleen ”hartiapanilla”, vaikka maatalouteen tullut ekonominen ajattelutapa pitäisi hänen mukaansa tuoda myös oman työpanoksen kohdentamiseen.

Vesala ja Vesala (2008, 32– 34) toteavat, että maanviljelijän yrittäjäidentiteetti ei sulje pois tuottajaidentiteettiä, vaan viljelijä voi samanaikaisesti mieltää itsensä sekä tuottajaksi että yrittäjäksi. Sisällöltään nämä ulottuvuudet ovat kuitenkin melko erilaisia, mikä saattaa olla

syy viljelijöiden kokemaan ristiriitaan omasta asemastaan. Etenkin osa hieman iäkkäämmistä viljelijöistä on rakentanut viljelijäidentiteettiään hyvin produktivistisista lähtökohdista käsin, joten ristiriita uudenlaisien vaatimuksien kanssa pilkahtelee esiin puheessa. Erityisesti maatalouden multifunktionaalisen merkityksen hahmottaminen tuntuu vaikealta. Esimerkiksi maataloustukien maksaminen hehtaariperusteisesti aiemman tuotantoon sidotun tuen sijaan hiertää edelleen monen viljelijän mieltä (ks. myös Laurila 2004, 399).

Aiemmin muun toimialan yrittäjyyttä harjoittanut viljelijä toteaa, että maataloustukien takia maataloutta ei voi pitää varsinaisena yrittäjyytenä, sillä tuet vievät hänen mielestään yrittäjämäisiä piirteitä pois. Toisaalta ne kuitenkin tuovat turvaa toimintaan, joka muuten olisi nykyistäkin epävarmempaa. Yrittäjäidentiteetin omaksumista vaikeuttaa Vesalan ja Vesalan (2008, 18) mukaan viljelijän tulojen muodostuminen sekä vaikeus vaikuttaa tuotteesta saatavaan hintaan. Perusmaataloutta harjoittavalla viljelijällä ei ole varsinaista asiakaskuntaa, vaan hän myy tuotteensa yhdelle ostajayritykselle.

Erityisen ongelmallisena aineistoni viljelijät pitävät viime vuosina kärjistynyttä tilannetta, jossa maatalouden tuotantopanosten hinta on noussut, mutta kustannusten nousua ei ole ollut mahdollista siirtää tuottajahintoihin. Maatalouden yrittäjätulo on viime vuosina laskenut, vaikka ruuan kuluttajahinnat ovat nousseet. (MTT Taloustohtori 2012.) Aineistoni viljelijät kokevat kilpailutilanteen hyvin epäreiluna ja Suomen elintarviketeolliseen keskittyneen liian vahvasti yksittäisille kauppaketjuille.

Moni viljelijä kertoo kokevansa ylpeyttä suomalaisesta maataloudesta ja korkealaatuisista tuotteista ja haluavansa välittää viestiä myös kuluttajille. Tämä asenne on Kumpulaisen (1999) arvion mukaan lisääntynyt maatalouden toimintaympäristön laajentuessa. Osa haastattelemistani maanviljelijöistä onkin kääntänyt maatalouspolitiikan suhteen katseensa kuluttajiin ja kuluttajan valintaan. Suoran poliittisen vaikuttamisen aika on heidän mukaansa osittain takana, ja nyt tulisikin pyrkiä saamaan kuluttajat suosimaan suomalaista ruuantuotantoa.

”Ja sen ymmärtäminen, että meidän pitäis vaikuttaa kuluttajiin, niin silloin meillä on vahvempi selkänoja. Tätä ei oo ymmärretty, tätä ei ymmärrä viljelijät eikä tätä ymmärrä järjestökään (RJ: MTK) täysin.”

Katseen kääntäminen poliittisesta vaikuttamisesta kuluttajien mielipiteeseen vaikuttamiseen on mielestäni merkki siitä, että viljelijät ovat omaksumassa poliittisen vaikuttamisen rinnalle markkinatalouden periaatteita. Tämä voidaan nähdä myös osoituksena yrittäjäidentiteetin vahvistumisesta. Suuri osa viljelijöistä kokee kuitenkin edelleen hyvin vahvasti, että MTK:n, maataloustuottajain keskusjärjestön, olisi pyrittävä suoraan poliittiseen vaikuttamiseen.

Monet viljelijät puhuvat ammatistaan ja maatilastaan hyvin yrittäjämäisesti, mikä haastaa myös maanviljelyyn liittyvää kulttuuria uudistumaan. Muutama vuosi sitten sukupolvenvaihdoksen kautta tilan haltuun saanut nuori isäntä kertoo omaksuneensa hyvin yrittäjämäisen ajattelutavan. Hän toteaa hyvän talousjohtamisen olevan keino sopeutua maatalouden muuttuvaan toimintaympäristöön. Viljelijä kertoo olevansa hyvin kiinnostunut taloustieteistä ja ymmärtää koko maatalouden toimintaympäristön markkinatalouden näkökulmasta.

Nuori maanviljelijä kertoo suhtautuvansa maatilaansa kuin mihin tahansa yritystoimintaan. Hänen voimakkaasti yrittäjämäinen ajattelunsa murtaa perinteistä maatalouteen liittyvää ajattelua esimerkiksi tilan jatkuvuuden tavoittelun suhteen. Moni maanviljelijä toteaa haastatteluissa, että tulevan sukupolven on saatava tehdä oma valintansa jatkaako maatalouden parissa vai suuntautuuko muille aloille. Tämä onkin haaste maatilojen jatkuvuudelle, sillä toisaalta maatilaa koskevat ratkaisut ja esimerkiksi lisäpellon hankinta pitää tehdä hyvin pitkällä tähtäimellä, mutta jos jatkajasta ei ole tietoa, on tilan jatkuvuutta vaikea tavoitella.

Vahvan yrittäjämäisesti ajatteleva viljelijä kertookin tavoittelevansa maatilalle jatkuvuutta, mutta perinteisen sukutilan mallista hän toteaa olevansa valmis luopumaan. Uusi navettarakennus aiotaan rakentaa kauas päärakennuksesta, jotta tarvittaessa sen voi myydä ulkopuoliselle menettämättä omaa kotia. Viljelijän tapa ymmärtää jatkuvuuden pyrkimys

kokonaan uudella tavalla on hyvin yllätyksellinen, sillä kulttuurinen perinne korostaa perheviljelmien ja sukupolvisen jatkuvuuden merkitystä (Silvasti 2001; Hangasmaa 2011). Leena Hangasmaa (emt., 64) toteaa kuitenkin, että jatkuvuus vaatii myös perinteistä luopumista ja viljelijät omaksuvat hyvin yksilöllisiä tapoja vastata modernisaation ja perinteen vuoropuheluun. Toisaalta haastateltavani kuitenkin arvostaa maaseudun elävää maisemaa ja kertoo olevansa ylpeä siitä, että saa jatkaa aiempien sukupolvien työtä ja pitää maaseutua asuttuna. Hän ei siis täysin hylkää perinnettä, vaan yhdistää sen moderniin erityislaatuksella tavalla.

6.5 Ammatti ja identiteetti muutoksessa

George Herbert Meadin identiteettiteorian mukaan yksilön on identiteettityössä käytävä identiteettineuvottelua sekä sisäisellä että ulkoisella tasolla. Sisäisellä tasolla maanviljelijöiden ammatillinen identiteettityö tarkoittaa viljelijän oman, henkilökohtaisen ammatillisen suhteen työstämistä. Sisäisessä keskustelussa viljelijä rakentaa omaa käsitystä hyvästä viljelijyydestä ja antaa työlleen tärkeäksi kokemiaan merkityksiä. Samanaikaisesti viljelijä pyrkii sovittamaan sisäisen ja ulkoisen identiteettikäsittelyn yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Toimintaympäristön muuttuessa viljelijän on työstettävä identiteettiään. Maatalouden murros tulee viljelijän identiteettiin ulkoapäin, mutta vaikutukset yltävät yksilön sisimpään asti. Modernisaation näkökulmasta viljelijäkulttuurin muutos ja tarve uusintaa suhdetta työhön ei ole yllättävää, vaan yleiset elämäntavan muutokset tuntuvat yltävän myös maatalouselinkeinon. Erityisesti työn ja vapaa-ajan toisiinsa lomittuminen tuntuu monesta viljelijästä raskaalta ja tarve työstä irrottautumiseen koetaan suureksi.

Strykerin (1994, 2000, 2008) strukturalistisessa näkökulmassa identiteettityön tarkastelua helpottavat roolin ja identiteetin käsitteellinen erottaminen. Roolilla Stryker tarkoittaa yhteiskunnasta ja ympäröivästä yhteisöstä tulevia odotuksia ja merkityksenantoja. Tekemieni haastattelujen perusteella näyttää siltä, että viljelijöillä on yleisesti selvä käsitys maanviljelijän ammatin vaatimuksista ja ammatin kehittymisen suunnasta. Käsitys vastaa maatalouden ”virallista kertomusta”: ammattitaidon vaatimukset lisääntyvät, tilakoko

kasvaa ja maatalouden rakennemuutos jatkaa etenemistä. Viljelijät käsittävät heille annetun roolin pitävän sisällään ennen kaikkea tuotannon tehostamista.

Aineistoni osoittaa, että maanviljelijät kokevat vahvasti, että heiltä odotetaan aiempaa yrittäjämäisempää suhtautumista työhönsä ja tilanhoitoon. Strykerin identiteettiteoreettisesta näkökulmasta tulkittuna viljelijät kokevat, että heille tarjotaan ennen kaikkea yrittäjän roolia. Rooli kuitenkin törmää monin paikoin hyvän viljelijyyden kanssa. Hyvä viljelijyys on maanviljelijöiden sisäinen käsitys hyvästä tai oikeasta tavasta harjoittaa maanviljelyä (Burton 2004; Silvasti 2010). Aineistoni viljelijät kokevat, että raha ja tehostaminen ohjaavat maataloutta, ja pehmeämmät arvot, esimerkiksi viljelijäperheen elämäntapa perheviljelmämaataloudessa tai eläinten hyvinvointi, jäävät taloudellisuuden jalkoihin.

Toisaalta tämä, taloudellisesti ”painavin” rooli, on vaikeasti yhdistettävissä moniin muihin maanviljelijöille osoitettuihin rooleihin. Saara Kupsala (2007, 29) toteaa, että maanviljelijöiden ammattiroolin ristiriita näkyy esimerkiksi eläintenhoitoon liittyvissä odotuksissa. Maanviljelijöiden odotetaan hoitavan eläimiä empaattisesti, mutta samalla viljelijöiden tulee maksimoida tilan kannattavuus. Myös Strykerin identiteettiteoriaa soveltanut Rob Burton (2004, 209–211) toteaa, että ”hyvän viljelijyyden” ja taloudellisen kannattavuuden yhteys uhkaa erkaantua. Maatalouden symboliset merkitykset ovat huomattavasti taloudellisia näkökulmia syvemmällä, mutta maatalojen menestymistä katsotaan ja maataloutta ohjataan yhä vahvemmin taloudellisista lähtökohdista. Kun ”hyvän viljelijyyden” mallin mukaan viljelijät sitoutuvat eläinten hyvinvointiin, saattaa hyvinvointiasioihin vähemmän huomiota kiinnittävän maanviljelijän tila menestyä paremmin taloudellisella mittapuulla tarkasteltuna.

Monelle maanviljelijälle toimintaympäristön hahmottaminen markkinalähtöisesti vaikuttaa olevan tapa hahmottaa oma asema maatalouden tekijänä ja toimijana. Vaikuttaa siltä, että etenkin nuoremmat maanviljelijät jakavat jo varsin yrittäjämäisiä arvoja keskenään, eikä heille yrittäjänä oleminen ole vain ulkopuolelta tuleva pakotettu roolivalinta. Hyvän viljelijyyden ja yrittäjämäisten piirteiden välinen konflikti ei ole avoin, vaan he pyrkivät yhdistämään käsityksen hyvästä viljelijyydestä ja markkinalähtöisestä maanviljelijästä. Sen

sijaan suurimmalle osalle aineistoni viljelijöistä yrittäjärooli on jotain pakotetun ja vapaaehtoisesti omaksutun välillä.

Kaikki haastatteleman maanviljelijät myöntävät toimialan tulevaisuuden olevan haastava, mutta ammatillinen identiteetti vaikuttaa siihen, millä tavoin maanviljelijät suhtautuvat muutokseen. Osalle maatalouden suunta tuntuu hyvin ”vääränlaiselta”, hyvän maanviljelyn vastaiselta suunnalta, eivätkä he voi hyväksyä maanviljelijöille asetettuja vaatimuksia. Tämän ryhmän ajattelussa maanviljely kytkeytyy vahvemmin tuotannolliseen maatalouskulttuuriin ja on Tiina Silvastin (2001) kuvaamalla tavalla kosketuksissa talonpoikaiseen elämäntapaan. Vaikka tiloilla on usein sopeutettu toimintaa kiristyneen toimintaympäristön vaatimuksiin, on henkinen sopeutuminen tapahtunut enemmän tai vähemmän pitkin hampain. Pienellä sikatilalla päätettiin jo ennen EU:ta, että toimintaa ei lähdetä muuttamaan:

RJ: Eli miten käs tää maatalous on muuttunut, vaikka teidänkin aikana kun ootte ollut viljelijöitä?

H: No meidän kohdallahan se ei oo muuttunut millään muotoa. Ennen EU:ta ol tehty jo ratkaisu, että siihen hullunmyllyyn ei lähetä. Tuotanto ei oo lisääntynyt EU-aikaan, byrokratia on lisääntynyt. Kaikki valvonta, kaikki mahollinen ja mahoton, on lissääntynyt huomattavasti ja hanakasti. Mutta, tämän kanssa eletään ja mennään eteenpäin.

Päätöksen takaa löytyy vahva käsitys maatalouden oikeanlaisesta luonteesta. Kaikkien haastateltavieni puheessa on vahva perheviljelmän arvostus ja vaikka esimerkiksi vierasta työvoimaa käytettäisiin, kokevat myös yrittäjäpiirteitä omaksuneet viljelijät, että toiminnan olisi oltava sellaisessa mittakaavassa, että se pysyy perheviljelmän hallinnassa. Maatalouden muutospainoiden nähdään uhkaavan toiminnan perustaa, maatalouden sosiaalista ja kulttuurista perustaa, kuten haastateltava perustelee kantaansa EU:n hullunmyllystä:

”Ja vaikka sinne (RJ: sikalaan) laitetaan kuinka paljon työntekijöitä, kun se pannaan mahdollisimman automaattiseksi, siinä eläinten hoito ei tule olemaan sitä luokkaa kun se on perheviljelytasolla. Se on massatuotantoa, siellä tuotetaan eläimiä vain ja ainoastaan,

vain ja ainoastaan, sen mukaan, miten se tuo tulosta. Se menee liiallisuuksiin, se menee tehotuotantoon jo, eikä mitään maataloustuotantoa.”

Sen sijaan aineistossani parhaiten maatalouden nykyisen toimintaympäristön ovat hyväksyneet aineistoni kaksi nuorinta, 1980-luvun taitteessa syntynyttä, maanviljelijää. He kokevat henkisen jaksamisensa hyväksi ja työmäärän omille voimavaroilleen riittäväksi. Heidän ei ole tarvinnut käydä läpi samankaltaista rakennemuutoksen vaatimaa ammatillisen identiteetin muutosprosessia kuin vanhempien viljelijöiden, sillä he ovat päässeet rakentamaan identiteettiään suoraan nykyiseen toimintaympäristöön peilaten.

Näiden kahden nuoremman viljelijän puheessa kaikki ei myöskään kietoudu yleisellä tasolla EU:n ympärille, vaan moitteita saavat vain jotkin tietyt järjestelmän piirteet. Vaikuttaakin siltä, että heille maatalouden toimintaympäristö on hyvin jäsentynyt. Molemmat nuoret viljelijät ovat koulutukseltaan agrologeja, mikä saattaa myös selittää oman aseman laajempaa hahmottamista ja toisaalta vähemmän vieroksuva suhtautumista esimerkiksi paperitöihin. Viljelijät itse kokevat koulutuksen auttaneen heitä laajentamaan katsantokantaa ja uudistamaan ajattelua, jolloin vanhempien sukupolvien asenteet eivät viljelijöiden mukaan ole juurtuneet niin vahvasti mieleen. Myös esimerkiksi Ondersteijn ym. (2006) toteavat korkeamman koulutusasteen selittävän parempaa epävarmuuden hallintaa.

Prähl-Ollila (1997, 72) toteaa, että vuonna 1997 esimerkiksi iäkkäämmät maanviljelijät väheksyivät herkästi koulutuksen merkitystä. Omassa aineistossani viljelijöiden asenne koulutusta kohtaan on kuitenkin myönteinen ja moni aineistoni iäkkäämpi viljelijä kokee oman matala-asteen koulutuksensa olevan riittämätön etenkin maatalouden yrittäjävaatimuksiin vastaamisessa. Käytännön työ opitaan viljelijöiden mukaan parhaiten edelleen työtä tekemällä, mutta koulutuksen merkitys asenteiden ja toisaalta taloushallinnollisten taitojen kannalta on viljelijöiden mukaan suuri. Tulos on samansuuntainen Lorenz Uthardt (2006, 99) havainnon kanssa. Monet aineistoni viljelijät korostavat puheessaan, miten maanviljelijät ovat nykyisin rautaisia ammattilaisia, eivätkä ulkopuoliset osaa arvostaa ammattia riittävästi. Aikanaan tilalle helposti ”jäätii”, jos koulutus ei kiinnostanut, nyt maanviljelijäksi ryhtyminen on aineistoni perusteella

tietoinen ja kunnianhimoinen valinta. Myös González ja Gómez Benito (2001) toteavat koulutuksen merkityksen nousseen ja kutsuvat tätä maatalouden ammatillistumiseksi.

Aineistoni haastateltavilla on varsin yhteneväinen käsitys maatalouden kehityssuunnasta. He mieltävät suunnan olevan kohti tilakoon kasvua ja tuotannon jatkuvaa tehostamista. Suhtautuminen maatalouden tulevaisuuteen vaihtelee viljelijöiden kesken: osa suhtautuu hyvin kriittisesti kehityskulkuun ja kokee suomalaista maataloutta ajettavan alas, kun taas osa näkee tilanteen toiveikkaampana. Haasteita asettaa myös maatalouspoliittinen järjestelmä, jota ei täysin ymmärretä, ja esimerkiksi tukijärjestelmä ei tunnu viljelijöistä usein kovinkaan kannustavalta.

Maatalouden tehostumisen ja tukijärjestelmän kannustamattomuus hämmentävät viljelijöiden mieltä. Sama viljelijä, joka kokee maatalouden kulkevan kohti tehotuotantoa, kokee maatalouden kannustavuuden laskeneen, sillä toimeentulo ei enää määräydy yksin tuotantovolyymien mukaan. Toimintaympäristö saattaakin antaa kahdenlaisia ja osittain ristiriitaisia signaaleja: toisaalta suunta näyttää olevan kohti markkinaehtoista, neoliberaalia maataloutta, mutta toisaalta maanviljelijöiden tehtäväksi annetaan uudenlaisten tuotteiden kehittäminen. Aineistoni perusteella tämä aiheuttaa haasteita myös viljelijöiden identiteettityölle, ja erityisesti maatalouden monivaikutteisten tehtävien omaksuminen tuntuu haastavalta. Vaikka toisaalta maatalouden monivaikutteinen luonne tiedostetaan, sen ymmärtäminen osana tukijärjestelmää on vaihtelevaa. Ruuantuotannon lisäksi jälkituotannollisen näkemyksen mukaan maanviljelijä voi tuottaa esimerkiksi maisemanhoitoa tai vesistönsuojelua. Ruuantuotantoon sitoutuneille maanviljelijöille maatalouden muut merkitykset näyttävät usein kuitenkin lähinnä puuhasteluna eivätkä ne saa välttämättä viljelijöiden kulttuurista hyväksyntää. (ks. myös Hangasmaa 2011, 66–67.)

Aineistoni perusteella viljelijäväestön ammatti-identiteetti on voimakkaassa muutoksessa ja muutokseen sopeutuminen vaatii jokaisella tilalla yksilöllisiä ratkaisuja. Muutokseen sopeutuminen tapahtuu hyvin eri tavoin, ja samalla myös viljelijöiden ammatti-identiteetit erilaistuvat (ks. Hangasmaa 2011, 64). Identiteetin erilaistuminen haastaa myös maanviljelyyn rakentuneet kulttuuriset mallit. Hangasmaa (emt., 64) toteaa, että viljelijät

muodostavat hyvin erilaisia, postmoderneja identiteettejä perinteen ja modernin vuoropuhelussa. Esimerkiksi nuoret viljelijät saattavat suhtautua maatalouteen hyvin yrittäjämäisesti, mutta jakavat silti hyvin vahvasti joitain perinteisiä arvoja. Näin pienellä aineistolla on vaikea arvioida johtaako maatalojen erilaistuminen lopulta myös maanviljelijöiden maataloutta koskevien arvojen ja normien erilaistumiseen. Tämä olisi interaktionistisesta näkökulmasta melko huolestuttavaa, sillä näkökulma korostaa ryhmän merkitystä identiteettityössä ja ryhmän yhdessä jakamia arvoja ja normeja (Stryker 2008, 19).

Maanviljelijöiden identiteettityössä erilaisetkin ratkaisut ja ajattelutavat kietoutuvat nykyisin tiiviisti yrittäjyyden ympärille. Ennen maatalojen erikoistumista maatilat ja työtavat olivat varsin samanlaisia. Työn eriytyminen on kuitenkin koko ajan lisääntymässä: nykyisin esimerkiksi maidontuotannosta on eriytetty hiehonkasvatusta ja emolehmätuotantoa omiksi tuotantosunnikseen. Samalla työmenetelmiin, teknologian hyödyntämiseen ja tilan tulolähteisiin on tullut hyvin paljon vaihtelua. Erilaistenkin ratkaisujen takaa löytyy viljelijöiden ohjenuorana kuitenkin taloudellinen kannattavuus. Perinteistä luovutaan, ja on pakko luopua, jos ne ovat kannattavuudelle este.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoite on ollut tarkastella viljelijöiden sopeutumista maatalouden murrokseen symbolisen interaktionismin näkökulmasta. Erityisesti EU-aikana maatalouden toimintaympäristö on muuttunut voimakkaasti ja viljelijöiden on täytynyt sopeuttaa paitsi oman tilan toimintaa myös omia arvojaan ja ajatteluaan, mikäli eivät ole valmiita luopumaan elinkeinostaan. Aineistoni osoittaa useiden muiden tutkimusten tavoin (Rantamäki-Lahtinen ym. 2008; Hangasmaa 2011), että maatilat ovat erilaistumassa voimakkaasti. Maatilojen erilaistumisen rinnalla myös viljelijöiden erilaistuminen on aineistoni valossa jatkunut kuten Pråhl-Ollila 1990-luvun tutkimuksissaan (1995a, 1995b ja 1997) ennusti.

Vaikka maataloutta on ohjattu poliittisesti pitkään, viljelijöiden kokemana maatalous on näyttäytynyt aiemmin ennen kaikkea paikallisena toimintana. Maanviljelijöillä maatalous kiinnittyy perinteisesti lähiympäristöön ja tätä paikallista toimintaympäristöä säätelee luonto ja sään ilmiöt. Säälle ja ympäröivälle luonnolle viljelijät eivät voi mitään, vaan he ovat oppineet elämään sen kanssa sopuinnassa. Aineistoni maanviljelijät kokevat, että EU-jäsenyyden myötä maatalouden luonnonläheinen suhde on saanut rinnalleen EU:sta tulevia ”pakotteita”. Maatalouden paikka ei viljelijöiden näkökulmasta ole enää vain oman tilan lähiympäristössä, vaan toimintaan vaikuttaa suorasti niin maailmankauppa kuin poliittiset ohjaukset. Eräs haastateltavani toteaa osuvasti luonnon ja byrokratian edustavan kahta eri kulttuuria, jotka törmäävät. Tämä havainto vastaa myös Kumpulaisen (1999) tutkimustulosta, jossa hän havaitsee viljelijöiden luontosuhteessa olevan jännitteitä erityisesti paikallisen ja ylipaikallisen välillä.

Maatalouspolitiikassa on annettu maanviljelijöille uudenlaisia tehtäviä (ks. esim. Vesala & Vesala 2008, 17). Identiteettiteoreettisesta näkökulmasta kiinnostavaa on, mitä rooleja maanviljelijät kokevat heille annettavan ja millä tavoin he hyväksyvät maatalouden paikallisen toimintaympäristön laajenemisen. Aineistoni maanviljelijät kokevat, että viljelijöiltä vaaditaan erityisesti yrittäjämäisiä ominaisuuksia. Tilaa on johdettava liiketaloudellisin perustein ja työn tulos tehdään ennen kaikkea tietokoneen äärellä. Vaikka käytännön työ vie eniten aikaa, ratkaisevaan asemaan ovat viljelijöiden mielestä nousseet

tietotyöhön liitettävät raportointi- ja suunnittelutaidot, jotka tuntuvat monesta viljelijästä turhauttavilta.

Vaikka kaikki aineistoni maanviljelijät myöntävät maatalouden yrittäjäpiirteiden lisääntyneen, on jokaisen viljelijän täytynyt sopeutua yrittäjävaatimuksiin omista henkilökohtaisista lähtökohdista ja toisaalta myös tilan ominaisuuksista käsin. Osa aineistoni viljelijöistä kokee työn yrittäjämäistymisen heille mieluisena ja he puhuvat tilastaan ja sen toiminnasta hyvin yrittäjämäisesti. Esimerkiksi omien voimavarojen jakamista mietitään tarkemmin, mikä edesauttaa myös viljelijöiden työssäjaksamista. Yrittäjämäisesti maatalouteen suhtautuvilla näyttää olevan myös varsin toiveikas käsitys oman tilan ja toiminnan tulevaisuudesta haastavasta toimintaympäristöstä huolimatta. Monelle yrittäjämäistyminen näyttäytyy kuitenkin kielteisenä piirteenä ja he kokevat sen ohjaavan maataloutta vääränlaiseen suuntaan. Yrittäjävaatimusten lisääntyminen nähdään pahimmassa tapauksessa uhkaavan perheviljelmiin perustuvaa maataloustoimintaa ja altistavan maataloutta tehotuotannolle.

Maatalouden rakennemuutos on johtanut myös tarpeeseen uusintaa suhdetta maanviljelykulttuuriin. Aineistoni maanviljelijät toteavat, että maatalous on heille elämäntapa, eikä työ- ja vapaa-aika ole täysin erotettavissa. Kuitenkin toimintaympäristön epävarmuus heijastuu myös maatalouteen kiinnittymiseen. Moni aineistoni viljelijä kertoo, miten heidän on jatkuvasti pidettävä erilaisia vaihtoehtoja avoinna ja varauduttava siihen, että kotieläintuotanto lopetetaan heidän tilallaan. Tällaisessa tilanteessa maanviljelijä ei uskalla rakentaa identiteettiään kovin syvästi maanviljelijyyden ympärille, vaan maatalouteen suhtaudutaan herkemmin ”vain työnä”. Toisaalta myös yrittäjämäisen ajattelun lisääntyminen saattaa johtaa hieman aiempaa etäännyneempään tilan toimintojen suunnitteluun, eikä maanviljelykulttuuri ja ”hyvän viljelijyyden malli” ohjaa tilan toimintaa ensisijaisesti (ks. myös Burton 2004).

Muuttunut toimintaympäristö on vaatinut tiloilla toiminnallista reagoitua. Osa viljelijöistä on valinnut kotieläintuotantoon panostamisen ja tehnyt tilalla suuria investointeja. Osa sen sijaan on jättänyt tekemättä investointeja, mikä nykyisessä toimintaympäristössä tarkoittaa perusmaatalouden toimintamahdollisuuksien heikkenemistä jatkossa (ks. esim. Rantamäki-

Lahtinen 2008). Tällöin maatalouden rinnalle tarvitaan usein joko muuta yritystoimintaa tai palkkatyötä, mikäli samasta tulotasosta halutaan pitää kiinni. Harvaan asutulla maaseudulla ei nähdä juurikaan muita toimeentulon mahdollisuuksia, joten maatalouden pieneenkin toimeentuloon joudutaan usein tyytymään. Aineistoni viljelijät kokevat myös, että runsasta työpanosta vaativaan kotieläintuotantoon on haastava yhdistää muuta työtä, joten muuhun työhön siirtyminen vaatii usein kotieläintuotannon supistamista.

Omassa aineistossani maatalouteen pettyneitä ja työssään uupumusta kokevia on verrattain paljon. Esimerkiksi Uthardt'n tutkimus (2006) antaa aineistoani toiveikkaamman kuvan viljelijöiden jaksamisesta. Viljelijöiden työssäjaksaminen ja tiukkenevan toimintaympäristön sietäminen on monella tilalla viety hyvin pitkälle. Etenkin iäkkäämmät viljelijät kokevat toimintamahdollisuutensa vähäisiksi. Monella viljelijällä työ on lähinnä yksinäistä puurtamista ja elämänpiiri rakentuu oman tilan ympärille. Maanviljelijöiden yhteisöllisyyden ja henkisen jaksamisen näkökulmasta tulos on huolestuttava, sillä yhteenkuuluvuuden tunteen on todettu auttavan muutokseen sopeutumisessa (Uthardt 2006, 100). Omaa tutkimustulostani saattaa selittää maatalouden viime vuosina kiristynyt taloustilanne ja se, että aineistooni kuului monta pientä sikatilaa, joiden kannattavuus on kiristynyt erityisen vahvasti viime vuosina.

Maanviljelykulttuuri on etenkin aiemmin perustunut ajatukseen, että maatilain toiminta jatkuu seuraavalla sukupolvella. Ylisukupolvinen jatkuvuus on tehnyt maanviljelijästä viestinviejän, jonka on kuljetettava kapula seuraavalle polvelle. (Hangasmaa 2011, 64–65.) Nyt maanviljelijällä ei kuitenkaan ole varmuutta siitä, onko kukaan ottamassa kapulaa vastaan. Myös tie vastaanottajan luo on kivinen. Kaikilla aineistoni tiloilla tehdään hyvin suuria ratkaisuja tilan tulevaisuuden kannalta, etenkin kotieläintuotannon jatkuvuutta ajatellen. Muutamalla tilalla on päätetty investoida vahvasti kotieläintuotantoon, mikä sitouttaa viljelijät maatalouteen vuosikymmeniksi. Suurimmalla osalla aineistoni tiloista kotieläintuotanto sen sijaan päättyy todennäköisimmin nykyisten viljelijäpariskuntien jäädessä eläkkeelle.

Maanviljelijät ovat rakentaneet ammatillista identiteettiään aiemmin lähinnä tuottajaidentiteetin varaan (ks. Vesala & Vesala 2008, 18). Identiteetin muutos uudenlaisiin

vaatimuksiin vaatii kuitenkin tuotteen merkityksen avartamista. Maatalouden tehtävät nähdään nykyään laajempina kuin aiemmin ja ruuantuotannon lisäksi sille annetaan monia muita, monivaikutteisia tehtäviä. Yrittäjämäiselle identiteetille voikin olla haastavaa sisällyttää maatalouden tuotteiksi esimerkiksi ympäristönsuojelullisia piirteitä, eläinten hyvinvointiarvoja tai kotimaisen ruokaturvaa, mikäli yrittäjäidentiteettiä rakennetaan suoraan produktivististen arvojen päälle.

Maatalouden rooli ja merkitys yhteiskunnallisella tasolla saattaa myös olla hämärtynyt, kun ruokamarkkinat ovat kansainvälistyneet. Durkheim (1990/1893, 49) korosti, että työn eriytyessä yhteiskunnan sosiaalinen järjestys rakentuu keskinäisen riippuvuuden varaan. Tästä näkökulmasta koko yhteiskunta hyötyy siitä, että tietty ammattiryhmä tuottaa kaikkien tarvitsemaa ruokaa. Globaali työnjako pitää sisällään kuitenkin riskin kansallisen ruokaturvan heikkenemisestä (Jokinen & Järvelä 2008, 72). Vaikka viljelijät itse kokevat kansallisen ruokaturvan tärkeäksi, kokevat he, ettei koko yhteiskunnan tasolla maatalouden ja yhteiskunnan riippuvuussuhdetta ymmärretä kylliksi.

Lopullisesti maanviljelijöiden identiteetti uusiutuu varmimmin ajan saatossa, kun maatalouteen pettyneet viljelijäperheet luopuvat kotieläintuotannon harjoittamisesta tai ainakin vähentävät työpanosta ja siirtyvät esimerkiksi kasvinviljelyyn. Kun maatalojen koot kasvavat, myös ulkopuolisen työvoiman tarve kasvaa esimerkiksi peltoviljelyssä ja karjanhoitotöissä. Itsenäisen maanviljelijän ei ole kuitenkaan välttämättä kovin helppo luopua isännyydestä ja alkaa tehdä töitä toisille. Rakennemuutos kätkee sisäänsä hyvin kipeitä maataloudesta luopumisen kokemuksia (ks. myös Silvasti 2010) ja tulee arvatenkin niitä tarjoamaan tulevaisuudessakin. Tulevaisuuden kehitys on vielä arvoitus, mutta tutkimuksissa haasteiden uskotaan vain lisääntyvän (MMM 2010; Rantamäki-Lahtinen 2008).

Olen tutkimuksessani ollut kiinnostunut viljelijöiden yksilötason sopeutumisesta maatalouden murrokseen, mutta olen käsitellyt sitä sosiaalisena ilmiönä. Vaikka aineistoni maanviljelijöiden kertomuksista löytyy yhteisiä piirteitä ja tilojen tarinoissa on niin samankaltaisuuksia kuin jyrkkiä eroavaisuuksia, on jokainen tila kuitenkin hyvin erityislaatuinen yksikkönsä. Maanviljelijöillä on erilaisia arvoja ja elämänvaiheita, mitkä

osaltaan selittävät heidän tekemiään ratkaisujaan. Kaukaa katsottuna maatalojen kehitys näyttää noudattelevan maatalouden kuvattuja kehitystrendejä, mutta läheltä tarkasteltuna paljastuu, että päätösten takaa löytyy hyvinkin erilaisia syitä. Maatalouden rakennemuutos näkyy tilastoissa laajana ilmiönä. Rakennemuutos on kuitenkin tapahtunut ennen kaikkea jokaisella maatilalla ja on vaatinut jokaiselta viljelijältä reagointia ja identiteettinsä työstämistä. Osa viljelijöistä on suhtautunut maatalouden murrokseen avoimin mielin ja on valmis työstämään identiteettiään uusia vaatimuksia vastaavaksi, kun taas osa kokee muutosvaatimusten olevan liian suuria ja kulttuurisesti haastavia. Heille identiteettityö on enemmän aiemman, usein produktivistisiin arvoihin perustuvan identiteetin suojelemista.

Teoreettisesti symboliseen interaktionismiin pohjautuva strukturalistinen identiteettiteoria on varsin optimistinen ja olettaa identiteetin muotoutuvan toimintaympäristön mukaiseksi. Teoria olettaa, että viljelijän huomatessa maatalouden rooli-odotusten muuttuvan, alkaa viljelijä hahmottaa myös maatalouden symbolista merkitystä näiden odotusten mukaiseksi. (Burton 2004, 211.) Identiteettiteorian oletama identiteettien joustavuus sopii mielestäni kuvaamaan kollektiivisen tason identiteetin muotoutumista, mutta yksilölliset identiteetit eivät ole välttämättä kovin mukautuvia ja ”avoimia” omaksumaan uusia rooleja.

Olen tässä tutkimuksessa havainnut viljelijöiden ymmärtävän itsensä yrittäjiksi, mutta tulevissa tutkimuksissa olisi syytä avata yrittäjyyden käsitettä hieman laajemmin ja pohtia maanviljelykulttuurin asettamaa kontekstia pienviljelijöiden yrittäjyydelle. Esimerkiksi maanviljelijöiden yrittäjäidentiteetistä puhuttaessa viitataan usein kasvuorientoituneeseen yrittäjyyteen (ks. esim. Vesala & Vesala 24), vaikka perheviljelmäpainotteisen maatalouden tavoitteena on usein ennen kaikkea toiminnan jatkuvuus (Silvasti 2001). Mielestäni maatalouden yrittäjäominaisuuksista puhuttaessa keskustelua käydään ikään kuin kahden eri yrittäjämerkityksen välillä, jatkuvuutta tavoittelevan pien- ja perheyrittäjyyden ja suuren ja ”kovan” agribusinessin välillä. Aineistoni viljelijät rakentavat yrittäjyyttä kulttuurisista, perheviljelmiä arvostavista lähtökohdista, kun taas etenkin kansainvälisessä kontekstissa maatalouteen liitettävä yrittäjyys tarkoittaa hyvin liiketaloudellista ja ”kovaa” agribusinessia (vrt. Burton & Wilson 2006; ks. myös Jokinen & Järvelä 2008, 71).

Aineistoni maanviljelijöistä myönteisimmin maatalouden tulevaisuuteen ja omaan toiminta-asemaansa suhtautuivat nuoret viljelijät, jotka ovat sitoutuneet maatalaan ja tehneet suuria investointeja. Toistaiseksi tuotannon kasvu ei ole heijastunut toivotulla tavalla tilan tuloihin (esim. Puurunen & Seppälä 2008, 2). Investointipaineiden on kuitenkin todettu jatkavan kasvuaan (MMM 2010). Nähtäväksi jää, milloin maatalouden kasvupaineet saavuttavat rajansa vai saavuttavatko ollenkaan. Entä mikä on tämänkin tutkimuksen mukaan korkealle arvostetun perheviljelmän kyky vastata maatalouden muuttuvaan toimintaympäristöön tulevaisuudessa?

LÄHTEET

Alapuro, Risto (1985) Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Valkonen, Tapani & Alapuro, Risto & Alestalo, Matti & Jallinoja, Riitta & Sandlund, Tom: Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. WSOY, Helsinki. 36-100.

Alestalo, Matti (1985) Yhteiskunnalliset luokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Valkonen, Tapani & Alapuro, Risto & Alestalo, Matti & Jallinoja, Riitta & Sandlund, Tom: Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. WSOY, Helsinki. 101-186.

Alasuutari, Pertti (1996) Toinen tasavalta: Suomi 1946-1994. Vastapaino, Tampere.

Anttila, Jorma (2007) Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 14. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos. Vastapaino, Helsinki.

Aromaa, Arpo & Koskinen, Seppo (toim.) (2010) Suomalaisten työ, työkyky ja terveys 2000-luvun alkaessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 11/2010.

Arovuori, Kyösti & Kola, Jukka & Lankoski, Jussi & Ollikainen, Markku (2006) Monivaikutteinen maatalous ja politiikat. Multifunctional Agriculture and Policies. Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos. Julkaisuja 41. Yliopistopaino, Helsingin yliopisto.

Bauman, Zygmunt (1992) Intimations of postmodernity. Routledge, London.

Blumer, Herbert (1986) Symbolic interactionism. Perspective and method. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.

Brown, Alan (2004) Engineering Identities. Career Development International 9:3. 245-273.

Bryant, Lia (1999) The Detraditionalization of Occupational Identities in Farming in South Australia. Sociologia Ruralis 39:2, 236-261.

Burton, Rob. J.F. (2004) Seeing Through the 'Good Farmer's' Eyes: Towards Developing an Understanding of the Social Symbolic Value of 'Productivist' Behaviour. Sociologia Ruralis 44:2. 195-215.

Burton, R.J.F. & Wilson, G.A. (2006) Injecting social psychology theory into conceptualisations of agricultural agency: Towards a post-productivist farmer self-identity? Journal of Rural Studies 22: 95-115.

Durkheim, Émile (1990/1893) Sosiaalisesta työnjaosta. Gaudeamus, Helsinki.

Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri (2005) Monenlainen tapaustutkimus.

Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 4.

Erola, Jani (2010) Luokkarakenne ja luokkiin samastuminen Suomessa. Teoksessa Erola, Jani (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Gaudeamus, Helsinki. 27-50.

Eskola, Jari & Suoranta Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Eteläpelto, Anneli (2007) Työidentiteetti ja subjektiiviset rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Collin, Kaija & Saarinen, Jaana (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. WSOY, Helsinki. 90-142.

Euroopan Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Yhteinen maatalouspolitiikka vuoteen 2020: Ruoka, luonnonvarat ja alueiden käyttö - miten hallita tulevat haasteet? (KOM(2010) 672 lopullinen).

Giddens, Anthony (1991) Modernity and self-identity: self and society in the late modern age. Polity, Cambridge.

González, Juan Jesús & Gómez Benito, Cristóbal (2001) Profession and Identity. The Case of Family Farming in Spain. Sociologia Ruralis 41(3):343-357.

Hall, Stuart (1992) Kulttuurin ja politiikan murroksia. Vastapaino, Tampere.

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Vastapaino, Tampere.

Hangasmaa, Leena (2011) Maanviljelyn kulttuurinen kestävyys – määrittelyn ja mittaamisen haasteita. Maaseudun Uusi Aika 2011:1. 61-70.

Heiskala, Risto (1996) Kohti keinotekoisia yhteiskuntia. Gaudeamus, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.

Hirvijoki, Mika & Knuutila, Klaus & Heikinmaa, Simo (2003) Rahoitustukea saaneiden tilojen talous, suunnitelmien toteutuminen ja tulevaisuuden suunnitelmat. MTT:n selvityksiä 46.

Jarva, Vuokko (1998) Murros tietoyhteiskuntaan. Teoksessa Jarva, Vuokko & Köppä, Anna (toim.) Maan tiet. Maaseudun tiet tietoyhteiskuntaan. Helsingin yliopisto, Osuustoimintainstituutin julkaisuja n:o 19. Yliopistopaino, Helsinki. 57-75.

Jenkins, Richard (2008) Social identity. Routledge, London, New York.

Jokinen, Pekka & Järvelä, Marja (2008) Ruoan tuotanto ja maaseudun kehityksen visiot. Futura 27:3, 71-75.

Kalliola, Satu (2001) Herbert Blumer: Symbolinen interaktionismi. Teoksessa: Hänninen, Vilma & Partanen, Jukka & Ylijoki Oili-Helena (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät. Vastapaino, Tampere. 325-346.

Karttunen, Janne & Tuure, Veli-Matti (2008) Töiden organisointi ja maatalousyrittäjien työkyky. Teoksessa: Rantamäki-Lahtinen, Leena, Vesala, Hannu T., Vesala, Kari Mikko, Karttunen, Janne, Tuure, Veli-Matti (2008) Muuttuva maaseutuyrittäjyys. Monialaisten tilojen, perusmaatiloiden ja maaseudun muiden yritysten yrittäjyys ja resurssienhallinta 2000-2006. Maa- ja elintarvikekeskuksen tutkimuslaitos, Helsinki. 52-61.

Karttunen, Kaisa (toim.) (2010) Huomisen ruoka. Kansallisen ruokastrategian taustaraportti. Maa- ja metsätalousministeriö 2/2010.

Keski-Suomen liitto (2010). Keski-Suomen maakuntaohjelma 2011-2014. Maakunnan kasvuohjelma. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino.

Keski-Suomen liitto (2010). Yhteistyön, yrittäjyyden ja osaamisen Keski-Suomi. Keski-Suomen maakuntasuunnitelma 2030. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino.

Keski-Suomen maaseutuohjelma 2007-2013 (2005) Keski-Suomen TE-keskuksen julkaisuja.

Kirpal, S. (2004) Researching work identities in a European context. Career Development International 9:3. 199–221.

Kivinen, Markku (2002) Luokkateoria ja yhteiskunnalliset jaot. Teoksessa Piirainen & Saari (toim.) Yhteiskunnalliset jaot. 1990-luvun perintö? Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 58. Yliopistopaino, Helsinki. 140-159.

Klemelä, Kirsi (2001) Auran takaa ammattikoulun penkille. Maatalousväestön ammatillinen koulutus. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna & Suoranta, Anu (toim.) Ammattia oppimassa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Väki voimakas 14. 144-164.

Kolbe, Laura (2007) Suomi-myytit, sukupolvia ja historiaa. Teoksessa Järvinen, Katriina & Kolbe, Laura: Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta. Kirjapaja, Helsinki. 189-200.

Koivusalo-Kuusivaara, Raisa (2007) Lapset, media ja symbolinen vuorovaikutus. Suomalaisten, englantilaisten ja saksalaisten lasten mediasuhteen tarkastelua. Viestinnän julkaisuja 14, Helsingin yliopisto.

Kola, Jukka (2002) Maatalouspolitiikan kehitys ja poliittis-taloudellinen toimintaympäristö. Teoksessa Hyyryläinen, Torsti & Katajamäki, Hannu (toim.): Muutoksen maaseutu. Artikkelikokoelma. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. 115-138.

Kumpulainen, Mikko (1999) Maan ja talouden välissä. Viisi kertomusta suomalaisen maatilan luontosuhteen muutoksesta. Joensuun yliopisto, maantieteen laitos, julkaisuja no. 5.

Kupsala, Saara (2007) Eläinten hyvinvointia ja teurastusta koskevat dilemmat: Maatalouseläinten ambivalentti asema. Maaseudun Uusi Aika 2007:2. 19-34.

Laitalainen, Elina & Silvasti, Tiina (2010) Talonpoikainen identiteetti. Vaikeuttaako se maataloudesta luopumista? Teoksessa Silvasti, Tiina (2010) Maatilan varjossa. Rakennemuutoksen anatomiaa. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja, Helsingin yliopisto. 273-302.

Laurila, Ilkka P. (2004) Maatalouden EU-aika. Teoksessa: Markkola, Pirjo (toim.): Suomen maatalouden historia III: Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 349-401.

Maa- ja metsätalousministeriö (2010) Tulevaisuuskatsaus vuoteen 2020.

Maa- ja metsätalouslyritysten taloustilasto 2009 (2011) Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus, Tilastokeskus.

Maatalousyrittäjän eläkelaki (22.12.2006/1280) 3–5 §.

Maatilarekisteri 2009 (2010) Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus . Suomen virallinen tilasto, Tilastokeskus.

Maatilarekisteri (2010) Matilda-maataloustilastopalvelu, Tilastokeskus.
<http://www.maataloustilastot.fi> [viitattu 23.3.2012]

Malinen, Pentti, Kytölä, Liisa, Keränen, Heikki, Keränen, Reijo (2006) Suomen maaseututyypit 2006. Maa- ja metsätalousministeriö 7/2006.

Mead, G. H. (1963/1934) Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviouralist. University of Chicago Press, Lontoo.

Mela (2012) Tilastot, Maatalousyrittäjien eläkelaitos. <http://www.mela.fi/Tietoa-Melasta/Tilastot> [viitattu 22.3.2012]

MTT Taloustohtori (2012) Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.
<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori> [viitattu 23.3.2012]

Mäkelä-Pusa, Pirkko, Terävä, Kimmo, Manka, Marja-Liisa (2011) Yrittäjien työhyvinvointi, työkyky ja kuntoutus. Selvitysraportti pienyrittäjien ja maatalousyrittäjien työkyvystä, hyvinvoinnista, työkyvyntuen ja kuntoutuksen tarpeesta . Kuntoutussäätiön työselosteita 41 .

Niemelä, Jari (2008) Talonpoika toimessaan. Suomen maatalouden historia. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Niemelä, Tarja & Heikkilä, Eeva & Meriläinen, Tarja (2005). Monialainen yritystoiminta Keski-Suomen maataloilla. Jyväskylän yliopisto, Taloustieteiden tiedekunta. Julkaisuja N:o 148/2005.

Niemi, Jyrki & Ahlstedt, Jaana (toim.) (2011) Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2011. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Julkaisuja 111.

Nuttbrock, Larry & Freudiger, Patricia (1991) Identity Salience and Motherhood: A Test of Stryker's Theory . *Social Psychology Quarterly* 54:2. 146-157 .

Ondersteijn, C.J.M. & Giesen, G.W.J. & Huirne, R.B.M. (2006) Perceived environmental uncertainty in Dutch dairy farming: The effect of external farm context on strategic choice. *Agricultural Systems* 88: 205-226.

Paloviita, Ari & Puupponen, Antti (2008). Ruoantuotannon merkitys maaseudun yritystoiminnalle Keski-Suomessa. *Futura* 27:3. 17-25.

Peltoniemi, Ari (2005) Työllisten työkyky vuonna 2004. Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus nro. 273.

Pietilä, Jarkko (2010) Keski-Suomen aluekehityksen tulevaisuuden näkymiä. Keski-Suomen liitto, julkaisu B 170. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino.

Potter, C. & Tilzey, M. (2005) Agricultural policy discourses in the European post-Fordist transition: neoliberalism, neomercantilism and multifunctionality. *Progress in Human Geography* 29:5. 581– 600.

Pråhl-Ollila, Mia (1995a) Nuoret viljelijät maatalouden murroksessa. Helsinki, Mela 1/95.

Pråhl-Ollila, Mia (1995b) Nuoret viljelijät maatalouden murroksessa II. Helsinki, Mela 4/95.

Pråhl-Ollila, Mia (1997) Selviytyjiä, epä tietoisia ja putoajia. Nuoren viljelijäväestön erilaistuminen. Helsinki, Mela.

Puupponen, Antti (2009) Maaseutuyrittäjyys, verkostot ja paikallisuus. Tapaustutkimus pienimuotoisen elintarviketuotannon kestävydestä Keski-Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Puurunen, Maija & Seppälä, Risto (2004) Osa-aika- ja päätoimitilojen tulot ja työnkäyttö. Julkaisussa: Maataloustieteen Päivät 2004 [verkkajulkaisu]. Suomen Maataloustieteellisen Seuran julkaisu no 10. Toim. Anneli Hopponen ja Marketta Rinne. Viitattu [23.3.2012]. Julkaistu 5.1.2004. Saatavilla Internetistä: <http://www.smts.fi/MTP%20julkaisu%202004/esit04.htm>

Puurunen, Maija & Seppälä, Risto (2008) Osa-aika- ja päätoimitilojen tulot ja työnkäyttö. Julkaisussa: Maataloustieteen Päivät 2008 [verkkojulkaisu]. Suomen Maataloustieteellisen Seuran tiedotteita 23. Toim. Anneli Hopponen. Viitattu [23.3.2012]. Julkaistu 9.1.2008. Saatavilla Internetistä: <http://www.smts.fi/mpol2008/index.htm>

Rantamäki-Lahtinen, Leena (2004) Maatilojen monialaistaminen - Empiirinen analyysi monialaisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Maa- ja elintarviketalous 50. Helsinki: MTT Taloustutkimus.

Rantamäki-Lahtinen, Leena & Vesala, Hannu T. & Vesala, Kari Mikko & Karttunen, Janne & Tuure, Veli-Matti (2008) Muuttuva maaseutuyrittäjyys. Monialaisten tilojen, perusmaatilojen ja maaseudun muiden yritysten yrittäjyys ja resurssienhallinta 2000-2006. Maa- ja elintarvikekeskuksen tutkimuslaitos, Helsinki.

Rikkinen, Kalevi (1994) Suomen aluemaantiede. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Oppimateriaaleja 29.

Ropo, Eero & Gustafsson, Anna-Maija (2008) Elämäkerrallinen näkökulma ammatilliseen ja persoonalliseen identiteettiin. Teoksessa: Eteläpelto, Anneli & Onnismaa, Jussi: Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Kansanvalistusseura, Helsinki. 50-76.

Rosenfeld, Rachel & Spenner, Kenneth (1988) Women's work and Women's careers: A Dynamic Analysis of Work Identity in the Early Life Course. Teoksessa Riley, Matilda (toim.) Social Structures and Human Lives. Social Change and the Life Course vol 1. American Sociological Association Presidential Series, SAGE Publications, New York. 267-284.

Siiskonen, Pirjo (2004) Maatila yrityksenä ja viljelijäperheen kotina. Teoksessa: Markkola, Pirjo (toim.): Suomen maatalouden historia III: Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 289-311.

Silvasti, Tiina (1996) Viljelijöiden ajatukset ja tunteet maatalouden murroksessa. Viljelijöiden kokemat painetekijät ja käyttämät selviytymismenetelmät. Maatalousyrittäjien eläkelaitos.

Silvasti, Tiina (2001) Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 821, Helsinki.

Silvasti, Tiina (2010) Maatilan varjossa. Rakennemuutoksen anatomiaa. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja, Helsingin yliopisto. Saatavilla verkossa: <http://hdl.handle.net/10138/16175>

Stryker, Sheldon & Serpe, Richard T. (1994) Identity Saliency and Psychological Centrality: Equivalent, Overlapping, or Complementary Concepts? Social Psychology Quarterly 57(1). 16-35.

- Stryker, Sheldon & Burke, Peter (2000) The Past, Present, and Future of an Identity Theory. *Social Psychology Quarterly* 63 (4). 284-297.
- Stryker, Sheldon (2008) From Mead to a Structural Symbolic Interactionism and Beyond. *Annual Review of Sociology* 34. 15-31.
- Sulkunen, Pekka (2006) Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa: Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki, Gaudeamus. 17-38.
- Tajfel, Henri (1982) *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Teräs, Kari (2001) "Oppi oli varastettava". Teoksessa Anttila, Anu-Hanna & Suoranta, Anu (toim.) *Ammattia oppimassa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Väki voimakas* 14.
- Tilastokeskus (2001) Sosioekonomisen aseman luokitus 1989. *Käsikirjoja* 17.
- Tilastokeskus (2007) Suomi 1917-2007. Kaskipelloilta palveluyhteiskuntaan. Saatavilla verkossa osoitteesta <http://www.stat.fi/tup/suomi90/helmikuu.html> [viitattu 23.3.2012].
- Tilastokeskus (2008) Työtaturmat. Saatavilla verkossa osoitteesta http://www.stat.fi/til/ttap/2008/ttap_2008_2010-11-30_tie_001_fi.html. [viitattu: 8.11.2011].
- Tilastokeskus (2011) Maa- ja metsätalousyritysten taloustilasto 2009. Saatavilla verkossa osoitteesta www.stat.fi/til/mmtal/2009/mmtal_2009_2011-03-24_fi.pdf [viitattu 10.11.2011]
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Uthardt, Lorenz (2006) Jordbrukare, företagare eller tusenkonstnär? *Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt*. 3/2006.
- Uusitalo, Eero (2009) Maaseutu – väliinputoajasta vastuunkantajaksi. Maaseutupolitiikan itsenäistyminen alue- ja maatalouspolitiikan puristuksessa. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Valtioneuvoston asetus maatalouden investointituesta ja nuoren viljelijän aloitustuesta (2008) 30.4.2008/299.
- Van den Bos, Kees & Lind E. Allan (2002) Uncertainty Management by Means of Fairness Judgments. *Advances in Experimental Social Psychology* 34. 1-60.

Vesala, Hannu T. & Vesala, Kari Mikko (2008) Suomalaisten viljelijöiden yrittäjäidentiteetti ja yrittäjyyteen liitetyt toimintaodotukset. Teoksessa: Rantamäki-Lahtinen, Leena, Vesala, Hannu T., Vesala, Kari Mikko, Karttunen, Janne, Tuure, Veli-Matti (2008) Muuttuva maaseutuyrittäjyys. Monialaisten tilojen, perusmaatilojen ja maaseudun muiden yritysten yrittäjyys ja resurssienhallinta 2000-2006. Maa- ja elintarvikekeskuksen tutkimuslaitos, Helsinki. 17-39.

Vesala, Hannu T. & Vesala, Kari Mikko (2010) Entrepreneurs and producers: Identities of Finnish farmers in 2001 and 2006. *Journal of Rural Studies* 26. 21-30.

Vesala, Kari Mikko & Rantanen, Teemu (1999) Pelkkä puhe ei riitä. Maanviljelijän yrittäjäidentiteetin rakentumisen sosiaalipsykologisia ehtoja. *Yliopistopaino*, Helsinki.

Vesala, Kari Mikko (2004) Yrittäjyys ja uhkakuvat. Teoksessa Nirikko, Juha & Vesala, Kari Mikko (toim.) Kirjoituksia maan sydämeltä. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 931. 163– 200.

Vihinen, Hilikka (2004) Maatalouden rakennemuutos. Teoksessa: Markkola, Pirjo (toim.) Suomen maatalouden historia III: Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 255-288.

Voutilainen, Olli & Vihinen, Hilikka & Wuori, Olli (2009) Maatalous, maaseutu ja tukien kohdentuminen. MTT Taloustutkimus, MTT Kasvu 7.

Westermarck (1971) Ihminen kehittyvässä maatilataloudessa. Kirjayhtymä, Helsinki.

LIITE 2 Haastattelurunko

LYHYT VILJELIJÄHISTORIA/TILAN KUVAILU

(viljelijäksi kasvaminen, kouluttautuminen, tilan historia/tulevaisuus)

- Miten päätyi maanviljelijäksi? Millainen tila? Miten sukupolvenvaihdos sujui?
- Mitkä merkittävimpiä muutoksia?
- Millaisia investointeja tilalla on tehty? Miksi? Millainen velkatilanne?
- Onko maatalouden rinnalla muuta yritystoimintaa? Metsätaloutta?
- Millainen tilan tulevaisuus?

TYÖN TEKEMINEN ("käytäntö")

- Mitä työtä? Mistä koostuu? Onko muuttunut viljelijäuran aikana?
- Käytännön työn osuus?
- Millainen työnjako tilalla? Ulkopuolinen työvoima? Asiantuntija-apu?
- Miten ratkaisut tilalla tehdään?
- Onko merkitystä tilan sijainnilla?
- Millainen merkitys muilla toimijoilla (muut viljelijät, muu tuotantoketju yms.)? Yhteistyö?
- Mitä tarkoittaa viljelijän ammattitaito?
- Mitä tarvitsee menestyäkseen maanviljelijänä?
- Millaiset vaikutusmahdollisuudet työhön? Voiko omaan menestymiseen vaikuttaa?
- Työn plussat ja miinukset?

OMA SUHDE TYÖHÖN/ELÄMÄNTAPA (yksilön voimavarat&suhtautuminen työhön)

- Millainen suhtautuminen on työhön?
- Mitä merkityksiä työllä/tilalla on? Toimeentulo, jotain muuta?
- Onko työ luonteeltaan erityistä verrattuna muihin töihin, esim. palkkatyöhön?
- Onko työ ja vapaa-aika erotettavissa?
- yrittäjämäistyminen?
- Miten olet sopeutunut muutoksiin?
- Oma henkinen jaksaminen? Mikä on itselle vaikeinta/raskainta työssä?
- Tavoitteet?
- Kasvu, toiminnan jatkuminen, mikä?
- Perinteiden merkitys? Onko helppo muuttaa käytänteitä?

AMMATTIA KOSKEVAT MIELIKUVAT (mielikuvataso, yhteenkuuluvuuden tunne, me/muut)

- Millainen käsitys maanviljelijän työstä etukäteen? Entä työn myötä?
- Onko muilla ihmisillä (kyläläiset, kaupunkilaiset, poliitikot) oikeansuuntainen käsitys maanviljelijöistä? Miten se näkyy?
- Koetteko yhteenkuuluvuutta? Ovatko maanviljelijät keskenään samankaltaista joukkoa?
- Mitä erityispiirteitä maatalousyrittäjyydessä on? Vai eroaako miten esim. muusta pienyrittäjyydestä?

- Miten maanviljelijöihin suhtaudutaan?
- Edunvalvonta (esim. MTK)?

EU-AIKA/ MAATALOUSPOLITIikka (yleiset näkemykset)

- Millainen asema maataloudella tuntuu olevan yhteiskunnassa?
- Millaista nykyinen maatalouspolitiikka on?
- Mikä on EU:n myötä muuttunut? Mitä hyvää, mitä huonoa? (esim. EU-valvonta, tukihakemukset, eläinten hyvinvointi, ympäristöasiat)
- EU:n tukikaudet – miten niihin suhtaudutaan? Onko tulevaisuus minkä ”näköinen”? (jatkuvuus?)
- Oletteko sopeutuneet muutokseen?
- Mikä merkitys maataloudella on?
- Kannustaako nykyinen systeemi?
- Mitä epäkohtia, mitä parannuksia?